

<3663811731001

<36638117310018

Bayer. Staatsbibliothek

22

Vol 9 987

Weber

Vol 9 987

Weber

SPIR
PRINC

DOT
PR

Aphor
Diff

Ammer
and. Sm.
JOA

Canon
Colleg
SS. T
Hon

R

SPIRITUS
PRINCIPALIS
SIVE

DOTES BONI
PRINCIPIS,

Aphorismis, Historiis, &
Dissertationibus Politicis

Consentit Declarata *Monasterio*
ad. Em. A U T H O R E *Joan.*

JOANNE ADAMO
WEBER,

Canonico Regulari S. Augustini,
Collegij Cellæ novæ in Tyroli Professo,
SS. Theologiæ Sacrorumque Canonum Do-
ctore, Majest. Cæsar. Consiliario, Præpo-
situræ Höglwerthenensis p. t.
Administratore.

Editio Secunda Emendatior.

Cum Facultate Superiorum.

SALISBURGI,

Typis & impens. JOANN. BAPT. MAYR,
Typographi Aulico - Academici.

1674.

Ex libris Joann. Kandler

Bayerische
Staatsbibliothek
München

*ILLUSTRISSIMO AC
REVERENDISSIMO*

PRINCIPI AC DOMINO
DOMINO
FRANCISCO
CASPARO,

EX

ANTIQUISSIMA STADIANO-
RUM FAMILIA

EPISCOPO LAVANTINO,

Ecclesiarum Metropoli-
ticæ SALISBURGENSIS, Impe-
rialis BAMBERGENSIS, & Ca-
thedralis HERBIPOL-

LENSIS

CANONICO, &c. &c.

*Domino Domino meo
Gratiosissimo.*

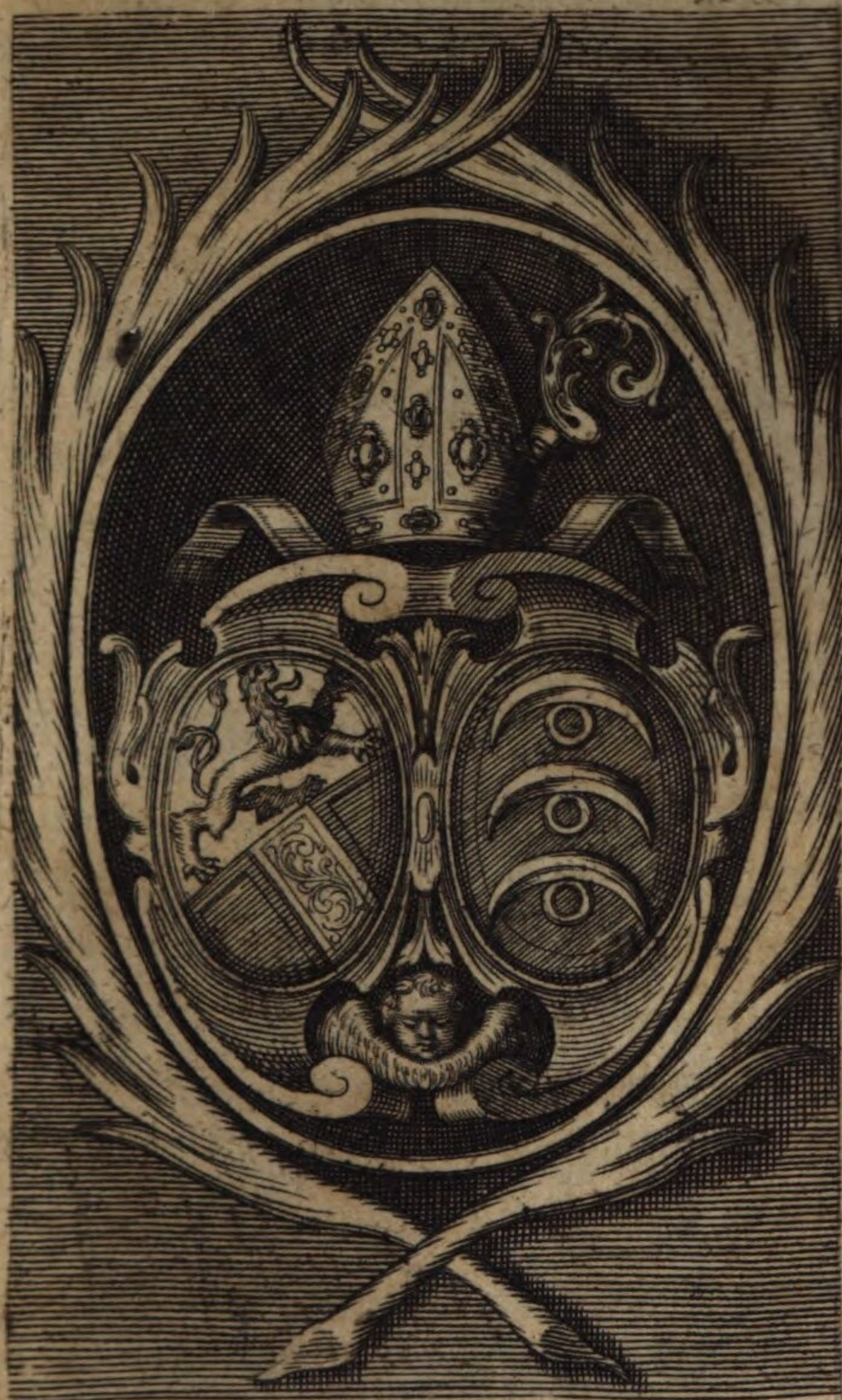

ILLUSTRIS-SIME
AC REVERENDIS-
SIME
PRINCEPS,

Domine Domine Gra-
tiosissime.

ublica plauden-
tium gaudia, & cer-
tantes acclamantium
voces, hactenus mo-
ram injecerunt quò minus **TIBI**
REVERENDIS-SIME PRINCEPS, de
Lavantina Mytrâ humillimè gra-
tulari auderem. Decebat ma-
jorum votis cedere, & mea his
demum finitis accedere. Nunc
ali-

DEDICATIO.

aliquando hasce pagellas, grati
& gratulantis animi interpretes
ad pedes Tuos submississime
demitto, quòd si ibidem pro-
cumbere patieris, vota mea ad
sumum evecta crediturus sum.
Caput enim excelsius est quàm
ut hoc attingere liceat, & sem-
per vertices Principum trepida-
tione, genua coluntur osculatio-
ne. Fateor, deterruit Fastigij sui
sublimitas, simul & modestum
ruborem incussit istius operis
humilitas; Verùm vacillantem
erexit innatæ benevolentiae Tuæ
fiducia, erectum confirmavit
splendidissimum nominis Tui
Lumen, quod undique omnia
fulgentissime irradiabit. Unum
saltem est, quod chartaceum
hoc munusculum commendet,
nimi-

DEDICATIO.

nimirum dicendi argumentum,
quod Tu IPSE REVERENDIS-
SIME PRINCEPS perfectissimè
nobis exhibes, dum *Dotes Boni*
Principis singulas in Te venera-
mur. Singularis in Deum Pietas
& zelus totum Te cælestibus oc-
cupat, ut tamen à sollerti rerum
humanarum curâ nihil omittas,
Amabilitatem & Gravitatem a-
mico foedere ita misces, ut
utramque æquo & æquali feras
pondere. Prudentia, quâ omnia
sagaciter prævides, summa in Te
est, quæ tamen aliorum consilia
audire & quærere non dedigna-
tur. Liberalis & munifica est
manus Tua, sed cum oculo, ut
quantum oculus viderit meriti,
tantum manus distribuat præ-
mij. Frugalis es, non tamen, ubi
magni-

DEDICATIO.

magnificentiâ opus est, condi-
tionis Tuæ immemor. Cle-
mentiam temperas Justitiâ, Ju-
stitiam mitigas Clementiâ, abs-
que quòd alterutram lædas. Ubi-
que par æquitas, & æqua paritas.
Verbo in TE

- - omnia in uno
*Qua decorant alios singula, juncta
nitent.*

Nudè & sine fuco hæc loquor, ita
enim veritas vestiri solet. Nec
porro in vestibulo Encomia Tua
prætexere statui, cùm quot to-
tus continet libellus periodos,
tot in TE adornem Panegyres.
Accipe ergo *Archetype* Tuum
ectypon benigno quo solus cul-
tu, & *Spiritui* huic *Principali*
viam favoris publici *Spiritu* &
favore Principali aperi, mihi ve-
rò

DEDICATIO.

rò TUARUM Gratiarum janu-
am, quæ semper mihi gratiosissi-
mè patuit, ulterius apertam
sine.

*Illustrissima & Reve-
rendissima*

Dominationis Tuæ

Servus humillimus

JOAN. BAPT. MAYR.

APPROBATIO

Imprimator

BALTHASAR

à Nolaren, p. t. Vien-
nensis Universitatis

Rector.

Ego infra-scriptus perlegi hoc o-
pusculum Admodum Reveren-
di & Clarissimi D. JOANNIS
ADAMI WEBERI, SS. Theo-
log. & Sacr. Canonum Doctoris,
nec non Cæsareæ Majestatis Con-
siliarij, nihilque in eo reperi, quod
sanam Catholicam doctrinam non
spiret. Dignum proinde censeo,
quod pro utilitate publica in publi-
cum prodeat. *Datum Vienna Au-
striae 27. Octobr. 1670.*

JOANNES BAPTISTA MAIR,
SS. Theol. Doct. Aug. Impe-
ratricis viduæ Eleemosynarius,
Reverendiss. & Illustriss. Prin-
cipis Episcopi Viennensis Con-
siliarius Consistorialis, p. t. in-
clytæ Facultatis Theolog. De-
canus.

APPROBATIO
Reverendissimi Me-
tropolitici Consistorij
Salisburgensis.

Libellum istum: cui Titulus
Spiritus Principalis, sive dotes boni
Principis, Aphorismis, Historiis & dis-
sertationibus Politicis declarata; primi-
tus cum Licentiâ superiorum Vien-
næ Austriæ Impressum, ex Mandato
Reverendissimi Consistorij accurate
perlegi, quem proinde cûm nihil a-
lienum ab Orthodoxâ fide aut bonis
moribus doceat, dignum censeo, ut
publico bono & privato, publicam
videat lucem & secundam.

Salisburgi 11. Maij. 1674.

JOANNES JULIUS De MOLL;
Provincialis Austriacus, Cel-
sissimi & Reverendissimi Prin-
cipis & Archiepiscopi Salis-
burg. S. Sedis Apostolicæ Le-
gati, &c. Consiliarius Consi-
storialis, & Colleg. B. M. V.
ad Nives Canonicus.

SPIRITUS PRINCIPALIS.

Sive

DOTES BONI
PRINCIPIS

Aphorismis, Historiis,
& Dissertationibus Po-
liticis declaratæ.

PRÆFATIUNCULA.

REX David Boni Principis Illustrissimum Prototypon optavit Sibi *Spiritum Principalem*, cum dixit: *Spiritu Principali Confirma me.* Eundem Spiritum, cum dotibus ad eum requisitis, Ego quoque Serenissimis Cellissimisque nostri ævi Principibus tanto animi affectu precor, quanta studij laborisque contentione præsens opusculum in eum finem elucubravi. Spero autem hanc meam lucubrationem non fore infructuosam, si *Lectorem* pariter & *Factorem* nacta fuerit.

CAPUT I.

*Quod oporteat Principem au-
spicari Regimen suorum à Re-
gimine Sui.*

Natura hominis, si bona est, Ho-
minem regere: si mala, ab Ho-
mine regi debet, præsertim ab eo, qui
alijs regendis præpositus est. Non
sunt boni Reges illi, qui sunt Reges
Suorum non *Sui*. Primus Principis
subditus debet esse Princeps ipse. Di-
scat proinde Regimen *Sui*, antequam
exerceat Regimen *Suorum*. Nam
Regimen *Sui* est fundamentum Re-
giminis *Suorum*. Regimen *Sui* est
Horologium publicum, cui Regimen
Suorum conformari debet. Regi-
men *Sui* Officio LUCIS & DUCIS
fungitur: LUCIS ad illuminan-
dum, DUCIS ad dirigendum.

Porro tria sunt Regiminis *Sui* im-
pedimenta principalia, quæ Viri
Principes tantâ animi contentione a-
moliri

moliri debent, quanto affectu Reipublicæ suæ salutem desiderant.

Primum impedimentum est *Ignorantia Sui*. Fieri enim non potest, ut bene regat seipsum, qui non bene cognoscit seipsum : quando prima & primaria totius gubernatricis Prudentiæ Regula continetur illo Sapientis Antiquitatis oraculo : *Nosce teipsum*.

Sed hæc notitia non minùs est rara quàm cara. Ut proinde Henricus IV. Imperator non immeritò usurpaverit pro symbolo hanc gnomen : *Multi multa sciunt, se autem nemo*.

Turpis enim verò Scientia (veriùs ignorantia) nosse alios & alia, non nosse semetipsum. Tales sunt Argi alijs, Talpæ sibi : sapientes alijs, desipientes sibi. *Odi Sapientem, qui sibi non sapit*.

Nosce igitur teipsum, priusquam alios & alia noscas. Disces autem notitiam Tui, si aspexeris dissimiles tibi. Audi S. Gregorium : *Qui vult*

ligere qualis est, tales aspiciat qualis non est.

Secundum impedimentum est inordinatus animi affectus, sive indomita passio. Ineptissimus profectò Consiliarius est Affectus; quia ipsi frequenter res major apparet, quàm Veritati. Contrario ibi sunt sana consilia, vigétque prudens gubernatio suiipsius, ubi est parum passionis, & multum patientia.

Tertium impedimentum est nimia in agendo præcipitantia, quam prudenter Itali sequentibus dissuadent adagijs: *I Secondi pensieri sono migliori. Cosa presto fatta è presto disfatta. Misura tre volte, taglia una. Presto e ben non si convien. Chi vâ piano vâ sano.*

Sapientissimè censuit Carolus V. Imperator, quòd quemadmodum Saturnus inter septem Planetas supremum obtinet locum, & tamen tardissimus est omnium, lentissimèque circumvolvitur; ita Principes, qui

Agnovit veritatem hujus Dicta-
minis Serenissimus Maximilianus E-
lector Bavariae in ijs monitis, quæ ipse
ad probam Filij sui Ferdinandi, cum
adhuc trimulus esset, institutionem,
scripto mandari, eidemq; adolescen-
tiam ingresso proponi & explicari ius-
sit. *Hoc certò statnendum est* (inquit
sapientissimus Elector) *in Principis*
erga Deum pietate felicitatem ipsius, Sub-
ditorum mores, & utrorumq; fata librari.

Cæterum duo sunt veræ pietatis
adjumenta efficacissima : quorum
alterum in refrænando rerum terre-
narum amore, alterum in studio
Christianis virtutibus impenden-
do consistit. Ac de postremo qui-
dem sic statuunt Sapientes, eum
Principem, qui Christianis virtuti-
bus destitutus est, non tam Principē,
quàm Monstrum Principis esse.

Tunc sanè Rex titulo Regis est us-
quequaq; dignissimus, quando in ejus
solio sedet *Constantia*, in Purpura fla-
grat *Bonitas*, in Corona radiat *Sapientia*,
in

in corde vivit *Clementia*, in ense armatur *Fortitudo*, in manu *Liberalitas* explicatur, in oculis *Humanitas* efflorescit, in victorijs *Divina gloria* triumphat.

Ad alterum quod attinet, persuadeant sibi Principes, bona mundi hujus minimè bona, adeòq; nomine suo tam indiga quàm indigna esse; cùm in prima fronte splendoris quidem aliquid, in intimo autem recessu nihil soliditatis veritatisque contineant; sed sint instar iridis, quæ quos colores ostendit, non habet. Quidquid enim Mundus amat ut pulchrum, suspicit ut Magnum, veneratur ut dignum, deprædicat ut excellens, appetit ut delectabile, usurpat ut commodum, possidet ut pretiosum, id omne vanum & umbraticum est.

Quemadmodum roris antelucani guttula cœlo delapsa in mare fit unda, unda assurgit in fluctum, fluctus concitatur in spumam, spuma salit in bullam, bulla extenuatur in vaporem,

A 5

vapor

Cardinalis Guisius, cūm olim Henrici II. Regis Galliarum in administratione Regni primarius esset Minister, eamque ob causam multorum procerum incurrisset invidiam; ut ostenderet, se nullius, præterquam Regis, favore & gratiâ niti, pyramidem erexit, cui tenaciter adhærescebat hedera, à basi usque ad Cuspidem circumfluâ reptatione consurgens, inscripto basi hoc declaratorio lemmate: *Te stante virebo.*

Hanc ego Pyramidem esse dixerim divinam Gratiam: cui si Princeps veluti hedera arctissimo pietatis fiduciaque complexu adhæserit, semper in eo vera virebit, vigebitque felicitas, infestis inimicorum machinationibus elusis & elisis.

*Princeps nihil paveat, si Deus illi fa-
veat.*

Dov' è l' ajuto divino, la tela di ragno diventa muro: dov' è lontano, il muro diventa tela di ragno.

CAPUT IV.

De Cultu Veræ Religionis à Christianis Principibus pro- movendo.

Christianos Principes oportet pri-
mis curis studiisque cultum Re-
ligionis orthodoxæ amplecti.

factura Religionis, factura Regionis:
Porro tria in Religione orthodoxa
spectanda sunt: *Veritas, Puritas, Uni-
tas.* Veritas est *Fundamentum*, Puri-
tas *Ornamentum*, Unitas *Firmamen-
tum.* Nam Religionis *Unitas* cense-
tur Regnorum *Unio*. Unde in Por-
tis Parisiensibus hæc legitur inscri-
ptio: *Une foy, Une Loy, Un Roy:* Hoc
est, *Una Fides, Una Lex, Unus Rex.*

Errant igitur, & luculenter errant,
quotquot pluralitatem Religionum
vel amplectuntur oblatam, vel offe-
runt amplectendam.

*Qui nullam Religionem excludit, nul-
lam includit.*

Talis

Talis fuit Cham Tartarorum Princeps, qui Stephano Rege Poloniæ defuncto, Coronam Polonicam ambiens desiderium suum in Regni Comitibus per Legatum, tribus adductis Motivis aperuit. Primum potentiam, alterum frugalitatem, tertium Religionem concernebat. Potentiam probabat ex eo, quod aliquot Equitum Myriadas Poloniæ vel augendæ, vel tuendæ causâ è terris suis educere posset. Frugalitatem declarabat ex ciborum parsimonia, quod in fame solâ carne equinâ contentus esset. Ad Religionem quod attinet, de qua disputari audierat : *Tuus*, inquit, *Pontifex meus Pontifex esto : Tuus Lutherus meus Lutherus esto.*

CAPUT V.

*Divinae gloriae amplificanda
studium Christiano Principi
commendatissimum esse
debere.*

L Ex Christiana præcipit, ut gloriam propriam gloriae Christi Redemptoris nostri postponent Principes Christiani, totumque illud mundani Honoris ac splendoris chorgium, quod venerationi ipsorum impendunt populi, in immensum gloriae divinae pelagus refundant.

Hanc piam animi Christiani dispositionem cognovit olim Venetia in suo Duce Celso, qui teste Petro Justiniano in *Histor. Veneta*, cum inaugurationem Principatus Veneti suscepisset, Numisma cudit pileo Ducali insignitum, cui insutus erat Crucifixus, hac addita inscriptione: *Nomen mihi, sed Christo.*

Contrariis studiis aguntur nonnulli Reges & Principes Pseudopolitici,
qui

qui in omnibus suis designationibus
non Christo sed sibi gloriā aucupantur.

Non Christo, sed sibi gloriam quæ-
sivit Carolus Audax Dux Burgun-
diæ, qui stimulis inanis gloriæ, ad i-
mitandum Alexandrum M. cæte-
rósque antiquos Heroes, adactus, vi-
cinos omnes temerè & sine causâ bel-
lo laceſſivit: ita ut Philippus Co-
minæus inter causas, quæ Ducem i-
ſtum in ruinam atque exitium præ-
cipitem egerunt, præcipuam ſtatuat
ambitionem, & gloriæ militaris, quâ
Veteres inclaruere, inconſultam æ-
mulationem.

Non Christo, sed sibi & sanguini ſuo
gloriam nundinatus eſt Carolus IV.
Imperator, qui Wenceslaum filium
ſibi adhuc viventi ſucceſſorem de-
ſtinavit: cūque Rom. Imperij Ele-
ctores in conſenſum, approbatio-
nēque conſilij ſui facile pertrahere
non poſſet, quod virtute non potuit,
pretio comparavit, promiſſis cuique
Electori centum millibus aureorum,
quos

quos cū ipſis repræſentare non poſſet, publica Romanæ Reipublicæ veſtigalia, Imperatoribus ad ſubſidia relictæ, cum maximo Imperij detrimento, ijs non tam oppignoravit, quàm perpetuò alienavit. Atque hinc perpetuum Imperij malum. Nam ab eo tempore Romana potentia ad nihilum redacta (inquit *Aeneas Sylvius c. 32. hiſtor. Bohem.*) nec poſthac attollere caput Imperium potuit; cū Principes Electores omnia ſibi retinerent, & Imperatorem jurejurando adigerent, ne pignora revocaret.

*Non Chriſto, ſed ſibi gloriam grandi-
piaculo comparavit Ludovicus V.
Sfortia Mediolanenſis Princeps, dum
Joan. Galeacium Fratris filium, cui
Principatus debebatur, veneno ſuſtu-
lit, eoq; ſublato, aureâ veſte indutus,
Regem ſe ſalutari paſſus eſt. Bemb.
lib. 2. Hiſtor. Venet.*

*Non Chriſto, ſed ſibi gloriam domi-
nationis ambivit Cæſar Borgia, quan-
do ad obtinendum, quod affectabat,
Regnum*

Regnum Italiæ, ante omnia Proceres Romanos, Columnios & Ursinos tollere constituit: postquam inter eos bellum aliquamdiu frustra aluisset, & utraque pars multis vulneribus si non concisa, certè magnopere accisa esset. Ipsi verò post illud civile bellum, Borgiæ actibus intellectis pacem & concordiam redintegrarunt. Et Columnij quidem nihil sibi fugâ, exiliòque utilius ratî, paterna oppida Borgiæ reliquerunt. Ursini verò stipendijs allecti, & in fide Tyranni hæsitantes, ferè omnes teterrimo supplicio necati sunt. Cajetanæ familiæ Proceres, qui Sermonetam oppidum in Latio obtinebant, Jacobus, Nicolaus, & Bernardinus, alio atque alio modo interfecti, arces & opes suas Borgiæ concessere. Camertes quoq; reguli antiquæ nobilitatis, Julius Cæsar, Venantius, Annibal & Pyrrhus, Principatu exuti strangulatique sunt. Astorem, Manfredum Faventia Principem sub fide deditum, necatúmque immaniter Tyberis

Tyberis excepit. Catharina Sfortia, quæ Forolivij & Forocornelij Urbibus imperabat, expugnata tormentis & capta, Romam tanquam ad triumphum perducta est. Pandulfus Malatesta, Joannes Sfortia, & Guido Ubalduſ Feltrius, ipſorum editionis Urbes Ariminum, Piſaurum & Urbinum invadenti Borgiæ, relinquere, quàm interfici, arreptâ fugâ maluerunt. Ceffit & Jacobus Appianus oppidum Populonium in Hetruria. Et dum hac cruentâ viâ in alienos Principatus graſſaretur impius Latro, etiam Arragonium Adoleſcentem, Beſelij Principem, ac Alphoñſi Regis filium (& quod referre pudeat) Lucretiæ ſororis ſuæ Maritum, in atrio Vaticani templi vulneratum: & quoniam ſpes eſſet curari poſſe, in ipſo cubiculo lectôque nuptiali ſororis maſtari juſſit. Borgiam item Junioſorem Cardinalem Veneno ſuſtulit. Joannem quoque Cerbellionem, Virum domi militiæ-

que nobilem noctu à Cœnâ redeun-
tem crudeliter interfecit. Ab eo pa-
riter Capitali supplicio affectus est
Jacobus Sanctacrucius, præclaræ no-
bilitatis Romanus Civis (quo nemo
ipsi Cæsari familiarior, amiciórque
fuit) nec aliam ob causam, quàm
quòd validam promptissimorum ho-
minum manum ex factione Urfinâ
subitò cogere, & ad omne auden-
dum facinus impellere posset. Tan-
dem cùm veneno Cardinales locu-
pletes tollere decrevisset, pincernæ
imperitiâ permutatis lagenis, Cæ-
sar ipse Paterque ejus Alexander, qui
convivio intererat, venenum bibe-
runt. Et Pater quidem vim veneni
non ferens interiit: Borgia verò æta-
tis robore evadens in vincula conje-
ctus est, è quibus elapsus ad Regem
Navarræ confugit, ac demum in præ-
lio quodam ignobilis cecidit. *Jovius*
lib 8. histor.

Ita pseudopoliticus & Antichri-
stianus iste fortunarum vitarúmque
alie

alienarum prædo sine gloria decessit
 ē vita; quia cum detrimento gloriæ
 divinæ, gloriam propriam tantâ ani-
 mi elati impotentia quæsiuit, ut etiā
 hæc verba: *Aut Caesar, aut nihil*, vexillis
 suis militaribus inscribenda curave-
 rit. Gloria vana florere aliquamdiu
 potest: Fructum, quia Dei gratia de-
 stituitur, ferre non potest. *La gloria
 vana fiorisce, e non grana.*

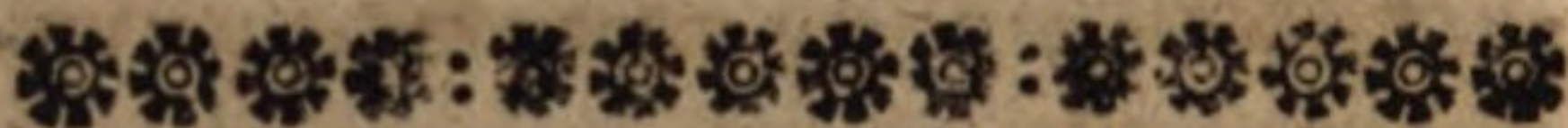
Discant igitur Christiani Principes,
 illam esse brevissimam ad culmen ve-
 ræ gloriæ semitam, in rebus omnibus
 non suam, sed Dei gloriam quærere.

Joannes Ferrus *part. 2. Theatri Sym-
 bolorum* proponit symbolum ab om-
 nibus Christianis Principibus usur-
 pandum; videlicet acum magneti-
 cam, cum hac inscriptione, *Respicit
 unam*. Sicut enim acus magnetica,
 cui magnes affrictus est, inter omnes
 stellas *respicit unam*, videlicet polarem;
 Ita Princeps verè Christianus, magne-
 tismo divini amoris imbutus, *respicit
 unam* supremi Principis gloriam:
 hanc

hanc unicè optat, hanc sollicitè quærit, ad hanc in suis omnibus functionibus tanquam ad scopum collimat, huic, posthabitis proprijs commodis, privatoq; Interesse, se totum impendit.

Sed (quæ temporum nostrorum est calamitas) cupiditas gloriæ (non divinæ, sed propriæ) acerrima est in quibusdam Principibus : quos illa (quia virtus impetum non reprimat) acutissimis stimulis ad quidlibet audendum commovet. Unde turbationes maximæ oriuntur in Republica Christiana. Quod Scipio Bargaglius tract. de Symbol. accommodatè exponit symbolicâ repræsentatione venti mare turbantis, & fluctus attollentis, appposito hoc Lemmate: *Turbat & extollit*. Sicut enim marinæ aquæ ventorum impetu turbantur, & in fluctus ingentes concitantur; ita ventus superbiæ, quo nonnullorum pectora Principum intumescunt, sicut in ipsis immanes planèq; decumanos elatæ mentis fluctus *extollit*, ita pariter *turbat*

*bae Regna & Provincias ; ut miseris
subditis multorum annorum spatio
nullam quietis partem capere liceat.*

CAPUT VI

*Viris Principibus imitandos
esse majores, qui laudabiliter
& gloriose vixerunt.*

NEgari equidem non potest, i-
psam nascendi conditionem da-
re Principibus jus ad magna, viven-
di formam signare viam ad majora,
merendi occasionem esse comitem
ad maxima; fatendum est tamen
etiam, hæc omnia ornamenta dege-
neris animi vitio facillimè corrumpi.
Et sanè non rarò accidit, ut cùm vir-
tus hereditaria non sit, vitiosi nepo-
tes Illustrissimos numerent progeni-
tores.

Quemadmodum inter irides si
quando plures in aëre formantur,
vegetiores radios prima excipit, se-
cunda

cunda debiliùs nitet, tertia vix apparet; ita rarò pares Avis nascuntur nepotes.

Non ineptè hoc hominum genus comparaverim cum ave cui nomen Collurio: Quæ teste Jonstono in Thaumato-graphia, pullos habet tam dissimiles parentibus, ut eos vix unicâ notâ referant.

Nobiles fiunt, nobilitandi nascuntur.

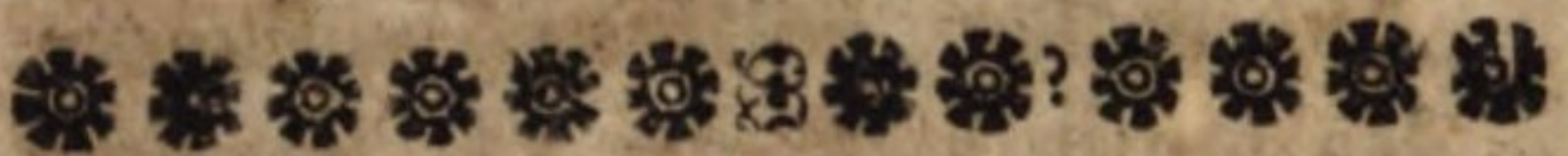
Ita sensit Urbanus VI. Pontifex Max. humili profapiâ ortus, Patre scilicet Sutore Veteramentario in Urbe Trecensi. Is, cùm aliquando ipsi objiceretur, quòd ignobili loco natus esset, respondit, Virum Nobilem non nasci, sed fieri.

Nobiltà non s'acquistata nascendo, mà virtuosamente vivendo.

Ille est verè Nobilis, qui ad vitia non est Mobilis.

Hoc probè intelligentes viri Nobilissimi, quorum sanguini Virtus Majorum præclaros veræ gloriæ igniculos, tamquam spiritus quosdam vitales

vitales indidit, ducti ab Illustrissimis Progenitoribus longo traduco stemmatis, & avitæ Majorum gloriæ nequaquam immemores, Gentilitiam suam arborem insitivâ Novi Herois Gemmulâ inoculare, hoc est, Avorum Virtuti Virtutem, Meritis merita, fortunæ fortunam, gloriæ gloriam adjicere conantur.

CAPUT VII.

Quòd Principes suis Subditis bono exemplo, sed sine hypocrisi, præluere debeant.

Boni Principes boni Exempli Facem suis Subditis præferre solent, ad Viam Virtutis alacriter decurrendam. Malè imperat, qui tantùm imperat. Exemplo Imperia & formanda, & firmanda sunt. *Chi vuol comandar, cominci prima à far.* Exemplum in Magnis Magnas habet vires in utramque partem, si-
ve ad

ve ad bonum, si bonum : sive ad malum, si malum. Sæpè Principes benè agunt soli, sed rarò malè agunt soli ; quia subditos in bono exemplo rariùs, in malo sæpiùs habent sequaces.

Caveant igitur Principes, ne quantum suis subditis per salutares leges emolumenti, tantum iisdem per prava exempla nocumenti afferant. *Qui lege docet, & exemplo nocet, plus nocet, quàm docet.* Et quid hoc est aliud, quàm unâ manu ædificare & alterâ destruere ? Audiatur S. Chrysostramus : *Benè docendo & malè vivendo instruis Deum, quomodo te debeat condemnare.*

Quapropter illud acri studio à Viris Principibus providendum est, ut cum eorum legibus exemplum vitæ, & cum exemplo vitæ genuina veritas, detractis omnibus hypocriticis larvis, accuratè conveniat.

Qui sub larva hypocritica, h. e. sub inani Virtutis specie Veram virtutis inopiam occultat, is ad Virtutem ma-

gis *fictus*, quàm *factus* est; eò quòd probus videri, quàm esse malit.

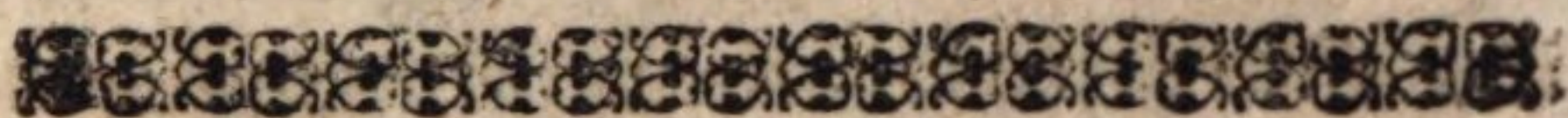
Talis fuit Judas proditor, sub ovina pelle lupo rapax, sub agni lana Leo rugiens, sub toga Apostoli perfidus Deicida, sub larva discipuli sacrilegij Magister, sub figura hominis diabolus incarnatus.

Talis fuit & Tiberius Cæsar, qui virtutum simulacris ingentia prætexuit vitia, *Con l' ombra delle Virtu si dipinge il vitio*. Verùm ille sui tegendi peritissimus artifex totus tandem posteritatis oculis patuit: Deo hypocrisin detractione larvæ plectente. Meta ad quam colimat hypocrita, est gloria: Sed ad hanc metam nunquam perveniet; quia nunquam non graditur via duplici: Viâ inquam virtutis apparentis, & viâ nequitiae latentis. *Ille est rectissima ad gloriam via, si talis sis, qualis haberi cupis*.

Audiant hypocritæ, sed audiant ad correctionem malitiæ suæ, hoc planè aureum Oratoris aurei, Chrysostomi

foetomi inquam, pronuntiātum: O
hypocrita, si bonum est bonum esse, ut
quid vis apparere, quod non vis esse? Si
malum est, malum esse, ut quid vis esse,
quod non vis apparere? Aut igitur ap-
pare quod es, aut esto quod appares.

Symbolum Carini Cæsaris fuit,
Esto quod audis.

CAPUT VIII.

*De Moderata agendi ratio-
ne à Principibus usur-
panda.*

PER moderatam agendi rationem
intelligo virtutem aureæ medio-
critatis, quā omnis in actionibus Prin-
cipis vitetur excessus.

Porro *Excessus* nihil est aliud, quàm
Recessus & *Accessus*: hoc est, *Recessus*
à Medio virtutis, & *Accessus* ad extre-
ma vitiosa. Accommodatum est ad rem
præsentem Justiniani I. Imperato-

ris symbolum: *Quod satis est, multum est, quod nimium, non sufficit.*

Spesso chi troppo fa, troppo poco fa.

Cæterum tres *Excessus*, sive tria *Nimia* nimium nocere solent Principibus: *Nimia suspicio, Nimia credulitas, Nimia timiditas.*

Cominæus *S. Commentar.* postquam Ludovicum XI. Regem Galliae ante diem fatumque suum, ut ipse opinatur, mortuum; Carolum VII. Veneni metu, quasi inedia extinctum; Carolum VI. diversis suspicionibus agitatum, mente excidisse narrasset: Causam in univèrsam, cur à Caroli Magni ævo usque ad sua tempora, nullus Franciæ Regum sexagesimum vitæ annum exceßerit, isti suspicandi, credendi, metuedi morbo attribuit.

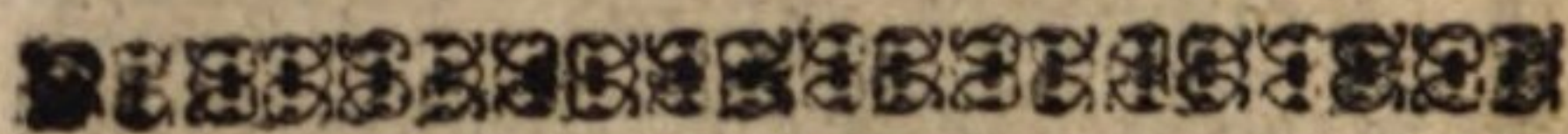
CAPUT IX.

De Refrænatione nimie libertatis in Principibus.

Libertas Principis refrænata, est Reipublicæ sanitas : effrænata, ægritudo. Sæpè enim quod non potest, vult posse, qui nimium potest. *Cui plus licet, quàm par est, plus libet, quàm licet*, infelicitèr imperant, qui imperium licentiâ metiuntur, & potestatem arbitrio. Felicissima ex adverso eorum est gubernatio Principum, qui non minùs imperant affectibus animi sui, quàm subditis suis. Verè magnus est Princeps, qui magnitudinem suam non tam Imperio, quàm Imperij moderatione : non tam hostium, quàm hostilium suarum cupiditatum victorijs metitur.

Itaque Principes meminerint, magnum inter *licita* & *libita* statuendum esse discrimen, semperque præ oculis habeant tum illud Augustinianum

*Hoc possumus, quod jure possumus :
tum sapiens illud, planeque Regium
Regis Theodahati apud Cassiodorum
lib. 1. pronuntiatus : Cum omnia
possimus, sola credimus licere nobis lau-
danda.*

CAPUT X.

*Studium litteraturæ, præ-
sertim Politicæ, Viris Principibus
nequam esse negligen-
dum.*

P Rinceps infra hominem sapit, qui doctrinam non capit. Natura enim Noverca, eruditio Mater est, (inquit Maximilianus Elector Bavariae in monitis ad filium) Illa nos animalia, ista homines facit. Magnum sanè Viris Illustribus ab eruditione accedit ornamentum. Nam sicut poma aurea in lance argentea sunt conspectiora; Ita Nobilitas literata

terata est multò illustrior. *Doctrina in Homine plebejo est argentum, in nobilibus aurum, in Principibus Gemma pretiosa.*

Quod cùm probè intelligerent Viri in Germania nostra nobilitate generis conspicui & dignitate Principes, eâ animi contentione in studia literarum incubuerunt, ut inde gloriam nominis consecuti fuerint immortalē.

Sigismundus Baro Herbersteinus, cujus historiam Moschoviticam lectu dignissimam censent eruditi, inter omnes dignitates & honores, tum varijs legationibus, tum alijs expeditionibus, muneribus, & laboribus partos, primas semper detulit titulo Baccalaurei; quòd illum non indulgentiâ Principum, nec generis claritudine, sed solis ingenij viribus in Academia Viennensi sibi comparasset.

Everhardus Baro Starenbergius

Theologiæ Doctor, ingenio & doctrinâ sacras infulas meruere: Ille Salisburgensem Archiepiscopalem, Hic Frisingensem Episcopalem.

Hermannus Hassiæ Princeps, in Academia Pragensi, summâ Cæsaris Caroli IV. & Bohemiæ Procerum congratulatione Magister Artium factus est.

Joannes Dux Megapolitanus ipsos viginti annos Lutetiæ studiorum causâ commoratus, non ante ad suarum ditionum gubernacula reverti voluit, quàm publicè sacrosanctæ Theologiæ Doctor renunciaretur.

Arnoldus & Wilhelmus Geldriæ Duces fratres erant; quorum ille literatus, iste illiteratus: Ille in gratia Regum, & Pauli Pontificis, Iste ob ruditatem neglectus fuit. Quam ignominiam ne hereditariam cum patrimonio in liberos transmitteret Wilhelmus, filios suos ad Academiam Parisiensem missos inde redire noluit,

noluit, priusquam publicis Academiæ testimonijs Magistri Artium liberalium creati essent.

Albertus IV. Dux Bavariae Academiae Ingolstadiensis auctor, artium studia eo dignatus est honore, ut non tantum Ipse adolescens primi gradus laurum Lutetiae sumpserit, verum etiam insignia, quæ Baccalaureos ab alijs Ordinibus distinguunt, publicè per plateas gestaverit.

Est sanè hoc ornamentum doctrinæ Viris Principibus apprimè necessarium; ne semper Cæci ipsi, oculis alienis videre cogantur.

Quemadmodum corpus animam destitutum non movet, sed movetur; ita Princeps amusus regitur, & non regit.

Mutilus est ille Princeps, qui præcipit, & non percipit.

Beata quella città, che hà Prencipe chisà.

Quòd si quæratur, quibus potissimum disciplinis instructum esse o-

porteat Principem, ajo Scientiam Politicam, præsertim eam, quæ tradit præcepta Artis imperandæ, uti Principe dignissimam, ita Principatui utilissimam, & utrique maximè necessariam esse.

Sed mirum est (inquit Sigismundus Imperator) quòd cùm omnes recusent exercere Artem, quam non didicerunt; nemo tamen recuset imperare, tametsi Artem imperandæ, quæ est omnium difficillima, nunquam didicerit.

Sed & ego vehementer admiror, nonnullos, qui se moderatores juniorum Principum profitentur, multum temporis impendere tradendis Discipulo præceptis Artis poëticæ, Dialecticæ, Astrologiæ, Musicæ, aliisque sterilibus, & ad bonum publicum parum profuturis scientiis: de Arte verò Imperandæ, à qua pendet Salus Reipublicæ, non admodum esse sollicitos.

Quid

Quid obsecro juvat nosse Principem concordiam harmonicam Vocum musicalium, si nesciat, quibus modis sit procuranda concordia politica animorum inter Principem & subditos? Quid prodest intelligere, quid sit cantus mollis & durus, & non intelligere, qui subditi durâ, qui molli manu tractandi sint? didicisse suspiria Musicalia, & interim suspirare sub gravi onere principatûs, cui ferendo sint impares humeri imperiti Principis? perspectum habere discrimen inter Modos Musicos: Doricum, Hypodoricum, Phrygium, Hypophrygium, Lydium, Hypolydium, Mixolydium, Hypomixolydium, Æolium, Hypoæolium, Jonicum, Hypojonicum, Hyperæolium & Hyperphrygium; ignorare autem discrimen inter adulatorem & amicum, inter Ministros fideles & perversos, inter leges salutare & noxias, inter fœdera profutura & obfutura?

Quantò utilius est Principi intelligere Aulicorum astutias, quàm Dialecticorum argutias? scire leges bonæ gubernationis, quàm Regulas bonæ definitionis? novisse modum *feriendi* hostes, quàm facere centum sylogismos in *ferio*? callere libros Liptij Politicos, quàm libros Aristotelis analyticos? loqui de objecto contributionis, quàm differere de objecto attributionis?

Enimverò Scientia Politica ad Rempublicam bene gubernandam Viro Principi apprimè est necessaria. Cùm enim Princeps non modò Politicus, sed etiam Politicorum Antesignanus sit (certè esse debeat) non oportet eum Scientiæ Politicæ ignarum esse, i. e. Pseudopoliticorum fraudibus circumventus, serò cum Phrygibus sapere incipiat.

Est verò triplex Politica: *Bona*, *Mala* & *Mixta*, quæ est Moderna.

Politica bona Theopoliticis potius, quàm Cosmopoliticis nititur prin-

principijs; cùm nihil aliud ipsi propositum sit quàm juxta Regulas à Virtute Prudentiæ dictatas Rempublicam ordinare, honestatem utilitati, divina humanis, cælestia terrenis, bonum publicum privato antepondere;

Politica mala ex dolis, technis, & fraudulentis subdolisque machinationibus composita est, mediisque utitur nullo discrimine *libiti & liciti* delectis; dummodo deserviant ad finem intentum, qui est status humanæ & mundanæ felicitatis.

Unde mali Politici sunt paralytici; quia nec habent pedes ad ambulandum in Via Veritatis, nec manus ad operandum in Via charitatis. Mali politici omni vento obvertunt vela desideriorum suorum, &, ut dici solet, duabus sellis sedent. Quod reprehendit olim in Cicerone Laberius Mimus, qui in Senatum lectus à Cæsare, cùm ad confessum nō admitteretur à Cicerone, dicente: *Recipe rem te, nisi angustè sederemus*, mordaciter

citer respondit, *Atqui solebas duabus
ellis sedere.* Quo dictorio lubrica &
desultoria Ciceronis fides perstricta
fuit.

Politicam modernam non igno-
rent Christiani Principes, sed tamen
ita in praxin usumque deducant, ut
scopulos omnes Pseudopoliticos præ-
sertim Macchiavellicos, cautè devi-
tent.

Est autem Politica moderna tota
mirabilis & mysteriosa. Eam Primi
subsellij Ingenia intuentur, sed non
agnoscunt: contemplantur, sed non
penetrant: admirantur, sed non
comprehendunt. Patet illa omnibus,
& tamen omnes latet. Sentitur, & ne-
scitur: occulta est & Publica. Otiari
videtur ubi est, negotiari ubi non est.
Movet orbem terrarum, & quiescit.
Exercet omnia Ingenia & penè om-
nibus Ingenijs est inaccessa. Liber
publicus est, quem dum Politicæ Ve-
teris Sectatores evolvunt, semetipsos
involvunt. Anteverit illa suorum
hostium

hostium machinamenta, quia Inge-
nia eorum novit: metitur ingenia,
quia excedit illa: eludit insidias,
quia detegit illas: evitat pericula,
quia prospicit illa: impedit facien-
da, quia prior opposita facit.

Versatur Politica Moderna potis-
simum circa *Interesse* (ut vocant)
quo nihil est inter homines munda-
nos appetibilius.

Interesse videtur in hoc mundo Pri-
mum mobile esse. Appositè Itali O-
gnun tira l'acqua al suo molino. Ogni
gateotto voga à se.

Porro *Interesse* aliud est Politicum,
aliud Pseudopoliticum.

Interesse Politicum est laudabile,
quia refertur ad incolumitatem Rei-
publicæ, neque divinis humanisque
legibus adversatur.

Pseudopoliticum *Interesse* nihil est
aliud quàm à DEO *Abesse*, Diabolo
Adesse, Nemini *Prodesse*, Plurimis *Ob-*
esse, Officio suo *Deesse*, Subditis malè
Præesse, Legibus nolle *Subesse*.

Inni.

Innititur Pseudopoliticum *Inter-*
esse principiis Antichristianis, & Dia-
bolo inventore dignissimis. Quo-
rum aliqua (ut ex ijs noscantur cæte-
ra, & hi tot animarum naufragijs
infames scopuli tantò meliùs evitari
possint) hic libet commemorare.

1. Reges non curent, quàm bonis
sed quàm subditis imperent.

2. Principes non jubeant dura,
non prohibeant impura; si ad incre-
mentum potentiae & Imperij expe-
diat.

3. Ille optimè scit regere, qui
mala scit optimè tegere.

4. Fidem nulli omnem tribue,
nulli non videaris tribuere.

5. Amico utere tanquam hoste fu-
turo: hoste tanquam amico.

6. Ille politicè agit cum amicis, qui
putatur se totum in sinum illorum
effundere, & tamen totus latet.

7. Illorum officiorum sis ubique
largissimus, quæ verbis absolvuntur.
Blandè saluta, copiosè lauda, pollice-
re li-

re liberaliter nunquam largienda. Nonnunquam etiam munusculis alterius benevolentiam tibi necessariam compara; modò hamo non pascaris aureo.

8. Neminem inimicum quàm amicum malis; nullique sis apertè injurius, sed iram potiùs comprime, donec vel tectè vel securè nocenti nocere possis.

9. Religionem ad Regionem non Regionem ad Religionem accommodare oportet.

10. Non multum interest ad Reipublicæ quietem, cujus Religionis censeantur incolæ; dummodo non discrepent hac in re sententijs in apertum prolatis: ex hac enim dissensione seditiones oriri proclive est.

11. Ratio Statûs est unicum Idolum quod Princeps adorare debet.

12. Prima Principi ærarij locupletandi cura sit. Artes non deerunt favorésque Procerum; modò ipsi in partem commodorum veniant. Ne-
mo

mo tutiùs regnat, aut militat certiùs, quàm qui pecuniæ habet plurimum : undecunque demum ea conquisita fuerit.

13. Nulla pacta, nulla fœdera, etiam jurejurando firmata, obstringunt Principem, nisi inde sperata proveniat utilitas.

14. Fraudibus (sed Magnis) rem suam augere, Regium reputatur. Unde falsè & argutè Boccalinus ait, fummum, vendere privatis interdictum, solorum Regum Mercaturam esse.

15. Omnes lineæ actionum Regiarum concurrunt in unum centrum, quod est evacuare socij loculos, & inde replere suos. *Dictum Boccalini cent. 1. cap. 3.*

16. Principes, qui occultas simulationes inter se gerunt; ad eas contendas, debent sibi mutuis donis & legationibus nova Regna, conjugia, Victorias, natum Regni heredem, reciprocè gratulari; & omnia benevoli animi signa utilissimâ simulatione præferre.

17. Pri-

17. Privatorum est eligere Matrimonia ex amicitiae affectu, vel morum concordia. Regibus ista suavitas exuenda est. His affinitates pulcherrimae censentur, quaecunque Regnum stabiliunt.

Carolo VIII. Galliae Regi Margaritha Maximiliani Imperatoris filia desponsata erat: quam Ille, cum jam aliquot annis in Gallia commorata esset, non aliam ob causam repudiavit, quam ut Annam, cum amplissima dote Britanniae Armoricae, quae morte Patris sine Masculina prole defuncti, ad eam devolebatur, uxorem ducere posset. *Guicciard. 1. histor.* Quam denique Viduam factam Ludovicus XII. repudiatâ priore Uxore, quae Caroli VIII. soror fuerat, eandem ob causam sibi Matrimonio copulavit: quæsito colore, quasi prior illa ingratis sibi à fratre desponsata fuisset, *Boccalin. centur. 2. cap. 87.*

18. Reges, ut decipiant specie amicitiae, matrimonia concilient, vel
con-

contrahant affinitates (si id comodi-
tatis utilitatisq; ratio exposcat) cum
ijs, quos everlos cupiunt.

19. Jurisconsulti & Theologi
(*Concilium Conscientiae vocant*) vena-
lem stylum & linguam habeant, suo-
rumque Principum propensione u-
trumque accommodent.

20. Principes, si possint, eos sibi
successores designent, qui vitæ mo-
rumque perversitate majora præde-
cessorum vitia quodammodo obnu-
bilent.

Ita Augustus Cæsar imperium
tradidit Tiberio, homini sanguinario
& perversissimè subdolo, ut ipse de-
siderabilior fieret. *Sueton. in Tiberio*
c. 21. Ipse quoque Tiberius gavisus
dicitur, succedere sibi Caligulam; à
quo flagitiorum suorum memoriam
scelerum magnitudine delendam
sperabat. *Dio Cassius lib. 58.*

21. Ut procures in officio contine-
antur, caveatúrque ne caput altiùs at-
tollant, à Principe humiliandi ac de-
pri-

primendi sunt; idque fiet, si tituli Baronum, Comitum, Ducum, &c. quibus ipsi gloriantur, novis & vilibus hominibus, sub prætextu meritorum, conferantur. Evilescent enim illa grandia nomina multitudine & ignobilitate candidatorum.

22. Illi, qui sunt seditionis auctores; ut spes omnis reconciliationis procul amandetur; & ut Tacitus loquitur, *4. histor. quò minore spe venia crescat vinculum sceleris*; debent aliquo insigni facinore multitudinem malefanam obstringere: ut ne quidem si affulgeat aliqua spes redeundi in gratiam cum Principe, aut offensâ patriâ acceptare eam liceat; obversante oculis horribili sceleris conscientia.

23. Laudandi sunt apud Principem, quos ab Aula remotos, aut plane perditos cupimus. Nam laudibus præmissis præparatur auris Principis ad audienda, & animus ad credenda maligna, quæ ille ex laudatore factus

factus vituperator & accusator, de homine prius laudato narraturus est.

Ita Apelles, omnium secretorum Philippi Macedoniae Regis arbiter, praeipuae auctoritatis viros laudando, quod dignissimos esse diceret, qui in castris versarentur; periculis & casibus dolose objectavit. *Polybius lib. IV.*

24. Rapacissimum quemque ad amplissimas praefecturas promoveat Princeps: eo fine, ut eos rapinis satiatos, opibusque ditatos, velut spon-
gias aqua plenas comprimere, & suc-
cum exprimere valeat. Id saepius factum à Vespasiano Caesare, testatur Suetonius.

Atque hoc artificium aliam insuper habet annexam utilitatem. Cum enim frequentissimae sint populo-
rum, ob tributorum acerbicatem, a-
varitiamque Principum rebelliones;
non est accommodatior ratio sedandi
illas, quam si saevienti populo, istius

exa-

exactionum tributorumque novorum inventores objiciantur.

25. Primum & Principale Instrumentum, quo Principis animus ad audiendi patientiam disponitur & præparatur, est adulatio (sapidissima humani Ingenij esca) quâ persuadeatur Principibus, eos solos sapientes, solos rerum & consilij potentes esse.

Hæc dictamina *Interesse* pseudo-politici regulativa redolent officinam Tartaream, in qua cusa sunt: & ideo non politica, sed Antipolitica, & Christianæ legi è diametro opposita sunt, meritòque Antichristiana, & ipsi Interessentes Pseudopolitici (liceat mihi hoc barbaro vocabulo barbarum genus hominum appellare) Antichristiani, hoc est, Antichristi æcclæ & sectatores appellari possunt.

CAPUT XI.

Quod Princeps amicos sagaciter eligere, electos prudenter conservare debeat.

IN omni Vita tam utiles, quàm necessarij sunt boni amici.

Amicus sincerus thesaurus verus. Chi fà un buon amico, acquista un buon capitale. Melius est habere amicum sine pecunia, quàm pecuniam sine amico.

Quot habes amicos, tot habes oculos, quibus quæ velis videas: tot aures, quibus quæ velis, audias: tot Consiliarios, quibus quæ velis consultes.

Porro conservaturus amicum, quem habet, & comparaturus quem non habet, sequentes regulas præ oculis habeat.

Prima. Tu omnia cum amico delibera, sed de ipso priùs.

Secun-

Secunda. Neque nulli sis amicus, neque multis. Cato in annuli sui gemma insculptam habuit hanc gnomē: *Amicus unus, inimicus nullus*

Tertia. Per humanitatis officia, & liberalitatis beneficia, comparatur amicitia.

Un bonnet (ajunt Galli) par an plus ou moins de Papier blanc une ou deux mains, Et par fois un ver de vin, font acquérir des amis maints.

Volunt dicere Galli, tribus rebus comparari amicitiam: *pileo, vitro, folio chartæ.* Pileo, perhumaniter amicum salutando: Vitro, haustum bonum ei propinando: Folio chartæ, literas illi missitando. «

Quarta. Amicus fraudulentus præ omnibus cavendus.

Da chi mi fido, guarda mi dio: da chi non mi fido, mi guardarò io.

Quinta. Amicus verus cernitur *Amore, more, ore, re.*

Sol di parole amico non val un fico.

Sexta Amicitiae simulatae indubitata nota est dissensio cordis & oris..

Amicitia simulata in ore mel, in corde fel.

Baccio di bocca spesso cuor non rocca.

L' huomo baccia alle volte le mani, che vorebbe veder tagliate.

Septima. Amicitia inter pocula contracta, plerumque solet esse Vitrea.

Octava. Illa amicitia est fucata, quae incipit exspirare, quando Fortunae Favonius desinit spirare.

Tales amici sunt similes argento vivo, quod amicitiam quandam contrahit cum auro; eique tenaciter adhæret: sed cum Aurifaber probaturus aurum, illud in fornaculam conjicit, argentum vivum vertitur in fumum, & aurum deferit. Ita comparatus est amicus, solo nomine amicus. Ecclesiastici c. 6. Est enim amicus secundum tempus suum, & non permanebit in die tribulationis. Ibidem cap. 37.

Nona

Nona. Amicitia, si vera est, parit duos gemellos, *Amorem & Dolorem*: hunc in rebus adversis amici, illum in prosperis pariter & adversis.

Decima. Rebus secundis amici parantur, adversis probantur.

Amici multi havrai mentre ricco sarai.

Undecima. Amicum honora, in præsentia, lauda in absentia, juva in indigentia, sic permanebit in benevolentia.

Duodecima. Amici non debent esse supputatorii Calculi, qui interdum valent multa millia, interdum nihil.

Decima tertia. Amicitiae nutrimenta sunt munera.

Si mihi das, tibi do: si nil das, nil tibi reddo. Sic Verbum DO DAS nutrit amicitias.

Decima quarta. Ille amicus parum diligit me, qui multum diligit meum.

Non è vero amico di te, chi si mostra troppo amico del tuo.

CAPUT XII.

*Quòd Principes magnam æ-
rarij locuplezandi curam ha-
bere debeant.*

NObilitati universim ingens æsti-
mationis pondus adjicit opulen-
tia, adimit indigentia. *Nobilitas ege-
na est pulchra, sed vacua crumena. No-
biltà poco si prezza, se vi manca la ric-
chezza: Colore ch' hanno ducati, si-
gnori son chiamati. Chi hà fiorini, tro-
verà cugini.*

Præcipuè tamen necessariae sunt
opes Viro Principi, qui ad conserva-
tionem statûs sui multis indiget ad-
miniculis, absque auro argentoque
nequaquam comparandis.

*Opes ideo appellantur opes, quia opi-
tantur in multis, & ad multa.*

Non sunt igitur opes negligendae
Principi, ne suam ipse dignitatem
neglexisse videatur.

Sine

*Sine ærario Princeps vivit precario:
imò est pila omnium vicinorum.*

Defectus ærarij causat *Indigentiam*, & *Dependentiam*: quæ sunt duæ crassæ nubes, quibus spendor Majestatis plurimum obscuratur.

Ad quæ incommoda evitanda, Magni Duces Hetruriæ magno semper studio locupletare ærarium consueverunt. Asserunt aliqui pro comperto, ex relatione cujusdam Legati Veneti, prædictis Principibus tantum pecuniæ numeratæ congestum & in omnes occasiones conditum asservari, quantum vix apud alium Europæ Principem reperitur. Certè mortuo Francisco Cosmi I. Ducis filio, centies centena aureorum millia in ærario fuere reperta: & pretiosæ supellectilis tantum, ut vicies centenis aureorum millibus sit æstimatum. Ferdinandus deinde Francisci frater, quique Ferdinandum secuti sunt Duces, in immen-

sum relictas à Decefforibus opes accumularunt.

Illi sunt Magni Magnates, qui habent Magnos auri Magnates.

Hujusmodi inter alios est Rex Galliae : in quo Regno res quatuor supra opinionem hominum mirificè abundant : *frumentum, vinum, linum, sal* : quæ à Botero non ineleganter *Gallie Magnetes* appellantur. Ut enim magnes (non tamen omnis, sed cæruleus, & præsertim *Æthiopicus*, cui laus summa tribuitur, pondusque argento rependitur) domitricem illam rerum omnium materiam ferrum attrahit, sistit & complexu tenet; sic isti Gallici *Magnetes*, qui *Æthiopicis* tantò sunt meliores, quantò Gallia est nobilior & cultior *Æthiopiâ*, omnem extraneorum pecuniam, omne aurum & argentum ad se trahunt, & Galliam constituunt, quasi *Thesaurariam Orbis universi*.

Quòd si reliqui *Magnates* hujusmodi

modi auri *Magnetes* in Regno vel Territorio suo non habeant, suppleant defectum industriâ, præcipuèque caveant ab ijs, quæ non nisi ad minuendum exhauriendûmque ærarium deserviunt.

Sunt autem sex ærario pernicio-
sa: *Consilia bellicosa, ædificia sumptuo-
sa, donativa pretiosa, Natura litigiosa,
vita luxuriosa, mensa gulosa.*

Hoc postremum experti sunt Co-
mes quidam Werdenbergensis, &
Domina Pfullendorffensis: quorum
ille libis dulciarijs (libetas vocat Fe-
lix Fabri *Histor. Suevic. lib. 3. c. 4.*)
quæ accipiebat ab Ulmenfibus, Al-
beccensem Comitatum insumpsisse:
Hæc verò Arcem & oppidum abli-
gurivisse fertur meris trutarum jeci-
noribus. *Crus. Annal. p. 2. l. 9.*

Constitueram præsentis materiæ
telam inciso dissertationis filo ab-
rumpere, sed quoniam res est ad in-
crementum boni privati publicique
non minùs necessaria, quàm lucrosa,

ideo pleniorē hujus argumenti pertractationem annecto, ex qua perspicuè intelligere licebit, quibus modis varij Principes ærarium suum locupletaverint, opēsque ingentes conquiverint.

Ac primū quidem permulti Principes & auxerunt olim, & augent etiamnum suas opes per moderatam honestamque parsimoniam.

Magnæ opes non tam accipiendo colliguntur, quàm non prodigendo.

Detractio superfluarum expensarum est innocentissimum ærarij incrementum.

Hoc parsimoniæ præsidio adjutus Henricus III. Rex Hispaniæ brevi opes comparavit amplissimas, teste Roderico Sanctio, cujus verba subjicio. *Quod non parum, inquit, admirationi fuit, parvo tempore amplissimum aggregavit thesaurum non sibi, sed bello contra Arabes diffundendum: quanquam ad fisci sui commoda non esset ad-*

set admodum affectus, dicens illud Constantij Imperatoris, longè meliùs publicas opes à privadis possideri, quàm intra Unum claustrum reservari: addens, ditissimi Regni Regem, inopem esse non posse.

Alij Principes, per magnam artium mechanicarum in sua ditione curam, magnum thesauro suo auctarium adjiciunt. Habuit, teste Lampridio hanc curam Alexander Severus, qui mechanica opera plurima Romæ instituit: negotiatoribûsque, ut Romam volentes concurrerent, maximam immunitatem dedit. Imitentur Principes hunc Alexandrum, felicibûsq; mechanicarum Artium successibus studeant, peritos in eo genere foveant, præmijs etiam illos invitent. Nec evocare è vicinis remotisque regnis, immunitatibus quibusdam concessis, pigeat. In his fortunæ Regnorum magnâ sui parte consistunt; neque alia res certius Principis ærarium locupletat, neque

C 5

majo-

maiores negotiationum, mercium-
que orbe toto invehendarum, eve-
hendarumque materiam præbet, ne-
que quidquam, ab extremis etiam
terrarum, pecuniâs, merciumque
genus omne, potentiùs evocat: ita
ut quod genitum est usquam, id om-
ne in uno regno natum videatur.
Crescit deinde Provincia crescenti-
bus artibus, non ærario tantum &
opibus, sed hominum etiam mul-
titudine: è quibus & robur additur
regno, & regia Vectigalia insigni
passim incremento crescunt; è po-
puli enim multitudine, ferme pu-
blici ærarij magnitudo pendet. Ad-
vocet igitur Princeps in ditionem
suam quarumcunque artium peri-
tos, animet indultis, muneribus
etiam alliciat, certisque prærogati-
vis exornet, ut venire velint & au-
deant, cumque meliorem patriam
in fortunatiore ac opulentiore inve-
nerint, patriæ obliciscantur. Nec
grave hoc erit, cum Patriæ ob-
livio-

livionem opes inducant, & illa patria habeatur, in qua cum opibus com-
moda & honores creverunt.

Nonnulli principum rem suam egregiè augment, dum nec extra di-
tionem suam patiuntur fieri, quod in Ea fieri potest, nec efferri in-
dustriæ materiam, nec inferri ea, quæ ex mutuatitiâ à se materiâ con-
fecta sunt. Hanc industriam non ignorat, sed mirum est, quòd non amplectatur, Hispania. Illa serico & lanâ dives est, & à remotis Regnis laneas sibi sericasque mutua-
tur Vestes, Regnorum aliorum e-
molumento magno, damno suo non minimo. Permittit domi suæ nata efferri, ut majore inde præ-
tio revehat. Posset Rex Hispanus Hispaniæ suæ de panni serici la-
neique textoribus prospicere: è quibus regia crescerent vectiga-
lia, nec tanta populorum solitudo regnum teneret; posset quoque do-
mi suæ parata, ad Regna alia trans-

mittere, & vario Regnum suum lucro beare. Nunc autem fecunditatem felicitatēque suam ultrò abjicit, & pretiosam byssum nobilemque lanam alienis elaborandam textrinis emittit, atque ita seipsam proprijs commodis opibúsque, quas benigna profundit tellus, denudat, ut alios, etiam hostes, locupletet. Sed defunt, inquiunt Hispani, quibus textile illud opus credatur. Non desint Artifici sua præmia, & quædam, etiam non noxiæ Regno immunitates, & non deerunt ultro operam suam spondentes. Quod dixi de Hispania, de alijs etiam Regnis intelligendum est: nisi tanta rerum quarundam copia sit, ut omnem Operarum manum vincant; Quod ubi fit, pars aliò mandari poterit, sed ita, ut sua Regi & Regno emolumenta constent, ne, dum alij beantur, frustrentur ipsi. Miserum sanè, & fatuitatis quoddam genus, te nudare, ut alium vestias.

stias. Sed nimirum Magna ferè Regna (inquit Scribanus in politico Christiano) vel ipsâ magnitudine suâ, ad nescio quæ improvida labuntur; quasi sub ingenti mole fatiscant genua. Ita cùm orbem propè universum auro, argento, gemmis lassent Hispani, Regnum ipsi suum ære fatigant ignobili? & pro auro argentoque, æs illis ab hoste cusum est; cùmque divitiarum suarum reconditoria ære onerent, cacabeis gloriari opibus possunt: fors nec multò post plumbeis, exinde etiam ligneis, aut boum tergoribus. Remedia huic malo suggesta non semel, ut nesciam, quorum hîc ludat Magnorum manus: Inter tot magna ingenia, tot selecta Regia Concilia, æri pellendo, vel non repertum, vel non admissum consilium est. Aurum video totâ propè Hispaniâ exulare, æs imperare, quis credat? Hæc Scribanus.

Quidam Principe innoxie dite-
 scunt per auri argentique fodinas,
 quas per idoneos homines, reique
 metallicæ bene peritos, in territorio
 suo indagant. Hi imprimis me-
 tallorum Venas aperire ac detegere
 solent, indicio à torrentibus desum-
 pto. Observant illi Venarum frag-
 menta, quæ torrens è terrâ eruit.
 Si enim ea supra terram jacuerint,
 aut sint levia, signum est, Venas ab
 ipsis plerumque longius abesse, pro-
 pterea quòd torrens ea extracta,
 procul à Venis abripuerit, & dum ea
 propelleret, levia fecerit; si verò
 terræ infixæ, vel aspera fuerint,
 haud procul aberit vena. Deinde
 considerant & observant pruinas,
 quibus herbæ omnes candicare so-
 lent, his exceptis, quæ crescunt
 supra Venas; Hæ enim emittunt
 exhalationem calidam & siccam,
 quæ exhalationis humidæ concre-
 tionem, & consequenter pruina im-
 pedit; quocirca tales herbæ magis
 made-

madescunt aquis , quàm pruinis
 candicant ; quo igitur loco herbæ
 humidæ non congelant , signum est
 subesse Venam ; quæ si spiraverit
 valdè calidum , ea terra fert herbas
 humiles , & coloris non Vivi. Ob-
 servant quoque arbores , quarum
 folia tempore Veris sub cærulea vel
 livida sunt , inprimisque superiores
 rami infecti nigrore , aut aliquo
 alio colore non naturali , stipites
 bifidi , & similiter ut rami , nigri
 vel discolores. Hi enim sunt effe-
 ctus halituum metallicorum valdè
 calidorum & siccorum , qui ne radi-
 cibus quidem arborum parcunt ,
 sed eas adurunt , penitusque infirmas
 reddunt ; quâ de causâ vis vento-
 rum sæpe extirpat tales arbores ;
 Venæ autem sub arboribus later-
 tes , uti calidorum siccorumque ha-
 lituum , sic provenientis inde rui-
 næ , & eradicationis arborum causa
 sunt. Quo igitur loco (inquit A-
 gricola *lib. 2. de re metallica*) multæ
 arbores

arbores longo quodam ordine dispositæ, alienissimo tempore ammittunt viriditatem, & nigrescunt, aut decolorantur, crebróque ventorum impetu quatiuntur & impelluntur ad casum, ibi subesse venam existimandum est. His alijsque industrijs detectæ venæ metallicæ, si uberes & opulentæ sint, paucorum annorum spatio ærarium Principis considerabili accessione thesauri locupletabunt.

At sunt nonnulli, qui sibi persuadent, rei metallicæ tractationem minùs decere Principis dignitatem, propterea, quòd Ars metallica videatur esse sordida, vel saltem minùs honesta. Ex multis enim privilegijs, quibus meritò fruuntur milites, illud non est postremum, quòd in metallum damnari non possint, nec in opus metalli, *l. moris est, §. sed enim, ff. de pœnis, & l. desertorē. ff. de re militari*; quasi verò ea pœna usque adeò probrosa sit,

fit, ut in hunc præclarissimum Reipublicæ gradum, militiam inquam, cadere nequeat; quis ergò Artem metallicam referat in chorum honestarum Artium? Adhæc Campsores, quos vulgò appellamus, id est, Trapezitas, Collybistas, Nummularios, Mensarios, aut ut alij vocant, Argentarios, inter viles personas reponit Jus Civile, *l. si cohortalis, C. de Cohortalibus. lib. 12.* Idem statuit de Monetarijs, qui cudunt nummos; ita ut etiam mulieres nubiles his nubentes, sibi, Liberisque suis decus nobilitatis amittant, *l. 1. & l. edicimus, C. de murilegulis & Monetarijs, lib. 11.* Si ergò viles, qui tractant metalla pura, & defœcata, quomodo non viliores, qui fodiunt illa impura, fœda & fœculenta?

His respondendum est, Arti metallicæ competere plures functiones: alias quidem primarias, ut contemplari naturam & affectiones metallorum,

lorum, marmorum, gemmarum, lapillorum &c. illisque uti velut mysticis signis, ad symbolicam sapientiam capeffendam, & intelligenda veterum Heroum symbola, per certa metalla & gemmas designata, iisque incisa; alias secundariæ æstimationis, ut sumptus facere in metallicas fossiones, præesse per rationes architectonicas fodiendis venis, denique succidere nemora, agere cuniculos, ducere foveas, colles, montesque effodere ad scrutanda, erudendaque metalla. His perspectis, omnia adversariorum tela possunt unico infringi ictu, & quidem facillimè, si nimirum dicatur, *Artem metallicam spectatam secundum quatuor priores, quas retuli, functiones, nihil continere absurditatis, vel indecentiæ. Si verò consideretur juxta postremam functionem, posse eam hic quoque, adhibitâ distinctione idoneâ, ignominie eximi, nempe sordes agnoscendo*

scendo in fodientibus per se ipsos affectu fervili, ob quantum mercenarium, negando autem eas in illis, qui per alios id præstant, vel etiam per se ipsos, sed mente herili, ad modicum tempus, & quidem non quæstus, sed animi gratiâ, præsertim ubi id ingenuis permittit consuetudo.

Porro ejus sententiæ, quæ Artis metallicæ honestatem propugnat, acerrimum habeo patronum Agricola, qui *Lib. 1. de re Metallica* sic ratiocinatur: Cujus Artis quæstus non est injustus, nec sordidus, illam possumus reputare honestam: at metallica non minus quam agricultura (quam honestam esse fatentur sapientes) excluso quæstu sordido & injusto, auget rem honestis rationibus: jure igitur inter honestas reputatur artes. Deinde qui dant operam rei metallicæ, triplicis sunt generis; vel enim sumptus faciunt in metalla; & inter hos numerari possunt Reges, Principes, Res-

Respublicæ, & honestissimi quique cives; vel sunt Artis metallicæ periti, seu metallorum Præfecti; atque hos ingenuos esse, liberos & honestos, testantur tum Thucydides, nobilis ille historiarum scriptor, quem Athenienses præposuerunt Thasiæ metallis; tum alij cives, quos hac arte locupletatos in album Nobilium retulerunt Maximilianus Cæsar, & Uladislavus Rex; vel sunt ipsi Operarij fodiendo dicati; & ne hi quidem viles & abjecti sunt existimandi; quippe qui nocturnis æquè ac diurnis vigilijs & operibus exerciti, assuetique tractare ferramenta, fossas ducere, agere cuniculos, machinas fabricare, onera ferre, &c. labores & munera militiæ strenuè sustinent; Ideoque à rei militaris peritis non modò Urbanæ, sed etiam Rusticæ Plebi præferuntur. Hactenus Agricola.

Ab alijs principibus ac Rebuspublicis nonnullis usurpatur piscatio,

tio, tanquam honesta & idonea ratio, ingentes divitias comparandi. Testes hujus pronuntiati, præter alios habeo, potissimum Anglos & Hollandos, quibus sola piscatio halecum tam est lucrosa, ut ærario implendo sufficiat. Porro haleces nusquam inventæ sunt, nisi in mari septentrionali. Earum piscatio quondam fiebat in mari Balthico ad Rigam Livoniæ; hinc, sive ob accolarum scelera, sive ob quam aliam causam, certè DEI nutu, in Pomeraniam pisces illi commigrarunt, inde in Gothiam circa vicum Falsterbij; ubi, teste Saxone Grammatico, tanta eorum erat copia, ut manu caperentur: imò sic ijs opplebatur sinus ille, ut ægrè à nautis fulcaretur, ex eo loco in Norwegiam transnatârunt, ad insulam Malstrand, demùm in Oceanum influxerunt ad Scotiæ partes Boreales, quò jam à sæculis aliquot, Galli, Angli, Belgæ, Dani ad 400. plerùmque navigia,

gra, piscationis gratia adducunt. Imò
Theodorus Grasvinckel in Vindicijs
maris liberi adversus Burgum, bis mil-
 le naves ad piscationem à Belgis
 expediri scribit. Prima instituitur
 ad Orcades Insulas à festo S. Joan-
 nis Baptistæ usque ad uenientem Au-
 gustum. Altera circa Germu à
 medio Septembri. Tertia demùm à
 Festo S. Lucae usque ad Christi nata-
 lem : Caletum inter, & portum,
 quem Gratia dicunt. Turmatim
 haleces affluunt, eâ serie, ut decem,
 vel duodecim in longitudine, duas
 trésvé in latitudine leucas occupent:
 tametsi 30. aut 40 orgyas longæ
 sint. Sola halecum piscatio in an-
 nos singulos supra sesqui millio-
 nem auri : cabillavorum haud
 multò secus ; Salmonum binos
 milliones ærario Holandico infert :
 Nam è loco, in quo peragitur pi-
 scatio, non modò per Europam
 Universam, verùm etiam in
 remotissimas Orientis & Occi-
 dentis

dentis regiones, imò & in Indias
 ipsas disperguntur; quà militibus
 in castris: quà navigantibus in mari:
 quà civibus in oppidis annonam
 præbentes salitæ: delicias recentes.

Est autem tanti lucri, quòd ex
 captura halecum percipitur, causa
 duplex: copia & bonitas. De co-
 pia Paulus Neucrانتzius Rostochi-
 ensis Medicus *in Exercit. medicâ de
 harengo c. 3.* sic scribit: fidem te-
 stor nostrorum piscatorum, hale-
 ces interdum tantâ copiâ subire o-
 stium nostri fluminis, orasque ma-
 ris, ut extra retia (quæ alia post alia
 extenduntur, quò totum agmen pis-
 cium; quòd plus quàm 40. Lattas
 aliquando implet, concludant) ma-
 nu atque urceis à pauperibus extra-
 hi possint. Ne dicam quod omnem fi-
 dem superat, & tamè verum est, Ber-
 gis Norwegicis, greges halecum cu-
 mulatissimos se aliquando in portum
 & vicina littora ac scopulos recipere,
 ut remus immissus stet, maneátq; im-
 mobilis:

mobilis : quòd tum præcipuè
 circa Norwegiam evenire memo-
 rant, si gravi tempestate se subdu-
 cant, aut Balæna eas persequatur,
 quæ ingentem acervum piscium hia-
 tu absorbet. Et paulò superiùs in
 principio capitis, halex, inquit, est
 piscis gregalis, sequiturque maximo
 numero Ducem suum, præ cæteris
 corpore decorum. Neque enim ul-
 lus grex caret duce, teste Aristotele
lib. 8. histor. animal. cap. 13. Ducem
 verò illum si bonâ fortunâ interce-
 perint piscatores, plerùmque tan-
 tam retibus concludunt halecum
 multitudinem, ut retia ingentia non
 sint illis capiendis, & funes eorum a-
 liquando incidi oportuerit, cùm ob
 inclusam multitudinem extrahi non
 possent. Ita Neucranzius, qui e-
 tiam ex Schockio *lib. 8. Belg. fæ-
 derat. cap. 2.* afferit, plùs quàm vi-
 ginti millia hominum in sola Ho-
 landia ac Selandia harum pecu-
 dumm arinarum capturâ cæte-
 rarùmque

rarumque rerum ad piscationem & falsuram pertinentium, ministerio occupari, qui eo labore solo, se suasque familias sustentant.

Atque ut copia halecum est permagna, ita bonitas earundem est admodum exquisita. Illud ausim affirmare (inquit *Neuerantius citatus cap. 6.*) halecem recens captam, succulentam ac lætam (qualis apud nos Decembri ac Januario observatur) ad generosum truttarum saporem, quæ in gelidissimis alpium torrentibus degunt, & cæteris omnibus piscibus ab Athenæo præferuntur, proximè accedere. Concoctu quoque facilis est, ob carnem tenerrimam, quæ vel à modico calore digeratur. Idem Auctor *cap. 7.* ait halecem electissimæ bonitatis omnes & singulas notas, à medicis, aliisque rerum naturalium peritis (ne dicam deliciarum culinarium arbitris) requisitas, exactè referre; tum quòd carnem habeat extra controversiam teneram, mollem & friabilem; tum

D

quòd

quòd sit sapore ad gustum suavissimo;
 tum quòd pinnis squamisque prædita
 sit, quas medici in laudatissimis pisci-
 bus requirunt; tum quòd ventricu-
 lum non oneret, facileque digeratur,
 & brevi tempore per alvum descen-
 dat: ut proinde etiam otiosis, seni-
 bus, imbecillibus, ægrotis, & con-
 valescentibus in cibum tutò offerri
 possit, tum denique, quòd alij pisces
 butyrum, oleum, aromata pretiosa
 aliàque condimenta, quibus gustui
 se commendent, requirant: halex
 verò solâ ingenitâ bonitate placeat, si-
 ve elixa, sive assa, sive salita: sive pas-
 sa, sine aliorum saporum condimen-
 to, quod nolentes ad edendum invi-
 tare possit, dummodo recens sit, ne-
 que foeturâ, & præviâ in venerem so-
 lutione contabuerit. Venus enim, ut
 in aliis animalibus, ita & in piscibus
 luxuriantem illum per totum corpus
 suavissimum succum absument, car-
 nẽmque flaccidam & exsuccam red-
 dit. Concludit demum Neucranti-
 us suam

suam de halece opinionem his verbis encomiasticis : Contulisse in haren- gum , sive halecem , cunctas dotes na- tura videri potest , quas alijs piscibus figillatim concessit : ut tot rationum solidis fundamentis gloriâ generosissi- mi piscis assertâ & vindicatâ , princi- pem inter pisces locum is merito sum- môque jure teneat , ac dudum coro- nari meruerit.

Alios Principes locupletat Provin- ciarum & urbium , quibus imperant , populositas ; ab hac enim numerus Capitum contribuentium , ab isto ærarium augetur. Ex hoc fonte tot rivi aurei thesaurorum Gallicorum promanant. Gallia populentissima , eadem & opulentissima est. Lu- dovicus XI. Rex Galliæ , teste Budæo *de Asse lib. 4.* dicere sole- bant, pratum se & graminolum , & latè patens habere , quódque toti- es fieret restibile , quoties fœnise- cæ videretur opus esse. Franciscus I. dictitabat se chrysomallas oves ,

aureo vellere opimas, latifundiis suis
 pascere, toties attonfiles, quoties Pa-
 stori videretur, lanâ interim succres-
 cente perenniter, ac mirâ fœcundita-
 te tonsuræ damnum reparante. His
 loquendi modis Reges illi declara-
 bant opulentiam regni sui: quæ tamen
 pro diversitate temporum diversa &
 inæqualis, imò aliquando nulla fuit,
 teste Polydoro Virgilio *histor. Anglic.*
lib. 26. Quando videlicet Aurelianen-
 sium & Burgundinum factiones,
 Anglos in Galliam attraxêre, qui sæ-
 pius prælio victores, Francorum Re-
 giam, jusque Regni ad se transtulêre:
 & Rex Joannes ab illis captus, liber-
 tatem suam tribus librarum Turonen-
 sium millionibus redimere, & quid-
 quid in Aquitania possidebat, aliás-
 que multas civitates & arces tradere
 coactus fuit: ad eam egestatem reda-
 cto Regno, ut monetâ coriaceâ, ar-
 genteo clavo infixio, per aliquot an-
 nos uteretur. Magis prosperæ res
 Gallorum erant tempore Caroli VII.
 qui,

qui, ut testatur Cominæus, duos Francorum milliones annuos è Regni sui vectigalibus colligebat. Ludovicus XI. ad quinque milliones proximè accessit. Henricus IV. Avus Moderni Regis, triennio antequam interficeretur, unum & triginta milliones exegit. Ludovicus XIII. Henrici filius, ut à Jo. Francisco Biondo scriptum invenio *in proœmio Historia Anglicæ*, quinque & quadraginta millionum receptione quotannis ditescibat. Et ante annos non multos fama percrebuit, ad bella diversis mundi partibus inferenda, octoginta librarum Turonensium milliones ærario Regis fuisse illatos. Tanta vis opum populositati, seu frequentiaë populi Gallicani (licet non soli) à Gallis tribuitur. Sunt, qui sibi persuadeant, tres hominum milliones solam Lutetiam incolere; cujus urbis magnitudinem cognoscere licet ex hodiernis suburbiorum Parisiensium ruinis, quæ, teste Cornelio à Lapide *in Jonam Prophetam*

phetam cap. 3. octo leucarum ambitum superant. Neque minor est civium opulentia, quàm populi frequentia: & utraque certat cum urbis magnitudine. Nemini ignotum est (inquit Gramondus *in hist. Gall. lib. 2.*) Europæarum Urbium Luteriam esse facilè Principem: non alia nomine major, non ambitu; seu populus, seu urbē componunt immensa spatia, Regijs ædificijs distincta, crescit, & augetur in dies plus æquo urbs impatiens sui, adeo ut periculum sit, ne mole ruat suâ, aut in ruinam agat aliquando, quam spoliat, Galliam. Non alibi urbs opulentior; seu opulentiam incrustatum parietibus aurum, & marmora omnis generis, seu faciunt cives in regiam amplitudinem aucti. Illic præcipuo in cultu supellex curiosa; illic auri copia ingens facti, infecti: memorant, qui apprimè norunt urbem, auri in Hispaniâ cusi plus haberi Lutetiæ, quàm in tota Hispania. Quid gazam, quid gem-

gemmas, quid pretiosa peristromata memorem, auro distincta & serico? optimè quis dixerit, Lutetiam magis orbem esse, quàm urbem, adeo effundit se Orbis Univerfus illustrandæ, ornandæ. Hæc Gramondus.

Quid dicam de Belgio Orbis gemmâ, Europæ ornamento? Carolus Scribanus in Politico Christiano illud alloquens, eximiam ejus opulentiam his verbis describit: Urbium elegantia, nitore, divite & concinnâ suppellectile, roboréque & numero, quidquid ubique Regnorum est, vincis. Plures sanè ambitu non magno tuo urbes complecteris magnas, locuplete undique populo infestas, quàm quâ latissimè patent Italia & Gallia simul, Anglia, Scotia, Hispania, &c. Quid, quòd Principi tuo annuè eas pendere opes possis, quibus nullum Europæorum Regnorum majores; ut è te solo annis singulis, octo facîle auri milliones sperare Princeps possit,

& Classẽ etiam quingentarum bellicarum navium, non magno molimine suppeditabis; nec destitues interim ratibus maria, non flumina &c. Jam quanta sit populi Belgici numerositas & frequentia, ex multitudine urbium rectè colligit post Guicciardinum Majolus in *Canicul. Coll.* 17. qui miratur, in Hannoniâ 20. milliaribus longâ, sexdecim latâ, numerari oppida 24. villulas autem, seu pagos, turri campanariâ, sive templo munitos, bis mille ducentos. At verò mirabilius est, quod Montanus refert in descriptione Belgij: Groningam eo loco positam esse, unde unius diei itinere pedibus pervenire queas ad quodcunque libuerit ex quinquaginta, ut minimum, oppidis, Trajectum undique circumstantibus. Trajecto verò manè egressus ad quodvis è prædictis oppidis, etiam lentè inambulans, potes pervenire, ibi genio indulgere, & vespere domi ad cœnam adesse.

Non

Non defunt Principes, qui per mercaturam sibi viam sternant ad ingentes divitias. Vespasianus & Pertinax Imperatores negotiationem palam exercuerunt, testibus Suetonio & Julio Capitolino. Alphonsus Atestinus Dux Ferrariensis, falsamentorum & pomorum omnis generis, atque olerum monopolia per Institores suos instituebat. Nam fructus (inquit Jovius in vita hujus Principis) ex amplissimis ipsius hortis collecti, expositique venales, non toti modò aulae, verum etiam urbanae multitudini expetitam moderati pretij copiam suppeditabant. Aggeres namque universos intra pomeria per declivia planaue, uti locus posceret, frugiferis arboribus & inflexis vinetis digestisque areolis perpetua viriditate vestiverat: quæ omnia diligenti cultura, & perenni irrigatione ad id latâ, & navigabili fossâ ex Pado perducta, admiram ubertatem omnium terrâ nascentium, & peramcenæ deambu-

lationis voluptatem instituta, clari
hospites mirarentur. Laurentius Me-
dices Reipub. Florentinae Princeps,
mercaturam, quamdiu per publica
negotia licuit (quod ex eo tanquam
capite & robur, & nervi omnes in
Rempublicam deducerentur, & ma-
gno præterea præsidio esset ad dome-
sticam potentiam tuendam) diligen-
ter exercuit. *Brutus lib. 8. histor. Flor.*

Henricus Dux Brunsvicensis Anno
1473. nullo masculino herede relicto o-
biit, cum opes comparasset maximas
ex ovibus, Patribus veteris testamen-
ti, ut pietatis, sic pastoritiae vitae stu-
dio similis. *Crantz. lib. 12. Saxonia. c. 11.*

Unde sentio cum Tiraquello, *de
Nobilit. c. 33.* & Casparo Klock. *tract.
de arario lib. 2. cap. 25.* mercaturam,
sive maritimam, sive terrestrem, nihil
derogare nobilitati, ubi usus obtinuit,
præsertim si negotiatio instituatur per
alium; præstat enim Nobilitatem ne-
gotiari, quàm prædari. Temporibus
Henricorum Imperatorum (inquit
cira-

citatus *Klockius num. 28.*) magna pars Nobilitatis Germanicæ ad latrocinia & rapinas versa erat, ut historia, & adhuc diruta Castella edocent. Causa tanti mali erat, nobilibus vel interdicta, vel probro data negotiatio; sicut & nunc multi ex nobilitate malunt egere, quàm negotiationi operam dare. Cùm tamen Hispaniæ Italiæque magnates, quemadmodum & Belgici, commercia magno studio exercent: idque æmulatione Emporiorum, in quibus habitant; nam se contentos esse vident, si penès se tantum genus, penès alios verò res sit. Est itaque & necessaria, & utilis, quia magnorum opum procreatrix, mercatura. Quod exemplo suo nos docent opulentissima Emporia, Venetiæ, Amsterodamum, atque etiam (præsertim antequam Batavi inclarescerent) Antuerpia, de cuius urbis celeberrima negotiatione scribit *Carolus Scribanus in sua Antuerpia*, Patrum memoriâ solitū fuisse videri in ejus portu

bis mille & 500. naves ex omnibus orbis Regionibus consistere: quarum pleræque duas, tresve hebdomadas in anchoris, antequam ad urbem appellerent merces exoneraturæ, hæ-
rere cogeantur: neque ullus efflue-
bat dies, quo non quingentæ mini-
mum quæ appellerent, quæ solverent
mercibus onustæ. Jam verò si de
curribus agatur, quotidie plus quàm
ducenti hominibus duntaxat vehen-
dis, itineri se committebant; præter
currus mercibus plenos, & carrucas
rusticorum, annonam urbi advehen-
tes, qui numerum propè omnem ex-
cedebant; adde quingentas rhedas,
luxui ac voluptati civium subservien-
tes.

Tandem etiam nonnulli Princi-
pes per prudentem pecuniæ, in ter-
ritorio proprio conservationem,
ærarario suo consulunt. Quod argu-
mentum bene pertractans Theodo-
rus Sprengerus in libello, cui titu-
lus, *Bonus Princeps*, suadet Principi,
ut

ut Exteros magis, quàm subditos portorio oneret : illudquè maximè provideat, ut plura exportentur, quàm invehantur ; per invectionem enim exterorum pecunia exportatur è regno, per exportationem verò subditi ditefcunt. Quòd si invectis carere nequeant, laborandum est, ut subditi necessaria ab Exteris apportent, solvantque permutatione aliarum mercium. Novissimè Angli sanxerunt, ne quid invehatur, aut exportetur nisi per Anglos. In Moscoviâ Princeps severè prohibet, ne aliquid pecuniâ ab Extero comparetur, sed solummodò permutetur, ne pecunia ex regno evadat, inquit Sprengerus ex Mercurio Gallico. Simili ratione statuto speciali in Anglia cuivis peregrinanti præcipitur, ne plus pecuniæ, quàm ad itineris necessitatem requiratur, è regno exportet.

Nec ferendum est, materiam eundem è regno exportari ; quapropter opifices alliciendi sunt, qui eam com-

modè tractare possint. *Bodin. de Rep.*
 c. 2. Hoc probè intellexerunt Poloni,
 qui cùm Henricum III. ex Francia e-
 vocatum in Regem eligerent, ab illo,
 ut quosdam Artifices ex Gallia in Po-
 loniam secum adduceret, postula-
 runt. Unde etiam Henricus IV.
 Rex Franciæ, cùm maximam pecu-
 niæ summam ex Regno, pro compa-
 randis alibi sericis exportari videret,
 multos, qui rem sericeam intellige-
 rent, ex Italia in quasdam regni sui
 provincias evocari jussit, quo modo
 non solùm pecuniæ, ut in regno ma-
 neret, compedes iniecit, verùm e-
 tiam innumerabili lucro Rempubli-
 cam auxit, testante Klockio l. 2. *Aph.*
Pol. c. 10. Hinc etiam suadent Po-
 litici, ut Princeps ab informi, rudí-
 que materiâ, quæ à peregrinis adve-
 hitur, amoveat, aut, quantum fieri
 potest, minuat portorium. Cives
 enim ex rudi materia in opificio con-
 formata, sæpe majorem capiunt uti-
 litatem, quàm qui materiam vendi-
 derunt.

derunt. E contrario augeatur ve-
 stigal omne opificiorum, quæ ali-
 unde advehuntur, ut ipsi cives ea fa-
 cere addiscant. *Bodin. Cit.* Quapro-
 pter Henricus II. publico edicto ve-
 tuit rudem materiam ex Regno Gal-
 liæ exportari; quem paulò post An-
 gli Hollandique fuerunt imitati. Nam
 rudi materiâ emigrante, ipsi etiam
 Artifices emigrant. *Boterus de Illust.*
stat. lib. 8. c. 8. Quid aliud Vene-
 tias, Florentiam, Genuam, præci-
 puèque Mediolanum auxit, quàm
 opificiorum utilitas? *Hippol. à Coll.*
de incr. Urb. c. 15. Quibus urbibus
 non immeritò addiderim, tum Co-
 loniam Agrippinam, quam omnis
 generis artifices, & quidem magno
 numero incolunt; sic, ut vicini Prin-
 cipes ab iis arma bellica, reliquaque
 ad Exercitum necessaria abunde sibi
 comparare possint; tum præcipuè
 Norimbergam, quæ reliquas om-
 nes Christiani orbis civitates varieta-
 te operum, Artificumque superat:
 Ut

Ut penè dixerim, Artem ipsam omnes
Industriæ suæ venas in eam infudisse;
quamvis ei in plerisque non cedat Au-
gusta Vindelicorum.

Exposui hætenus varios modos,
quibus Principes laudabiliter, & citra
noxam ingentes opes accumulare pos-
sint. Sed contra postremum de Mer-
catura, insurgunt nonnulli allegatione
Jurium, negotiationem Nobilitatis
improbantium. Nam *L. Nobiliores*,
C. de commerciis & Mercatoribus, pro-
hibentur ii, qui natalibus nobiles &
honorum luce conspicui sunt, merci-
monia exercere. Unde *L. humilem*,
C. de incestis, & inutilibus nuptiis, inter
humiles & abjectas personas ea nume-
ratur, quæ mercimoniis publicis præ-
fuit. Et *L. ne quis, C. de dignitatibus*,
l. 12. Negotiatores dignitatem asse-
qui prohibentur, & à jam obtentâ re-
pelluntur: neque sanè immeritò, quòd
res sordidissimas tractent, idque mo-
dis sordidissimis, mentiendo videlicet,
& pejerando, furando & decipiendo.
Con-

Consentit Aristoteles, qui cùm *lib. 3. Polit. c. 3. & lib. 6. c. 7.* scribat fuisse legem apud Thebanos, ut nemo esset idoneus ad suscipiendos Reipublicæ honores, qui per 10. Annos à Mercatura non destitisset, *lib. 7. c. 9.* manifestum est, inquit, in civitate, quæ optimè gubernetur, neque artifices, neque mercatores cives esse oportere; vilis est enim hujusmodi vita, & virtuti adversa.

Sed hæc omnia nequaquam obstare censenda sunt, si Principum, Nobiliumque negotiationes aut necessitas cogens, aut utilitas boni publici alliciens cohonestet: præsertim si accedat consuetudo, & absint, quæ frequenter à plebeis & vilibus personis mercaturam minutim tractantibus, abesse non solent, indignitates ac sordes: quibus nonnunquam viri etiam illustres foedissimè commaculantur.

Ego sanè in ea versor opinione, ut existinem, multò laudabiliùs acturos Principes, si rem suam augeant aliquo
honeste-

honesto genere mercaturæ , per inter-
 medias personas exercitæ , quàm do-
 lis , fraudibus , rapinis , injustis confi-
 scationibus , aliisque similibus praxi-
 bus Macchavellicis , ab integritate
 conscientiæ , & genuinæ politicæ di-
 ctaminibus omnino alienis , aut eti-
 am honestati atque decoro (quod
 Principes dextro oculo nunquam non
 intueri decet) repugnantibus. Quo
 in genere non leviter aliquando pec-
 catur à viris magnâ dignitate fulgen-
 tibus. Inter quos Ludovicus Sfor-
 tia Dux Mediolanensis, dum latifun-
 dium ad eximiam fertilitatem magno
 studio conderet , quod de nomine
 suæ gentis , Sfortiadam appellavit, vi-
 cina prædia impotenter ab invitis do-
 minis coëmendo , ipsis Sfortiadæ fi-
 nibus inclusit , corrivatisque priva-
 torum civium aquis , ut sua plenius
 irrigaret , alienos agros solito humore
 destitutos, penitus infæcundos reddi-
 dit. *Jovius lib. 2. histor.*

Antonius Leva Ducatûs Medio-
 lanen-

lanensis pro Carolo V. Gubernator ,
 à Gallis , Venetis , & Sfortianis in
 magnas rei nummariae difficultates
 redactus , ut militi necessaria , perso-
 luto stipendio , præstaret , vectigal
 excogitavit Mediolani , quo omnium
 pecunias abraderet , & singularum
 familiarum fortunas everteret. Se-
 vero namque edicto vir imperiosus
 & sævus , à quoquam cive panes pin-
 si vetuerat , cùm venalis tantùm e-
 deretur , constitutis ejus monopolii
 tabernis , unde esurientes magno pre-
 tio panem coëmerunt , tantâ edicti
 atrocitate , ut plerique inopes laquei
 metu , fame passim interirent. Mo-
 lendi utique tritici , percoquendi-
 que panis vetantes leges , pavidum
 vulgus perhorrebat ; ita ut Antonius
 clarissimam paulò antè , atque opu-
 lentissimam Italiae Civitatem , im-
 portato ingenti luctu , longè om-
 nium miserrimam redderet. Tantâ
 scilicet acerbitate atque sævitiâ crude-
 lissimæ legis auctoritatem tuebatur ,
 ut

ut vel ab egentibus mulierculis, quæ desiderio panis subcinericias confecissent offulas, & in sartagine placentas oleo suffrixissent, contulôq; in pila tritico farinam expressissent, prægraves pœnas exigeret: sic, ut non infacere, quanquam amarissimè, M. Antonius Canicula, quæstorii ordinis civis, in corona diceret, peramplam, uti reor, Antonius Leva à Cæsare gratiam referet, quando ei supra tot clara cognomina summæ Majestatis, novæ nobilitatis gratiâ, Furnarii titulum adjece-
rit. Nam & tabernæ furnariæ, & venales panes, Cæsareæ Aquilæ notâ signati, vulgò Imperiales vocabantur.
Jovius lib. 26. histor.

His addo, quod Guagninus *in descriptione Moscovia cap. 4.* recenset, de Joanne Basiliade Magno Duce Moscoviæ. In Principis thesauro, inquit, vestes plurimæ elegantes ad id erant repositæ, ut cùm triumphus celebrandus, aut legatus alicujus Principis excipiendus esset, singulis Aulicis ad
tem-

tempus accommodarentur. Cæteri quoque Nobiles ad convivium amicorum, vel ad nuptias profecturi, aut Divorum festa celebraturi, de Magni Ducis vestiario, certo pretio, secundum temporis spatium, vestes accipiebant, easdemque cum usura thesaurario restituebant. Quod si aliquantulum vestis commaculata fuisset, pecuniam pro ea numerare cogebantur, verberibusque insuper multabantur. Quin etiam ad Regem Poloniæ, vel ad alios externos Principes missurus Oratores Magnus Dux, Ipsis, & omnibus Nobilibus eos comitantibus, vestes & arma, atque id genus ornamenta ex thesauro suo, sed non sine lucro & usura, commodare solebat.

Sed relictis hisce minùs decoris, minùsque dignitatem Principis decentibus divitias comparandi modis; ad alios laudabiliores, eosque multiplices, me converto: quos in prudentia Oeconomica laudatissimi, æternæque

naque memoriâ dignissimi Episcopi ac
Principis Paderbornensis Theodori à
Fürstenberg adumbravit P. Jacob. Ma-
senius in *Auro Sapientum ante quest. 1.*

Ad sat tenuem, longisque calami-
tatibus exhaustum Episcopatum pro-
motus Theodorus, anno superioris
ætatis 1585. brevi illum non tan-
tùm ære liberavit alieno; sed etiam
ditavit proprio, tantâ felicitate ac
solertiâ, tanto rerum temporûmque
compendio, ut admirationi exteris,
subditis & venerationi & amoris ef-
fet. Neque enim usitatis quorun-
dam institit artibus, per quas ipsi
obluetante solo poloque ad opum
incrementa connituntur; sed iis, quas
non improbaret cælum, approbaret
mundus, ad summam contendit o-
pulentiam. Quâ deinde pauperes,
religionem, Ecclesiam, universam-
que patriam recreavit, hostes ter-
ruit, suisque dimovit à finibus, fide-
les amicos solatus est, artium scientia-
rumq; proculcatum honorem excita-
vit,

vit, jacentem pietatis erexit auxitque cultum, pacem & quietem subditis, decus sibi suisq; æterni nominis comparavit.

Prima ratio (inquit Masenius) ac fundamentum affluentis opulentiae Celsissimi viri fuit, singularis in DEUM fontem autoremque omnium fiducia; qui æternis providentiae suae legibus statuit, nunquam sibi fidentem destituere. Legerit utique illam in Regio Psalte promissionem: *Spera in Domino, & fac bonitatem: & inhabita terram, & pascêris in divitiis ejus.* Sed nec Christum hujus promissi fidejussorem fallere posse existinavit, dum inquit: *Quærite primùm regnum Dei, & cætera omnia adjicientur vobis.* Quocirca adeo felicem diœcesis Paderbornensis, multis difficultatibus pressæ, & alieno ære gravatæ, curam suscepit; ut postquam disciplinæ Ecclesiasticæ pro viribus consulisset, onus ingens debitorum brevi tempore,

re,

re, idque ex redditibus Episcopalibus
 levari. Quod etiamnum repertæ ra-
 tiones testantur, quibus 79893. &
 $3\frac{2}{7}$. imperialium dalerorum expunxit,
 subditosque ære suo in libertatem
 vendicavit.

Neque satis sibi hac patriæ oppres-
 sæ redemptione fecisse est visus; sed
 insuper ad hoc omni solertiâ incubuit,
 ut eandem, quantum posset, in sacris
 juxta profanisque locupletaret. Quo-
 circa de Universitate studiorum illic
 ad totius patriæ ac religionis emolu-
 mentum excitandâ sollicitus, egregio
 illud, quâ opere, quâ liberalitate, ad
 immortalis famæ memoriam, & Für-
 stenbergicæ Familiæ gloriam est asse-
 cutus: quando erectis apertisq; Scho-
 lis publicis, in quibus præter scientias
 humaniores, Philosophicæ quoque ac
 Theologicæ prælegerentur, æterno
 Diœcesin in suam vicinâsque regio-
 nes beneficio sibi devinxit.

Ad devotionem erga venerabile Sa-
 cramen-

cramentum, divinique hujus cultus honorem amplificandum, tria & viginti imperialium dalerorum impendit millia: quorum proventus annuos in præsentium per octavam illius solennitatis Canonicoꝝ usus convertit. Nec Deiparæ Virginis impensius colendæ immemor, ad illius venerationem promovendam, supra duodecim imperialium millia insumpsit.

Porro memor Theodorus, se cum
pedo Episcopali sociasse virgam po-
puli moderatricem; seque non mo-
dò Antistitem in sacris, sed etiam
Præsidem in Politicis esse; magnis
auri argentique impensis huic quo-
que Reipublicæ parti prospexit. In-
ter alia, duas viro Principe dignas,
& secuturis post se eadem in digni-
tate Principibus servituras, arces con-
struxit, *Neuhausium* & *Wevelsbur-*
gum. Plura alia per diœcesin ædi-
ficia, vel ex ruderibus ad egregiam
novitatem excitavit, vel ex funda-
men-

...veneranda libenter eda-
...
...quod hic illustissimi
...ingenues opes ab
...libenteras
...Nihil illi, quod
...Principem.
...est: et
...nimirum
...ne qui alius tem-
...leges da-
...aut
...Ubi Aulice su-
...quae
...Ecclēsia-
...indo-
...nulis,
...susten-
...Fongulis il-
...disciplinam-
...dignam
...pro-
...nutrien-
...inu-
...profusionem
ferre

ferre non poterat, ex qua præsentem opum virtutisque iacturam emanare cerneret. Magnum ille Principem insigni nobilitate stipatum, domi hospitem aliquando exceperat. Cumque illi, qui ex comitatu aderant, post mensam ambulatorijs sese vitris ad potum largiùs invitarent, non nemo bibendi impar, ut respondere ex æquo videretur, reliquias libati ex poculo vini per fenestram, cui innitebatur, effundebat. Quod cum Princeps Theodorus animadvertisset, misit ex ministris, qui significaret, sibi quidem tantum domi vini esse, quantum ad Convivarum ventres exsaturandos, non verò quantū ad arcis fossas replendas sufficiat: huic proinde labori parceret. Noluit igitur in helluonum tabernam Episcopalem aulam commutari.

Tertia ratio erat Ministrorum probitas, & fidelitas Consiliariorum. Primum quidem in felici Aula est Princeps sapiens: sed proximum est, virorum sapientum niti consiliis & auxiliis.

mentis in vilendas fabricas edu-
xit.

Altera ratio , quâ hic illustrissimi
nominis Princeps ad ingentes opes ab
inopia emerfit , domestica sobrietas
fuit & parsimonia. Nihil ille , quod
talem deceret Episcopum Principem-
que , sibi deesse sordidè passus est : at
idem delicias apparatusque nimium
semper est averfatus ; ne qui aliis tem-
perantiæ moderationisque leges da-
urus esset , ipse eas aut ignorasse , aut
neglexisse videretur. Illa Aulicæ su-
perbiæ & profusionis alimenta , quæ
profanorum magis , quàm Ecclesia-
sticorum Principum referrent indo-
lem , magnisque solùm impensis , nul-
lo Principum emolumento sustinen-
tur , procul submovebat. Frugalis il-
li vita , & ad modestiam , disciplinam-
que ac gravitatem Episcopo dignam
comparata erat , quæ cum effusis pro-
digè divitiis , nullum vitiis nutrimen-
tum supeditaret. Unde luxum inu-
tilémque ad superflua profusionem
ferre

ferre non poterat, ex qua præsentem opum virtutisque iacturam emanare cerneret. Magnum ille Principem insigni nobilitate stipatum, domi hospitem aliquando exceperat. Cumque illi, qui ex comitatu aderant, post mensam ambulatorijs sese vitris ad potum largiùs invitarent, nonnemo bibendi impar, ut respondere ex æquo videretur, reliquias libati ex poculo vini per fenestram, cui innitebatur, effundebat.

Quod cum Princeps Theodorus animadvertisset, misit ex ministris, qui significaret, sibi quidem tantum domi vini esse, quantum ad Convivarum ventres exsaturandos, non verò quantū ad arcis fossas replendas sufficiat: huic proinde labori parceret. Noluit igitur in helluonum tabernam Episcopalem aulam commutari.

Tertia ratio erat Ministrorum probitas, & fidelitas Consiliariorum. Primum quidem in felici Aula est Princeps sapiens: sed proximum est, virorum sapientum niti consiliis & auxiliis.

Omnia regna, civitates, nationes, usque
 eò prosperum imperium habuerunt, dum
 apud eos prospera consilia valuere. Salu-
 stius de Republ. ordinanda. Optima
 autem consilia apud probos, integræ-
 que vitæ homines reposita sunt. Si-
 quidem ceteri plerique consilia Prin-
 cipum ex privatæ utilitatis momentis
 ponderant, atque ad illa persuadenda
 ingeniosi sunt, quibus res suas potiùs,
 quàm Principis auctum iri prospici-
 unt. Unde Jethro socer Moyſis, Ge-
 nero suo, Israëlítico jam populo cum
 summa authoritate præposito, hoc de-
 dit consilium: *Provide tibi de omni plebe*
viros sapientes & timentes Deum, in qui-
bus si veritas, & qui oderint avaritiam,
& constitue ex ijs qui judicent populum.
 Exodi 18. In horum delectu perspi-
 cacissimus erat Theodoricus Princeps.
 Noverat, quibus suam ipse consci-
 tiam & occulta crederet; quos in
 consilium viros jam ætate, experien-
 tiâ, doctrinâ ac virtute probatos adhi-
 beret; qui ærarij rationes, censûsque
 tribu-

tributarios & exciperent & dispensarent. His alterum ita commodabat oculum; ut neque illorum libertati totum indulgere, neque prudentiæ, integritatiquæ prorsus videretur diffidere. Quâ ratione factum est, ut neque per injuriam facilè pecunia à subditis extorta sit, neque per incuriam neglecta.

Et verò non tam multis, quàm fidelibus sibi ministris utendum censuit. Comitatus ejus non ad longam magnificamque instructus erat pompam; cùm innocentiam amorémque subditorum firmissimam esse corporis custodiam sentiret: censerétque id omne quod in Aulæ luxum superfluum impenditur, gravioribus patriæ Ecclesiæque commodis subtrahi. Quæ res quantum opibus viribûsque in omnem necessitatem promptis, adjecerit, illi Principes docere nos possunt, qui, cùm in Aula nimium splenderent, in ærario sunt extenuati: majori non rarò apud sapientes in

despectu, quàm apud desipientes in honore.

Quarta ratio erat profligatum hominum castigatio, eorumque qui Rempublicam hæresi factiosorum hominum turbant, tempestitiva submotio. Pacis quidem ille erat amantissimus, pacisque artibus opes potissimum cumulari, bello exhausti non ignorabat. Verùm cùm sensim per irrepen-tem hæresin subditos ad rebellionem armari comperisset, belli æqui rationes præ iniqua pace amplecti maluit. Unde hoc illi familiare distichon :

*Arma procul jaceant, tamen est fies
sumere bellum.*

*Quando aliter pacis non licet arte
frui.*

Brevi igitur opum dispendio, magnam rursus ad res augendas fecit compendium: armis repentè adversus turbulentos patriæ cives, & insidiosas Vicinorum machinationes correptis. Neque difficile erat Principi habere militem, cui locuples erat ara-

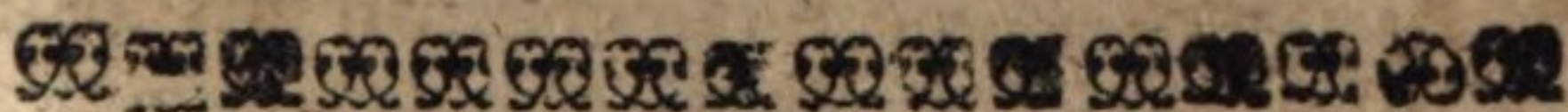
ærarium. Unde bello celeriter confecto, rebelles in obsequio subditos, vicinos insidiatores in timore continuit, suamque, compositâ rursus diœcesi, ex solito reddituum proventu messeni collegit.

Quinta ratio erat amor insignis in Principe erga subditos, quorum se totum commodis usibusque impendebat; nec tam sibi thesaurizabat, quàm suis: ut pulcherrimo amoris lusu, non alio colligere opes fine videretur, quàm ut ipse domi abstinens, in patriæ denuo emolumentum collecta profunderet; quæque exigua, minutimque divisa ex singulis collegisset beneficia, hæc ingenti aliquo præclaroque opere, in Reipublicæ Ecclesiæque commodum rependeret. Quâ animi benevolentia id affectus est, ut non minori subditorum amore coleretur. Hinc magna ex utraque parte in alteram ad augendas fortunas omnes profluxit utilitas.

Sexta ratio est liberalitas in pauperes & singularis eleemosynarum cura. Nullâ enim aliâ profusione, quàm istâ, cumulatiùs, majorique cum fenore quod erogatum est, rependitur. Ipse Princeps luculentissimum hujus rei experimentum se habuisse, hisce verbis frequenter testatus, est: *Nulla mihi pecunia uberiores in censu proven- tus attulit, quàm quæ in manibus pau- perum fuit collocata.* Quocirca ejus rei singularem gessit curam; ita ut suæ mensæ cibos inferri vetuerit, prius- quam denis hominibus, secretiorem domi suæ penuriam sustinentibus, di- urna ex alimento sustentatio delata esset. Duodecim quoque alijs simili penuriâ pressis annuâ fundatione pro- visum erat; quos sacro missæ officio quotidie interesse voluit, Deûmque pro totius patriæ bono obtestari. Præter hos, ingens quotidie paupe- rum turba aulam Principis obsidebat, quæ honestam ex ea stipem semper referebat. Intererea illud Sedulij in
oper.

oper. 4. Pasch. verum esse Princeps didicit: Pecunie, quæ sub vilissima etiam pauperis forma, Christo probatur impensa, detrimentis augetur, spargendo servatur, perit, ut maneat.

Hisce mediis industrius Princeps eas opes consecutus est; ut cujus divitias nemo ante noverat, cujus vires ad pacem bellumque despiceret, is subito formidandus hostibus, amicis esset exoptandus.

CAPUT XIII.

Quod annonæ provvisio ad officium Principis pertineat.

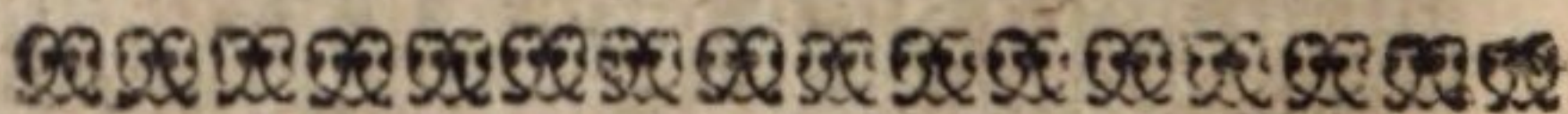
P Ars magni boni regiminis est annonæ provvisio.

Italorum adagium est: *Panis in foro, justitia in tribunali, securitas ubique, sunt signa boni Imperij.*

Cosmus Medices Pater patriæ dictus, cum quendam ad capeffendum Bononiensem Principatum dimitte-

ret, inter alia Reipublicæ administranda præcepta, tria hæc præcipuè dedisse dicitur: *Annonæ curam sedulo ageret, omnibus nullo discrimine ius diceret, ab alienis Uxoribus abstineret.*

Christiernus Rex Daniæ dicere solebat: *Regnum est navis, cuius remus est panis.* Idem Rex in suis gentiliis insignibus habuit cymbam cum remo, in cuius manubrio erat depictus panis, cum inscriptione: *Et pangit, & frangit*: pangit nimirum amicitias, frangit hostes.

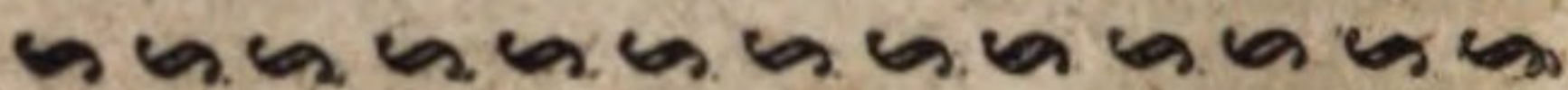
CAPIT. XIV.

Quod Princeps debeat favorem Commertiis impendere.

Qui Reipublicæ præest, mercaturam promoveri & favore prosequi debet (inquit Perezius *in Jure Publico*) quia ex vectigalibus mercium evectarum & invectarum augetur ærarium, populus ditescit, ac sine tædio

dio tributa imposita solvit. Optimè
 id norunt Batavi, qui intra breves sua-
 rû provinciarû terminos solis merci-
 bus & maritimis opibus validissimos
 alere possunt exercitus. Galli quoque
 nec auri nec argenti fodinas habent,
 mercimoniis tamen, aliisque reculis
 affabrè & ingeniosè confectis divitias
 congerunt. Hiispani verò, qui in-
 genti cum labore & periculo ex remo-
 tissimis orbis partibus adamantes, u-
 miones, aromata, multosque alios
 thesauros advehunt, eos nugis abje-
 ctisque mercibus commutant, & se
 depauperant. Aurum & argentum
 Genuensibus mittunt, & insuper
 plurima eis solvunt cambia. In alias
 Provincias lanam, sericum, ferrum
 mittunt, & opera inde ab exteris
 confecta in Hispaniam remissa caris-
 simè emunt, ob vecturæ sumptus
 & artificium. Alendi potius arti-
 fices sunt & præmio invitandi, qui ex
 mercibus ibi natis necessaria confi-
 ciant: sic pecuniæ è Regnis non effe-

rentur, sed aliunde inferentur, aut alijs mercibus necessarijs commutabuntur, non ijs quæ ad luxum & pompam sint: de quibus queritur Tiberius apud Tacitum lib. 3. annal. *Lapidum causâ pecuniâ nostrâ ad externas aut hostiles gentes transferuntur.*

CAPUT XV.

Æs alienum vel non contrahendum à Principe, vel maturè dissolvendum.

ÆS alienum sit à Principe alienum; est enim phthisis Reipublicæ.

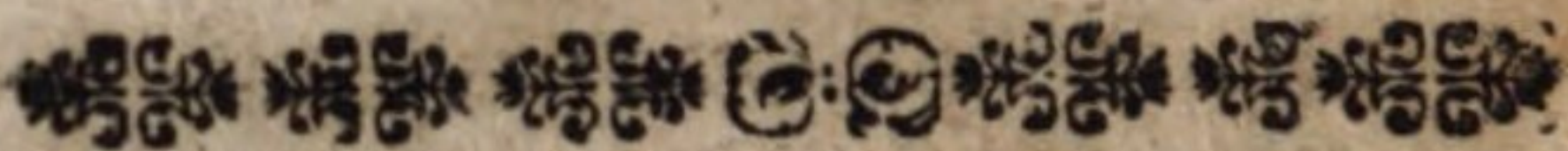
Sapienter Bodinus lib. 6. *de Republica* c. 6. Nihil, inquit, in Republica perniciosius, quàm Principem multa conflare debita; quoniam alterutrum necesse est: aut ærarium diruere, ac publicas opes evertere, si usuræ dissolvantur: aut turpiter fidem fallere, ac privatorum bona diripere.

Unde

Unde illud prudentissimum Serenissimi Maximiliani gl. mem. Electoris Bavariae monitum ad filium : A faciendis , inquit , æris alieni nominibus , quoad ejus fieri potest , diligenter abstinere : & si rebus necessariis facta fuerint , primo quoque tempore cura , ut epungantur , aut saltem id age , ne in iis dissolvendis remissus , nedum infidus videaris. Hoc tibi sit pro comperto , fœnus sensim sine sensu debitoris facultates excedere : & nisi , cùm dies venerit , repræsentetur , continuo vorare instar terebinis : & , quod turpius est , moras & impotentiam , vel saltem negligentem iniquitatem exprobrare , non sine tacito convitio. Frustra solutionem in successiorem reiicis , si ipse , quod contraxisti , debitum ,olvere neglexeris ; proclive enim est , ut ille te in non solvendo imitetur.

Hactenus Elector Maximil.

CA-

CAPUT XVI.

*Quòd Tributorum modera-
tio deceat Principem.*

Tributa sunt omnino Reipubli-
cæ necessaria. Nam neque qui-
es sine armis, neque arma sine sti-
pendiis, neque stipendia sine tribu-
tis haberi possunt.

Ad tributa duo requiruntur: ne-
cessitas Principis, & fidelitas subdi-
torum. Illa *præcurrere*, hæc *concur-
rere* debet.

Principem in exigendis tributis
non oportet ita esse rigidum, ut non
submittat se necessitati temporum, &
afflictæ subditorum fortunæ.

Væ Principibus illis, qui misერი-
mam plebem faciunt tributariam suæ
libidinis, quæ debuerat esse necessi-
tatis.

Malè inter suos audivit Darius,
propter nimiam exactionem tributo-
rum.

rum. Unde Persæ dicere solebant, Darium fuisse *Mercatorem*, Camby-
sen *Dominum*, Cyrum *Patrem*. Quia
Darius ubique lucrum spectabat,
Cambyles asper erat & morosus, Cy-
rus verò mitis & subditorum amans.

Ut liquor ille, qui ex arbuscula
myrrhæ radio solis exprimitur, nobi-
lior est eo, qui ferro extorquetur; sic
ea populorum tributa sunt laudatissi-
ma, quæ civium amor elicit, non quæ
vis terrôrque cogit.

Illa tributa sine dolore penduntur
à subditis, quæ non sine dolore im-
ponuntur à Principe.

Joannes Primus Castellæ Rex ve-
ste lugubri toties induebatur, quoti-
es tributum à subditis exigendum erat.
Rosinus.

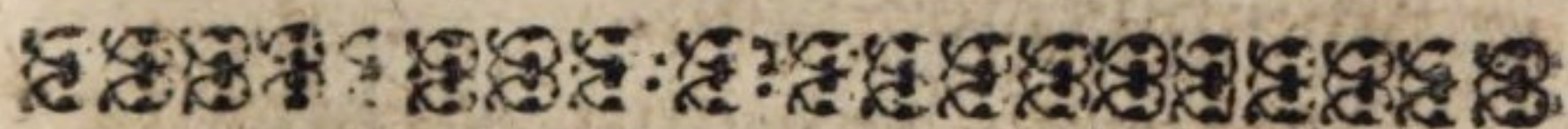
Nunc alius rerum est status. Hodie
non tam Principes, quàm subditi lu-
gent, dum tributa sine moderamine
imponuntur, & non sine acerbâ Ex-
actorum violentia extorquentur. Un-
de molestiùs dominantis avaritiam
ferunt,

ferunt subditi, quàm ipsam servitutum : prout accidit superiori sæculo in Provinciis Belgicis ; quando Dux Albanus decimam rerum omnium tributi nomine exegit : secutâ inde turbatione ingenti, quam gravia excepere incommoda. Tributum, quod subditis grave est, exigentibus subinde multò gravius est.

Ante annos non multos, cùm Magistratus Argentinæ, suadente quodam, vectigal pontis augere constituisset ; idque populo significatum esset, is qui consilii hujus auctor fuerat, ut vitam servaret, officio, quoungebatur, sese abdicans, urbem desere coactus est.

In Gallia Carolo VI. Rege, rerum venalium vicesima tributi loco indicta erat. Id onus urbes detrectabant, ministris regiis contrà nitentibus. Cùm igitur Parisiis in foro olitorio femina quædam nasturcium venum exposuisset, coactor Regius obulum postulat. Muliercula astantium virorum

rorum auxilium provocat. Concur-
su facto exactor à turba oppressus,
obtritúsque est. Inermis plebs ad
ædes publicas impetu delata, dejectis
foribus arma corripit. Tumultua-
tum exinde ab armatis totâ urbe; &
quotquot reperiri poterant exactores
Regii, plumbeis malleis interfecti
sunt.

CAPUT XVII.

*Quod Alchimia, sive Chry-
sopæia non prosit Principi-
bus.*

NON expedit Principes (præfer-
tim eos, qui minùs pecuniosi
sunt) Chrysopæiæ, sive Alchimia,
studio ditescendi, magnopere addi-
ctos esse. Nam Alchimia non ad o-
pes, sed ad egestatem est via.

Initium Alchimia est mentiri, me-
dium fallere, finis mendicare.

Alchi-

Alchimista dum aurum quærit,
etiam argentum amittit.

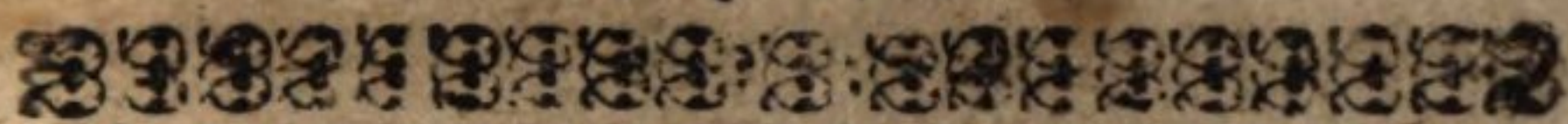
Alchimista sæpiùs ex auro non au-
rum, quàm ex non auro aurum con-
ficit.

Unde quidam ajunt, Alchimiam
esse Artem Creationi extremè oppo-
sitam. Sicut enim DEUS ex nihilo
fecit omnia; ita hæc Ars carbonaria
ex omnibus facit nihil.

Quid ergo lucrantur Alchimistæ?
certè non aurum, nec argentum: *Al-
chimista parum habet in cista.* Quid
igitur? Quidam non infacetè respon-
det: Alchimistas lucrari quinque F.
*Fumum, Fœtorem, Fatigationem, Fa-
stidium, Famem.*

Optima & probatissima Alchimia
est, habere tabulas accepti magnas,
expensi parvas.

*Alchimia provata è, habere entratas,
& poco spendere.*

CAPUT XVIII.

De Recreationibus Principum.

Recreationes Principi tot curis gravioribus fatigato non minùs necessariae sunt, quàm arcui remis-
sio. At nimiae bono publico detri-
mentum afferunt. Ut verò mode-
ratae, & tam Reipublicae, quàm Prin-
cipi salutares sint, quatuor videntur
esse necessaria. Primò, ut recrea-
tiones jungantur cum exercitiis
pietatis, & negotiis Rempublicam
concernentibus: sic ut alterae alteris
quodammodo interpolentur. Secun-
dò, ut in hujusmodi relaxationibus
quædam servetur moderatio, ac ve-
luti temperamentum; ita ut nec ju-
cunditate authoritas, nec authorita-
te gravitateque jucunditas impedia-
tur. Tertiò, ut recreationi non in-
dulgeatur cum dispendio ac detri-
mento boni publici. Quartò, ut re-
crea-

creatio sit secura, neque Principem in discrimen aliquod adducat.

Primum egregiè præstitit Ferdinandus III. Cæsar glor: mem: qui aliquando interrogavit Caraffam Nuncium Apostolicum, ecquid ipsi de suis Cantoribus Musicisque videretur? cui cùm Caraffa, summam omnium esse excellentiam respondisset; sed si sui res arbitrii foret, jussurum, ne nimiam prolixitate in templo rædium Auditoribus afferrent: Cæsar subridens, tribus insatiabiliter se interesse dixit: sacrorum celebrationi, consultationibus de Republica, & venerationum sudoribus.

In secundo excelluit Fridericus Rex Daniæ: qui animum curis fessum recreaturus, sæpius amicos, quasi sepositam Regis Personam, ad sales & jocos, cæterasque remissioris animi hilaritates provocabat: monens, ut lascivirent secum nonnihil, & jucundè ineptirent, dum Rex abesset. Postquam satis lusum fuisset, resum-

ptam

ptâ Regiâ gravitate: heus amici, inquit, mittamus nugas; Rex enim rediit.

Circa tertium deliquit Carolus Emmanuel Dux Sabaudiaë, qui accepto nuncio de adventu hostilis exercitûs, & occupato jam Camerino, illo ipso tempore festivis choreis (quibus vel ut spectator, vel etiam ut actor intereat) nisi ad finem perductis, abcedere noluerit. *Matthieu in hist. Gall.*

Ad quartum pertinet consideratio ingentis periculi vitæ, quod Maximilianus II. Archidux Austriaë, postea Cæsar, in Hispania occasione venationis adiit.

Cùm Carolus V. Imperator, idemque Rex Hispaniaë, in Germania res nondum pacatas componeret, Archidux Austriaë Maximilianus II. ingenio, prudentia aliisque virtutibus ornatissimus Princeps, ad Hispaniaë vicinorumque regnorum gubernationem accitus est. Ibi dum vel
animi

animi causâ , vel exercendi corporis gratiâ , venationi ad Granatam vacaret , & oblatam feram insequendi cupiditate accensus , longius à comitatu suo discederet , à suis relictus , diu in densissimis nemoribus vagatus est. Cùmque nocte jam accedente sibi à feris immanibus magnopere timens , locum aliquem tutum , quo se reciperet , circumspiceret , conspectâ eminùs pastoritiâ casâ , citato equo ad eam contendit, ubi à Pastore in speciem humaniter exceptus , de equo descendit, & tugurium ingreditur. Degebant in eâ casulâ , præter pastorem, filiusfamilias , juvenis robustus, & ad quodlibet facinus aggrediendum idoneus, Uxor Opilionis , ejusque parvula filia & nurus , quæ paulò antè nova nupta in familiam pastoris concesserat. Princeps , dum ei tenuis cœnula apparatus , foco assidet , nihil mali suspicans. Interea cùm Pastor aliique domestici Principem hunc minime

nimen non sent, neque ipse quisnam es-
 set, cuiquam apperuiſſet, ſuſpicaren-
 tur tamen, conſideratis ejus pretioſis
 veſtibus, ipſum omnino magnum ali-
 quem & opulentum virum eſſe, opi-
 mæ inhiantes prædæ, teterrima de eo
 perdendo conſilia ineunt. Itaque cœ-
 nante in peranguſto cubiculo, quod
 oſtiolo vetuſtate putri, & cardinibus
 diluxatis, malèque cohærentibus,
 ægrè claudebatur, lectum ei conſter-
 nunt, aliàque ad ſomnum capiendum
 neceſſaria apparant. Quæ dum ge-
 runtur, nova nupta filii, conceptâ ex
 domeſticorum nutibus & concur-
 ſationibus ſuſpicionem pravi conſilii:
 vel egregii Principis ſibi ignoti mi-
 ſerata vicem, vel atrocitate rei com-
 mota, periculum, in quo verſaba-
 tur, Maximiliano detegit. Is licet
 facilè potuiſſet (apertè fatendo quis-
 nam eſſet) diſcrimen imminens evi-
 tare, maluit tamen virtuti propriæ,
 quàm fidei eorum hominum, quos
 ſemel infidos atque impios expertus
 eſſet,

esset, sese committere. Quapropter in cubiculum sibi ad insidias paratum, ab hospite sanguinario introductus, occluso accuratè ostio, & objectu gravioris arcæ bene adversus irruptionem communito, sumptâque in manus bombardâ, cœpit intrepidus eventum rei expectare.

Pastor, cùm illum de via & veneratione fessum vidisset, ubi somno oppressum credidit, suspensio gradu ad ostium accedit, ac manu prætentat, clausumque reperit. Quod cùm præter spem illi accidisset, petit à Principe, ut ostium aperiat, cupere se nescio quod stragulum ex arca promere. Cui Princeps, apage, inquit, cum tua ista importuna diligentia: mihi jam ad quietem somnūque composito non libet ostium recludere. Tum ille primū indignari, clamare, quiritari: deinde ad arma curerre, vim apertam parare, postre-

postremò etiam cædem minari, nisi domus sua tota sibi pateret. Et jam pastores cæperant ostium amoliri, eoque obnixiùs rem cæptam perficere, quòd jam sua consilia detecta esse non obscure intelligerent. At verò Princeps magnanimus, cùm rem iniquissimo loco sitam videret, fortiter pugnandum ratus, intentatam ad fores bombardam displodit, ostium glande trajicit, pastorémque proster nit, ac subito dimotâ arcâ, patefactoque ostio foras erumpit, pastoris filium obtruncat, opilionem famulum ense stricto persequitur, & fugere cogit. Neque tamen protinus omni periculo defungitur. Nam vociferationibus uxoris, & insueto tumultu acciti, qui circùm aderant alij pastores, raptis undique telis concurrunt, domum ipsam armati circumstant, juvenem Principem ad supplicium deposcunt. Ille verò insanum rusticorum furorem meritò re-

formidans, se Hispaniarum præsidem
ac moderatorem esse palàm asseve-
rat, extremum ei comminatus exi-
tium, qui violentas ipsi manus in-
ferre præsumeret; Si sibi parum fi-
dei habendum putarent à præsentì
cæde abstinere, ultione Magistra-
tui reservatâ. Illi heroicâ præstan-
tissimi Principis indole, & constan-
tioratione permoti, facilè quidem si-
bi persuadebant, illum ipsum esse,
quem se esse dicebat, ne tamen ab in-
genio suo rusticano discederent, Ju-
venem Principem comprehensum
manibus vinciunt, itaque constri-
ctum summo mane ad vicini oppidi
Præfectum perducunt. Jam eodem
pervenerant nonnulli ex Principis
satellitibus, eum sollicitè quæritan-
tes: quem cùm ita vinctum, mo-
disque indignissimis acceptum vi-
derent, parum absuit, quin in turbam
illam pastorum inconditam ac tu-
multuantem irruerent. Tum verò
adventu horum res omnis, ut erat,
dete-

detecta fuit, & qui tanti sceleris fuere
consci, scelestissimi facti meritas pœ-
nas dederunt. Nova nupta è con-
trario ob sceleris apparatus Prin-
cipi detectum, multis magnisque
muneribus affecta est. *Ex Historio-
graphia Apodemica Davidis Frælichij.*

*Caveant sibi Principes, ne, dum ve-
nando feras bestias capiunt, à feris ho-
minibus capiantur.*

CAPUT XIX.

*De nimio & inordinato erga
res ludicras affectu à Princi-
pibus refranando.*

STultissimus omnium affectuum
est Amor inordinatus, à quo ne
maximi quidē Principes semper im-
munes existunt. Palam id fiet ex-
emplo quorundam Regum Indico-
rum, Elephantem album copiosâ
non modò auri, sed etiam sanguinis
profusione honorantium.

Memorant rarum esse animal, atque ex eo capite pretiosum, candidum elephantem. Hunc qui natus est apud Indos, dominum se scripsit albi elephantis, titulo perquam honorifico & invidendo, cujus gratiâ multum est humani sanguinis non semel effusum: certantibus æmulis Regibus pro candida bestia, donec in cruore suo purpurati aut flarent, aut caderent. Et auctor est Ferdinandus Mendozius, Regni Sor-nao Regem superbivisse in elephante albo. Quem ut obtineret Rex Brama, trecenta millia armatorum in aciem eduxit: ratus tunc impensas belli optimè collocatas fore, si dignitatis gloriæque suæ luculentum auctarium adjecisset niveam belluam. Nihil tamen promovit; fed re infectâ, & imminutâ tertiâ parte exercitûs sui, unde venerat, redire coactus est.

Fecit ea res, ut elephas, tot sumptuum materia, & tam cruentæ cladis

dis occasio, altero tanto Regi suo fieret charior. Itaque bestia nunquam in publicum producebatur sine insigni pompa & amplissimo comitatu; qualem supradictus Mendozius scribit se aliquando conspexisse, quando regium animal, ad fluvium & balneasibat. Præcedebant Magnâ Coronâ procures, partim equis 160. vecti, partim elephantis 83. Hos sequebatur candidus elephas, auro argentoque gravis: objectis supra ipsum 24. ex filo serico umbellis adversus solis radios. Ipse in proboscide auratam sphæram, Orbis globum, gestabat: atque ut ab omni vi injuriaque tutus esset, latera utrinque einxere tria millia satellitum, armis probè instructorum. Neque defuit Musicorum instrumentorum apparatus. Singulæ urbis plateæ festivo vocum fidiumque applausu resonabant. Denique agmen clauserunt 40. viri Principes, totidem elephantis gestati.

Quacunque transitura erat pompa, muri & parietes pretiosis aulæis superbiebant. Quoties bestia consistebat, nemini licebat pedem movere. Cum verò etiam (honus sit oculis auribusque) urinam redderet, ea aurea pelvi excepta, ad Magnates totius regni mittebatur, solitos se illo fonte abluere. Postremò, ut nulla mortalium felicitas est perpetua, etiam Regi suo amatus pretiosusque elephas occubuit, cum totius populi luctu; quem frequentes per mensem integrum lacrymæ, toto regno fusæ, satis superque comprobârunt. Rex bestię magnificè parentavit, in exequiis ejus

24. coronatorum millibus impensis.

CA-

CAPUT XX.

Quòd Immodicus luxus

Principi Vitandus sit.

CRave est, Principis immodico
luxu egentium sudorem cum
dolore expressum absumi. Ita lo-
quitur Maximilianus Elector Bava-
riæ in monitis ad filium suum Fer-
dinandum. Cui dicto non est absi-
mile illud effatum sapientissimi Al-
phonso Regis Aragoniæ: *Bonus est*
Princeps, qui subditos suos habet in Ca-
pite; melior, qui in corde; pessimus, qui in
ventre.

Hi ventricosi Principes insatiabi-
biles sunt; quò plus devoraverint,
tantò plus appetituri & devoraturi.

Salomoni, ubi ad luxum versus
est, nullum suffecit aurum, licet uni-
câ navigatione (quæ per triennia re-
petebatur) ex Ophir quadringenta
auri talenta colligeret. Cœpit ita-
que populum tributis premere, mox
sub filio defecturum.

lib. 3. Annal.) sed aliæ oblivione, a-
 liæ (quod flagitiosius) contemptu
 abolitæ, securiorem luxum fecêre.
 Verùm, quia leges sunt pharmaca
 languentis, seu vitijs affectæ Reipu-
 blicæ, ad officium Principis, qui Rei-
 publicæ Caput est, pertinet, aut no-
 vas condere leges sumptuarias, aut
 veteres reducere, quibus coërceatur
 conviviorum & vestium luxus, ar-
 morum usus, onerosa & damnosa
 pompa in nuptijs atque funeribus,
 aliisque profusi sumptus, quos tenuio-
 ris conditionis homines faciunt in
 auratis frenis (ut loquitur Perezius
in jure publico) redis, vehiculis, bal-
 theis, calcaribus, vestibus holoseri-
 cis, purpureis, auro & argento con-
 textis, in segmentis auratis & su-
 pellectile argentea ad cibos mini-
 strandos, &c. quibus rebus absumi-
 tur cum dedecore, quod in mone-
 tam & publicas pecunias. suffice-
 ret, & materia nummis subtrahi-
 tur, ita ut periculum sit, ne deficientibus

tibus opibus, ad facinora populares incenduntur, quibus publica turbetur tranquillitas. *Fiunt* (inquit Aristoteles 8. *Politicorum*) *in Republica mutationes & seditiones, cum homines sua consumunt, prodigè viventes.* Quam ob causam Aristoteles arbitratur è Republica fore, si leges sumptuariæ in usum revocentur. Quod tentarunt in Gallia Philippus Pulcher, Carolus IX. Henricus II. & IV. in Germania & Belgio Carolus V. qui usum sericæ vestis certis tantum personis, habitâ censûs & honorum ratione, permisit, omnemque luxum interdixit. Digna sanè Principibus cura, providere, *ne dites familie aut claritudine insignes studio magnificentie prolabantur.* Tacitus lib. 3. *Annal.*

CAPUT XXII.

Quòd nimia parsimonia & tenacitas Principis per moderatam liberalitatem corrigenda sit.

Quemadmodum nimia liberalitas Principi, ita nimia tenacitas Ministris, imò toti Reipublicæ nocet, si fides habeatur huic dicto Aureliani Cæsaris: *Respublica optimè regitur auro & ferro: id est manu liberali & forti.* Livius existimat, nihil non aggressuros homines, si magnis conatibus magna præmia pro, onantur, eaque ab ipso Principe dentur. Munificentia tanquam vinculo adamantino subditorum animos sibi devinciunt Principes.

Ditescere invidiam, ditare benevolentiam Principi conciliat. Tu nihil es, nisi des; ergo des: respice cui des.

Scio nonnullos Principes prætere inopiam. Sed nescio, an sit decorum Principi uti excusatione ab egestate petita.

Nunquam liberalitati Principis deesse poterit quod det, si danti non ipsa desit.

Meminerint Principes, liberalitatem esse hamum aureum, quo corda hominum piscari solemus.

Donis capitur homo, ut piscis hamo.

Il dativo è per tutto optativo.

Oportet autem liberalitatem Principis esse gratuitam, quæ nullis sperati antidóri fulcris nitatur. Cujusmodi liberalitas hac ætate nostrâ candido corvo est rarior.

Multi liberales apparent, sed liberalitate carent; quia dant parum, ut recipiant carum: dant ovem, ut acquirant bovem.

De hoc hominum genere dici solet:

Ovum dant nulli, nisi sit retributio pulli.

Sed hæc lucrosa liberalitas, ut sordidorum hominum est propria, ita excelsos Principum animos haut parum dedecet.

Adhæc

Adhæc moderatam & ab omni prodigalitate sejunctam decet esse liberalitatem Principis. Nam prodigalitas est vicina inopiæ & egestati. Sicut enim opes comparat frugalitas, ita comparatas perdit prodigalitas.

Sparagnar genera le ricchezze, mà la figlia ammazza la Madre.

*Prodigalità è camino à gran pover-
tà.*

Obtemperandum est itaque illi monito Italorum : *Non mangiar quanto puoi, ne dire quanto sai, ne spender quanto hai.*

Adhæc bonis Principum Consilijs incredibiliter obsunt immoderate largitiones ; quia privant eos necessarijs medijs atque instrumentis Executionis : sine qua Consilia etiam optima sunt meræ speculationes, & steriles animæ non tam voluntates, quàm velleitates.

Sit igitur Princeps in donando moderatus, sibi que persuadeat,

quòd sicut ab exigua, sed constanti pluvia, terra magis, quàm à præcipiti nimbo irrigatur, ita liberalitas moderata multò majores benevolentiae amorisq; stimulos in pectoribus hominum, quàm effusissima illa liberalitas & prodigalitas, relinquat.

Quatuor sunt, ad quæ donaturum Principem oportet respicere, juxta documentum Italicum : *Nell donar s' ha da mirar à quattro cose : à quello che dona, à chi si dona, alla cagione, perche dona, & al tempo, nell quale si dona.*

Hæc quatuor considerationes si nonnullis Principibus tam essent in usu, quàm sunt in oblivione; multæ donationes aut omitterentur, aut restringerentur. Et sanè multò esset consultius, restrictis donationibus comparcere, quàm expendere, quòd novâ injuriâ à subjectis populis repetatur. Nolim tamen Principes (quibus tam gloriola est munificentia, quàm dedecorosa prodigalitas) sordidè

didè parcos atq; tenaces esse. *Regium est accipere parva, & largiri magna.*

Neque existimandum est, omnem erogationem splendidam, & sumptuosam esse vitium prodigalitatis, cum non rarò pertineat ad magnificentiam: quæ virtus est propria magnorum virorum, qui nonnunquam cum dignitatis ostentatione non illaudabili, ad proximi utilitatem, aut Dei honorem, opes ingentes profundunt in res amplas & illustres, ut sunt ædificia, basilicæ, palatia, urbium instauratio, aquarum deductio, propugnacula, portus, ludi Theatrales &c.

Pro exemplo Magnificentiae statuere libet nuptias illas, quibus Carolus Audax Dux Burgundiæ Uxorem duxit Margaretam sororem Edwardi IV. Anglorum Regis. Cælebretæ sunt hæ nuptiæ Burgis oppido Flandriæ, apparatu perquam splendido & augusto. Domus nuptialis à fundamentis exstructa, incredibili sumptu

sumptu ac celeritate, ejusque conclavia omnia tapetibus pretiosissimis exornata fuere. In triclinio erectus abacus, in quo ad delectamentum oculorum pulcherrima omnis generis vasa reposita. Ex auro purissimo erant facta emuntoria, candelabra, malluvia, pelves, vascula patoria, disci, salina, cenophora, patinae, lances &c. Omnes vici, omnesque domus, qua transitura erat sponsa, pulcherrimis aulæis resplendebant. Accersiti undique nobilissimi artifices, ad excogitanda, construenda, & concinnanda ea, quæ prætereuntium oculos oblectare possent. Prætereo edita toto oppido spectacula omnis generis, exhibitosque ludos regionatim, & quidem per celeberrimos histriones. In triclinio, ubi cum Sponsa & illustribus Viris discumbebat Princeps, quatuordecim partim argenteis, partim aureis navibus, quarum singulae quatuor scaphulas

phulas habebant, fercula mensis illata sunt. Postquam exempta fames epulis, mensæque remotæ, sua etiam oculis exhibita sunt oblectamenta; ex quibus propè innumeris pauca referam. Illati sunt in triclinium pavones flammivomi, in quibus tantum artificij operæque insumptum est, ut à veris internosci vix potuerint. Introductus est leo, cui eximia pulchritudine Virgo insidebat, gestans manu insignia Principis Caroli. Ad ostentandam Magnificentiam, illatæ sunt turres argenteæ numero 30. quibus totidem Arces significabantur, quarum eâ tempestate dominus ac possessor erat Carolus. Postremò introductus est Dromedarius, cujus dorso impositæ erant sportulæ, è quibus omnis generis evolantes aviculæ, aures convivarum suavissimo cantu demulcebant.

Porro in hujusmodi profusionibus habenda est ratio facultatum, quibus comensuratas esse oportet impensas.

Non

Non est ille Magnificus, qui plura quàm habet, profundit, aut se suosque gravat ære alieno, ut magnificentiae laudem consequatur.

Ad extremum, illud etiam considerari velim à Viris Principibus, omnem quidem prodigalitatem, sed eam tamen præcipuè illaudabilem ac reprehensione dignam esse, quæ se rebus inutilibus impendit. Hujusmodi profusiones amentiae potius, quam magnificentiae argumenta sunt.

Qui magnis sumptibus res inutiles comparant, multum expendunt, sed parum perpendunt: suntque similes ijs, qui humo aureo vilissimos pisciculos piscantur.

Hujus farinae fuerunt Galli illi: quorum alter Lutetiâ in Belgium misit lavanda indusia sua; alter singulis annis 500. coronatos in solas chirothecas expendit.

CAPIT XXIII.

Laboris tollerantia commendatur Principi.

P Rincipem oportet esse non minus patientem laboris, quam capacem honoris. Quo major, hoc laboriosior. Fuit hoc symbolo usus Imperator Julius Maximus, imitatus Alexandrum M. qui dicere solebat, nihil esse magis Regium, quam laborem.

Stultè igitur Dionysius Siculus otium reputavit Imperium, quo nihil est in mundo negotiosius.

Ille Princeps censetur optimus, (dictum Caroli Magni) cui nomen Adamus, cognomen Abrahamus: hoc est, qui ut Adam laboriosus, ut Abraham pius & devotus est.

* * *

CA-

CAPUT XXIV.

Moderata Cura minimorum decet Principem.

Nonnulli Principes curam minimorum nimiam, alij nullam gerunt. Utrique agunt imprudenter, & vel damnum, vel periculum damni incurrunt.

Res maximas exponit discrimini, qui res minimas nullâ suâ curâ dignatur. *Non sunt contemnenda quasi Minima, sine quibus Maxima constare non possunt.*

At non est Viri prudentis, immodico studio res minimas curare.

Princeps, qui curas opésque maximas rebus impendit minimis, est similis araneo, qui in texturam perflatilis tentorioli impendit propria viscera & se ipsum exenterat, ut suum illum in muscarum perniciem prædatorium orbem concinnet.

Minima commoda magno sectantes

tes periculo, fimiles sunt aureo hamo
piscantibus, cujus abrupti damnum
nullâ capturâ refarciri potest. *Di-
ctum Augusti Cæsaris.*

*Incurius, imò sibi Deo que injurius est,
qui curam habet maximorum minimam,
minimorum maximam.*

CAPUT XXV.

*Quòd Rerum gerendarum
occasiones Viro Principi mini-
mè negligendæ sint.*

Res maximæ occasione geruntur
arreptâ, perduntur neglectâ. Oc-
casionis filia rerum gestarum gloria.

Qui non vult uti occasione quan-
do potest, non poterit, quando volet.
Quia (ut Divus loquitur Augustinus)
per malum velle perdidit bonum posse.
Con acqua passata non macina molino.

Qui ne prend son aventure quand il
peut, il ne l'a pas quand il veut.

Unde

Unde Campanella *DEum Prudentiam & Occasionem* omnium actionum politicarum principia constituit. *lib. de Monarchia Hispan. cap. 1.*

Omnes, non modò superiorum, sed etiam modernorum temporum annales referti sunt exemplis eorum, qui occasionibus oblatis prudenter usi res magnas, *Consilio & Industria* adjuvante gesserunt. Recens est, quod subjungo de Friderico Henrico Auriaco Principe; qui cùm filio secundogenitam Regis Angliæ filiam ambiens, repulsum tulisset; paulo post, occasione rebellionis in Anglia concitatae, ubi opes suas contra rebelles Regi necessarias videbat, Primogenitam obtinuit.

Est autem præcipuus occasionis usus in re bellica: ubi quantas Illa arrepta victorias, tantas neglecta clades afferre solet. Cùm enim in bello nullâ minùs, quàm quâ putabatur, viâ progrediantur arma (*Thucydides lib. 1.*) & multa quæ nunc

non

non apparent, ex intervallo bellum aperiat (*Idem lib. 28.*) evidens est, Neminem de emergentibus casibus commodiùs rectiùsque statuere posse, quàm qui præsens negotijs interest: amittique rerum gerendarum occasiones si ultro citroque mittendo, Senatùs aut Principis exquiratur voluntas.

In Republica Veneta, qui ad bellum mittuntur, non suis relinquuntur consilijs; sed arbitrium de summa rei certis finibus circumscriptum, domo secum afferunt in castra: ut sæpe ne quidem tormenta bellica ad feriendos muros alio loco modovè alio collocare audeant, quàm quo ipsis mandatum est. Nec sine gravissimæ timore poenæ iussa Senatùs transcendere licet. Qui sanè agendi modus non rarò egregias bene gerendæ rei occasiones corrumpit.

Justinianus lib. 6. Hist.

Venet.

CAPUT XXVI.

Curam Famae & boni Nominis habendam esse Principi.

N Il est pauperius homine, qui caret bono nomine.

Cetera si perdas, famam servare memento.

Fama est anima Hominis, quatenus animal politicum est.

Chi hà persa là fama, è morto al mondo.

Chi è diffamato, è mezzo impiccato.

Verissimum est illud Sacri Codicis oraculum: *Melius est nomen bonum, quàm divitiæ multa.* Nam divitiæ famâ comparari possunt, divitijs fama emi non potest.

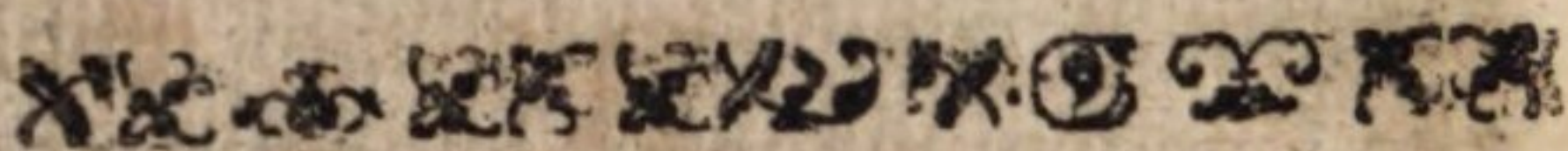
Val più un' onica di riputatione, che mille libre d' oro.

Non immeritò igitur Galli dicunt, tria esse, quæ tangi non debeant: *oculum, famam, religionem.* La foy, l' œil, & la

Et la renommée ne veut gueres estre touchée.

Præcipuè verò necessaria est fama viris Principibus, ut sapienter observavit Maximilianus Elector Bavariae in monitis ad filium, ubi ait: Princeps magnam habeat rationem famæ, sed veris virtutibus quaesitæ, ne famæ contemptu virtutem contemnere videatur. Cæteris Mortalium non perinde, atque Principi necessarium laudis ac posteritatis studium; illorum enim etsi parum honesta, obscura tamen & brevis est memoria: Principis verò excelso posita & longissima manet recordatio, & talis quidem, qualem suis moribus excitaverit. Omnia facta & dicta Principis rumor excipit, & plerumque in majus extollit: proinde quaecunque is nomen meruerit, sive clarum ac prosperum, sive fœdum ac infustum, Magnum illud est habiturus. Huc usque Maximilianus Elector.

Itaque Principes sæpe illud Augu-
stini in mente habeant : *Duo sunt ti-
bi Necessaria, conscientia & fama: Con-
scientia propter te, Fama propter proxi-
mum.*

CAPUT XXVII.

*Nec activam, nec passivam
aliorum despicientiam Principi
decoram, aut proficiam
esse.*

Aliorum despicientia non raro
ingentium in Republica calami-
tatum origo fuit.

*Tria vocabula turbant totum mo-
dum: Despectus, Respectus, Suspe-
ctus.*

Postquam Heraclius Imperator,
cum Syroe Rege Persarum pacem pe-
pigisset, & milites à signis dimitten-
di, ac stipendia ipsis persolvenda es-
sent; is, cui Cæsar negotium hoc
demandaverat, poscentibus stipen-
dium

dium suum Saracenis seu Agarenis Arabibus (quorum multi in exercitu Cæsaris militaverant) respondit, in ærario vix tantum esse pecuniæ, quantum sufficiat solutioni militum Romanorum & Græcorum: pro Canibus Arabicis nihil esse, quod erogetur. Quâ despicientiâ exacerbati Saraceni, in patriam rediêre, & ab Imperatoris obedientia (cui antehac semper fuerant subjecti & tributarij) defecêre: quibus se duceem præbuit Mahomet Turcarum Pseudopropheta.. Unde malorum Ilias in Rempublicam Christianam profluxit.

Atque hoc despicientiæ spiculum tantò ferit accrbiùs, penetrâtque profundius, quantò Persona tam despiciens, quàm despecta est illustrior. Exemplo res patefiet. Theodoricus Marchio Brandeburgicus, Princeps potentiâ & studio rei militaris nimiti insolens factus, cùm etiam Consiliarios arrogantia & elatione insignes

circa se haberet, eorumque impulsu
 nihil non temerè & injuriosè face-
 ret, tandem sic depravatus est, ut e-
 xistimaret sibi licere, quod vellet.
 Accidit autem, ut erga Mistovium
 Obotritorum Regulum, nuper ad
 Christianismum conversum (cui
 Dux Saxoniae Bernardus sororem su-
 am desponderat) & reliquam gen-
 tem Vandalicam valde iniquus &
 saevus esset. Nam in contumeliam
 ejus effecit, ut duo Lufatorum
 Principes jussu Henrici II. capti, la-
 queo suspenderentur, suasorque
 Duci Bernardo fuit, ut sororem su-
 am alteri desponderet, nec veritus
 est dicere: Vandalos esse indignos,
 quibuscum sanguis Germanicus
 misceatur. Quin etiam Ducem Sa-
 xoniae admitturum dedecus, si cum
 isto cane (sic Mistovium appellare
 solebat) affinitate jungeretur. Hæ-
 verò contumeliosæ & insolentes vo-
 ces non solum Theodorico, sed uni-
 versæ ipsius ditioni, & Saxoniae, rei-
 que

que Christianæ multum attulere calamitatis. Miftoivius enim hac contumelia ita irritatus fuit, ut abnegatâ fide Christianâ, totam Vandalicam gentem ad arma concitarit, & miffo feciali ad Theodoricum, illi nuntiari jufferit, Miftoivium canem Vandalicum jam jam editurum latratus, effecturumque morsus, quos tota Marchia & Saxonia perhorrescat. Cùm autem Theodoricus non minùs ferociter respondisset, se curaturum canicidas, qui latratum & rabiem Vandalici canis compescant, & non expectato auxilio, cum Vandalis temere conflixisset, mox victus & profligatus, tota sua ditione exutus est, quoad vixit, nullis modis aut medijs ditionem suam à Vandalis recuperare potuit, neque amicorum quemquam habuit, cujus operâ restitueretur, omnibus adeò invisus, ut nemo ejus mentionem faceret, quin eum exacraretur. In perpetuo itaque exilio vitam traduxit

calamitosam, Magdeburgi Canonico-
rum eleemosinis sustentatus. *Ge-
org. Sabinus in vita Theodorici Mar-
chionis.*

Et despici, & despiciere dedecorosum
est Principi. Illo dignitatis, isto hu-
manitatis jura violantur.

CAPUT XXVIII.

*Obtrectationum tolerantia
suadetur Principi.*

Sapientis & magnanimi Principis
est, obtreactiones populares con-
temnere: vel eo solum nomine, quod
inevitabiles sint. *Erga eminentes
semper sinistra est vulgi interpretatio:
nec minus periculum ex magna fama,
quam ex mala.*

Fieri quidem potest adulatione domesticorum, ne ad aures Principis penetret obrectatio: ut verò nemo sit omnium, qui obrectet, nulla indu-

industriâ consequetur Princeps. Prohibuerat Vitellius, ne quis de rebus malè à se gestis per urbem loqueretur: sed inde plures, quia vetabantur, atrociora vulgabant. Prudentius Sixtus V. Pontifex, cum malè de ipso nonnulli in Urbe Romana loquerentur, id referenti respondit: *Sine eos loqui, modò sinant me precipere.* Laurentius Medices dicere solebat: *Loquantur illi, nos verò faciamus.* Sapienter Augustus Cæsar ad Tiberium: *Ætati tuæ mi Tiberi, noli hæc in re indulgere, & nimium indignari quemquam esse, qui de me malè loquatur.* Satis est, si hoc habemus, ne quis malè facere possit. Si Princeps omnes maledicos & obtrectatores supplicio afficeret, vix hominem haberet, cui imperaret.

Optimum consilium est, ut Princeps despectum despectu puniat.

Meretur respectum, qui contemnit despectum.

E degno d' esser honorato, chi disprezza d' esser disprezzato.

CA.

CAPUT XXIX.

*Quod Elatio animi etiam in
Viro Principe vituperanda
sit.*

QUò difficilius est in corona ac
sceptro non superbire, eò di-
ligentiorm debet dare operam
Christianus Princeps, ut Christianâ
humilitate animum orbi imperan-
tem contineat, ne elevetur.

*Principem dedecet vilitas, sed non
dedecet Humilitas.*

Humiltà non è Viltà.

Magni sunt Principes, & majores
esse cupiunt: audeant igitur Consi-
lium D. Augustini homil. 10. de
ve b. Domini: *Magnus esse vis? à mi-
nimo incipe. Cogitas magnam fabri-
cam construere Celsitudinis? de funda-
mento prius cogita humilitatis.* Prin-
cipes, quorum Celsitudo caret fund-
mento humilitatis, citiùs à Deo (qui
*superbis resistit, humilibus autem dat
gratiam*) deprimentur in vallem hu-
milia-

miliationis, quàm affurgent in montem majoris Dignitatis.

Lepidum est, quod Divus narrat Antoninus p. 2. tit. 3. c. 2. de quodam Tyranno, qui versus illos: *Dispersit superbos mente cordis sui: deposuit potentes de sede, & exaltavit humiles*, ex Mariæ Cantico eradi jussit; quod de sede sua se deponi posse negaret. Is cùm aliquando lavandi corporis gratiâ balneum ingressus esset, Angelus interim formâ illius ac specie assumptâ, vestes quoque Ejusdem induit atque ad domum ipsius unâ cum aulicis se contulit. Tyrannus verò cùm peractâ corporis lotionem, laceris ac vilibus indutus vestibus domum rediisset, atque in Aulicos diras & minas jactaret (verba sunt D. Antonini) pro stolito habitus, ad Angelum deductus est, qui verus Princeps habebatur; à quo, postquam eum Aulici effusè derisissent, in penetrale admissus, deque modestia monitus, proprias vestes recepit, ac deinceps in honore tan-

G 5

quam

quam legitimus verus habitus, &c. Ha-
tenus D. Antoninus de DEo depri-
mente superbum, & exaltante hu-
miliatum.

Qui fuerat Princeps, postea nullus
erat.

CAPIT XXX.

Castimoniam Principi colen-
dam esse.

UT Princeps secularis amores
inconcessos tantò facilius evi-
tet, Uxor ipsi ducenda, & ab alienis
uxoribus abstinendum est.

*Rarò alienarum Uxorū attrectatio
Principi immunis fuit.*

Florentius V. Hollandiæ & Zee-
landiæ Comes volebat Gerardo Vel-
sio Nobili Batavo in aula versanti
concubinam suam in Uxorem ob-
trudere. Quod ille recusans, re-
spondit, meretricem ducere nec ho-
nestati, nec natalibus suis congruere.
At Princeps stultum eum esse dice-
bat,

bat, qui tam probatæ pudicitia U-
xorem reperturum se putaret, quàm
non ipse ad stuprum se pertracturum
confideret. Cùmque Velsius postea
Concubinam illam Matrimonio sibi
copulasset, fuit ea, absente marito,
à Principe prioris consuetudinis non
dum oblito stuprata. Quæ injuria
animum Velsij vehementissimè pu-
pugit. Ergo conjuratione initâ cum
propinquis Uxoris suæ, Florentium
Ultrajecto in Hollandiam redeun-
tem gladio transverberavit, celerè-
que fugâ sese proripuit. *Ex Histor.*
Fris.

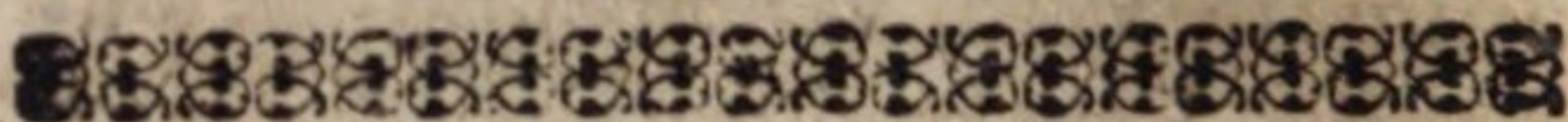
CAPUT XXXI.

*Quod affectus Uxorius pa-
rum deceat viros Prin-
cipes.*

Minimè decet Principem esse U-
xorium, in ijs precipuè rebus,
quæ ad gubernationem Reipublicæ
pertinent.

*Populus malè regitur à Principe , si
Princeps regitur ab Uxore.*

De Themistocle Uxorio Principe
talis facta est olim sorites. Tota Græ-
cia pareat Atheniensibus , Athenien-
ses parent Themistocli, Themistocles
pareat filiolo ; ergo tota Græcia pareat
filiolo Themistoclis.

CAPUT XXXII.

*Sedulam filiorum educatio-
nem incumbere Prin-
cipi.*

Filij Heroum non semper sunt He-
roes. Sæpe aurei Patres filios ge-
nuerunt plumbeos : cùm etiam è
spinis rosæ prodeant, & ex ovis albis
nigri pulli generentur, & acetum sit
vini filius, ut loquitur Causabonus.

Tres filij Constantini Magni, Con-
stantinus Constans & Constantius ,
tentùm à paterna indole in omni
genere laudis recesserunt, quantum
ille

ille superiores Principes omnes pietate animique magnitudine superavit. Neque enim Constantino filio quisquam ad vitam incautior : Constante ad indecoras voluptates proclivior : Constantio aut levior, aut ad arrogantiam intollerabilior fuit.
Sigonius.

M. Tullius filium reliquit potatorem, ipse sobrietatis amantissimus.

Augustus Cæsar nec adoptivum bonum filium habuit.

Septimius Severus (de quo Senatus iudicabat, illum aut nasci non debuisse, aut non mori) Bassianum genuit, qui fratrem interemit, & Novercam propriam uxorem duxit.

Pericles tres filios reliquit : duos stultos, tertium furiosum.

Wenceslaus Caroli I V. Imperatoris strenui & sapientis Filius, Patre mortuo non tam gessit Imperium, quàm infecit. Vino lustrisque marcidus, paternam sapientiam turpissimis vitijs obli-

oblitteravit. Imò cæteris flagitijs crudelitatem adjungens, Carnifici habebat pro comite, qui ad nutum novi Neronis quemque, ut esset libitum, interficeret.

Quapropter si Princeps in liberis suis (cùm in se ipso non possit) etiam post funera vivere cupiat, totâ animi contentione in probam eorundem educationem incumbat necesse est.

Homines geniturâ, boni homines cultura fiunt.

Quòd si Princeps liberos proprios, sibi tam arcta sanguinis communione conjunctos, regere aut non velit, cùm possit; aut non possit, cùm velit: nescio sanè, an bona gubernatio Reipublicæ ab eo speranda sit.

CAPUT XXXIII.

Sobrietatem Principi maximè necessariam esse.

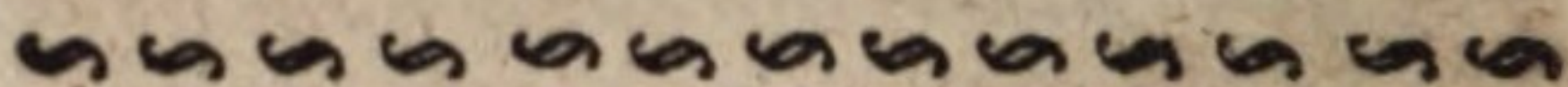
PRinceps à nimia vini potatione, tamquam à peste boni Regiminis abstineat.

Sub ebrioso capite vacillat corpus Reipublicæ.

Tale caput fuit Wenceslaus Imperator, qui sæpè inter purpuratos suos in hæc verba prorumpebat: Egocum diripiendis Italiæ urbibus cum exercitu Italiam ingressus fuero, æterarumque rerum prædam militibus distribuam, vini spolijs mihi reservatis. Si quis autem cellam vinariam injussu meo fuerit ingressus, gladio ferietur. *Aneas Sylvius.*

Idem ille Imperatorum ignavissimus, de fastigio dignitatis Cæsareæ dejectus, deficientibus ab eo passim Imperij Ordinibus, cum

cùm Norimbergenses religionem
datae fidei vererentur, & ab eo solu-
tionem juramenti peterent, adjectâ
promissione viginti millium floreno-
norum; homo ebriosus, auditis le-
gatis, liberos Norimbergenses pro-
nunciavit, si quatuor currus vino
Rhenensi, Baccharacensis crescentiae,
onustos traderent.

CAPUT XXXIV.

*Quod Princeps auctoritatis
sua custos & conservator
esse debeat.*

Q Uamvis in Principibus com-
mendari plurimum soleat Hu-
manitas & popularitas: quia hæc
gemina virtus est efficacissima con-
ciliatricula affectuum in subditis;
cùm habeat nescio quid blandissimæ
violentiæ, ad catenandos affectus
subditorum, excelsa dignitas, quoties
se ad inferiorem sortem studiorum
cōmunionem demittit; providendum
est

est tamen, ne nimio popularitatis, humanitatisque affectu minuatur autoritas: quæ vel est ipsa principis dignitas, vel ita cum dignitate conjuncta, ut altera ab altera nullo possit separari divortio. *Princeps sine auctoritate, est pavo sine cauda: Dictum cujusdam Politici. Auctoritas Imperantis est vita & anima Imperij.*

Itaque Principes magno in eam rem studio incumbant, ne unquam decus inclytum auctoritatis suæ prostituant: sciântq; jacturam istam difficillimè reparari posse. *Duo sunt, quæ semel amissa agrè recuperantur: Verecundia & lesa auctoritas.*

Sit itaque Princeps humanus erga omnes, sed non nimium familiaris: quia familiaritatis incrementum est auctoritatis decrementum. *Quatuor bonæ Matres pariunt quatuor pessimas filias. Veritas parit odium, prosperitas superbiam, securitas periculum, familiaritas contemptum.*

CAPUT XXXV.

*Quòd Princeps res arduas
prudenter aggredi debeat.*

Prudenter aggreditur ardua, qui
ante aggressionem ea metitur
viribus suis. Negotia ardua viri-
bus magnis aggredienda sunt: quæ
si defint, præstat tutò humilia, quàm
periculosè summa seſtari. *Noli ten-
tare, ſi non potes conſummare.*

Prudens eſt monitio Italorum:
*Guardiſi di non tentare imprefa, che ſia
ſopra le ſue forze, e di non entrar in ne-
gotio, che ſia ſicuro d' haverne à ri-
ſcir honoratamente.*

Che non vede il fondo, non paſſi l'acqua.

*Ut felicitatis eſt, quantum velis poſſe;
ita magnitudinis eſt, velle quantum poſſis.*

*Chi non può come vuole, voglia come
può. Fa il paſſo ſecondo la gamba.*

CAPUT XXXVI.

*Quòd prudens Legislatio incumbat
Principi.*

Bonis

Bonis legibus & Reges & Regna
conservantur. *Custodia legum, Cu-
stodia Regum.*

*Tria conservant Rempublicam: Bona
lex, Bonus Rex, Bonus Grex.*

Sed cavendum est, ne legislatio sit
imprudens. Foret autem imprudens,
primò, si esset valdè mutabilis. Nullà
*alià re magis labefactatur status civita-
tis, quàm crebrà legum mutatione.*

Secundò, si potestatem legislativā,
ipsūmq; legislatorem periculo con-
temptūs exponeret. Sapientis est ab-
*stinere à ferendis legibus, quarum in-
juriam ulcisci non possit.*

Tertiò, si lex hominum naturæ atq;
ingenio, præsentiq; sæculo, in quo vi-
vitur, minimè esset consentanea: vel
ea juberet, quibus jam pares non su-
mus, ut loquitur Tacitus 1. hist.

Quartò, si lex subderetur arbitrio
subditorum. *Leges hominum dominas
esse, nō homines legū dominos esse oportet.*

Quintò, si lex non mandaretur exe-
cutioni. *Lex sine executione, est veluti
campana sine pistillo.*

CAPUT XXXVII.

*Abstinentium esse Principi à
novitatibus in forma Regiminis.*

Prudentes Principes meritò abstinent ab introductione novitatum in forma Regiminis, quæ plerumque plus habent periculi, quàm emolumenti.

Qui deserit vias antiquas, invenit molestias novas.

Chi lascia la via vecchia per la nuova, spesso ingannato si ritrova.

Certè Nobiles Castellæ arma sumptulerunt adversus Regem Henricum III. qui novitatis studio privilegia eorum evertere volebat.

Eandem ob causam Ramirus Rex Legionis Subditos suos Rebelles expertus est, teste Marianâ l. ii. hist. c. 14.

Unica (inquit Trajanus Boccalinus) est ratio feliciter imperandi populis (præsertim ijs, qui Optimatum & electione, & sub
certis

cærtis conditionibus in alterius Principis ditionem venerunt) si nimirum à pactis illis Princeps, ne latum quidem unguem discedat: neque ex legibus, moribus, institutis, privilegijs, immunitatibus subditorum quidquam immutet, aut immi-
nuat, sed totam Rempublicam in priori statu relinquat.

Philippus II. Hispan. Rex laudem meruit amplissimam, quòd, cum scripturam, quâ delictorum gratiam Lusitanis recenter subactis faciebat, publicaret, Lusitanicâ linguâ eam confici jusserit, & solos Lusitaniæ Regum titulos, cæteris omiſſis, usurpaverit. cumq; soleret litteris publicis subscribere: *Ego Rex*; hic tantum scripserit, *Rex cum* quinque punctis :: quæ Lusitani vulnera appellant: prorsus ad morem Lusitaniæ Regibus usitatum.

Itaque contra leges prudentiæ delinquit Princeps, qui permittit, ut novi Provinciarum, vel civitatum Re-
tores

Floues, cerebrum novis inventis gravidum afferentes, novos mores, novos homines, nova instituta Provincialibus obtrudant: quæ frequentissima turbarum & dissensionum materia est.

Quantò prudentiùs ageretur, si populis relinquerentur acceptæ à Majoribus consuetudines. Magni enim faciunt Provinciales, si sua sibi, quibus assueverunt, jura serventur illæsa.

Unde regendis populis aptiores judicantur, qui sunt ingenio tardiori & quieto, resque hominibus, & homines rebus, prout reppererunt, permittunt, quàm qui inordinatâ novandi omnia cupiditate ducti, res hominèsque ingenio suo, plerùmque heteroclitò, adaptant: eo sæpe successu, ut à jurgiis morem veterem impugnantium propugnantiùmque, ad arma tandem & bellum provocetur: si præsertim privilegij retinendi causâ propugnatio suscepta fuerit.

Euit

Fuit sanè hæc semper, estq; hodiè
penè unica civilium diffidiorum ar-
morùmque causa, quòd Principibus,
Principùmque ministris persuasum
sit, immunitates ac prærogativas
populis non alio fine concedi, quàm
pueris plorantibus cerasa & crepun-
dia :: auferenda rursus, cùm plora-
re desierint.

CAPUT XXXVIII.

*Quòd Principes abstinere de-
ceat à vindicta, quæ cum pericu-
lo vindicantis conjuncta
est.*

Prudentiis est, securitati priùs,
quàm vindictæ consulere.

Hoc dictamen omnibus quidem,
præcipuè tamen populorum Reçtori-
bus, inculcandum est. Quis enim
prosperos gubernationis successus ab
eo expectet Principe, qui animo
tam

tam est impotenti & imprudenti,
ut se suumque sibi commissam Rem-
publicam in discrimen adducere,
quàm ultionem in tempus oportu-
num differre malit?

Catharina Medicæa Gallia Regi-
na illud Perpetuò in ore habebat:
non fodiendos crabrones, nisi facie
priùs bene velatâ. *E necessario copri
si bene il viso, inanzi che stuzzicare il ve-
stire.*

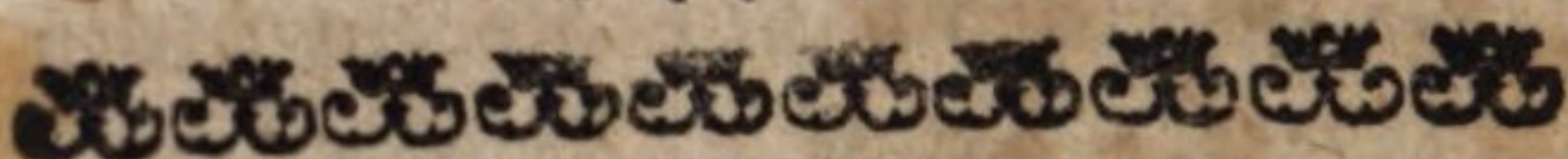

CAP. XXXVIII.

*Eos, qui sua Principi obse-
quia offerunt, non contem-
nendos, sed benevolè exci-
piendos esse.*

Perverfio consilio contemni eos,
qui suam Principi offerunt ope-
ram, patet exemplo Friderici Jam-
belli, machinarum bellicarum sum-
mi ac sine pari artificis: qui ex
Italia

Italia in Hispaniam profectus , diu
tentaverat aditum ad Regem , ope-
ram suam eidem oblaturus. Sed ad-
missione dilatâ , & ad dilationem ac-
cedente contemptu , abcessit inde fe-
rox , interminatus , effecturum se , ut
spreti hominis nomen aliquando cum
lacrymis Hispanus audiret. Inde
profectus est Antuerpiam ad Hollan-
dos Hispanorum hostes : ubi in ho-
rum , paulò post Urbem obsidentium ,
perniciem , eas fabricavit machinas ,
quibus ab omni sæculorum memoriâ
nihil unquam portentosius auditum
fuit : adeo ut multorum opinio fuerit ,
ex ipsis Inferorum fornacibus ascen-
disse ferale ignes , tonitrua & fulgu-
ra de cælo magicis carminibus evoca-
ta , pestilentem halitum ex Avernali
lacu attractum , aquam ipsam præter
naturam perurentem , ex ipsa Stygia
palude derivatum esse. *Strada de
bell. Belg. dec. 2.*

CAPUT XL.

De nimia credulitate & confidentia à Principibus vitanda.

Nimia credulitas & confidentia est occasio multarum deceptionum.

Qui leviter credit, deceptus saepe recedit. Nullus vir gravis est in credendo Levis.

Quapropter fiduciam Principis oportet esse oculatam & circumspiciendam.

Fidendum est, sed videndum, cui fidendum.

Fide igitur: sed Vide, cui fidas. Vide, quas notas probitatis improbitatisque gerat is, cui fidere cogitas. Vide, quid tibi de illius fidelitate meritò polliceri queas. Vide, an famæ vita, verbis facta, indici linguæ horologium cordis correspondeant. Denique

Fide

* (171) *

*Fide parum, multumque vide; nam fi-
dere multum,*

*Et vidisse parum, Maxima damna
parit.*

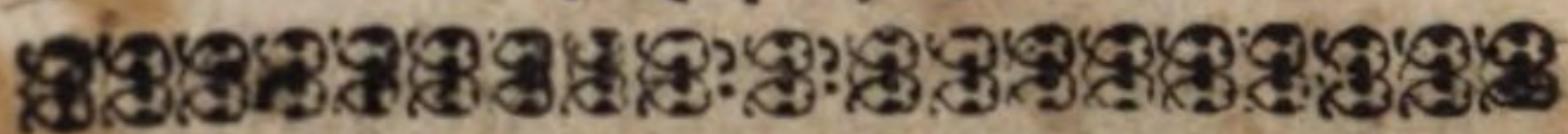
Optimum adversus hominum perversorum fraudes remedium est, *Fidere paucis, & parum.*

Prudenter Itali: *Chi non si fida, non vien ingannato.*

Prudens diffidentia principium est timoris, timor principium cautelæ, cautela principium securitatis, securitas principium salutis.

Noli itaque nimium fidere hominibus; quia homines facile & fallunt, & falluntur. Fallunt ex nequitia, falluntur ex inscitia. Eorum scientia est docta ignorantia, opulentia speciosa mendicitas, munificentia palliatum mutuum, amicitia tecta philautia, spes amabile somnium.

* * *

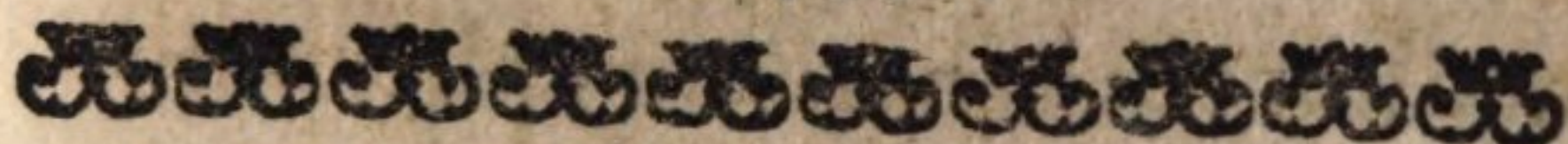

CAPUT XLI.

Periculosam esse Principi nimiam audaciam.

Melius est nimium cavere, quam nimium audere. Quia minus nocet in rebus securis metus, quam in metuendis securitas. Prudentia dictat, nihil per pericula faciendum esse iis, qui non sunt in periculo. Quanquam in periculis adeundis quædam est viro forti servanda mediocritas. *Qui omnia pericula timet, nihil aggreditur; qui nulla, facillimè perditur.*

Itaque locus inter pericula medius est optimus: nonnulla subeunda fortiter, alia declinanda prudenter; præsertim si vires deficient. Sicuti enim vana est ira sine viribus (*l'ira senza forza non vale una scorza*) ita periculosa est audacia, si vires non suppetant Spiritibus.

CAPUT XLII.

*Abstinendum esse Principi ab
injusta rerum alienarum
contractatione.*

IN hoc mundo sunt quatuor con-
ditiones & proprietates homi-
num.

Prima eorum est, qui dicunt: *Quod
meum est, tuum est; & quod tuum est,
meum est.* Hi sunt idiotæ.

Secunda est eorum, qui dicunt:
*Quod meum est, meum est, & quod
tuum est, tuum est.* Hæc est conditio
mediocris.

Tertia eorum, qui dicunt: *Quod
meum est, tuum est; & quod tuum est,
tuum sit.* Hi boni & pii sunt.

Quarta eorum, qui dicunt: *Quod
tuum est, meum est; & quod meum est,
meum sit.* Tales sunt nequam & im-
pii, sed non impunè.

Nam qui manum prædatricem

immittunt in bona aliena, plerumque
pœnam talionis luunt. *Qui locupleta-
tur rapiendo aliena, depauperatur amit-
tendo propria. Chi d' altri si veste, pre-
sto si spoglia. Poco saggio è colui, che
perde il suo per acquistar l' altrui.*

In recenti Moscovitarum historia
legimus, Tartarorum Principem po-
culo ex capti Moscovitæ calcaria fa-
cto, majusculis literis hæc verba in-
scribi jussisse: *Hic homo aliena appeten-
do propria amisit.*

E contrario felicem ducunt vitant,
qui de felicitate rebûsque proximi
nihil decerpentes, suâ sorte, suisque
bonis ac donis contenti sunt, & for-
tunam suis, non alienis facultatibus
metiuntur.

Saluberrimum est monitum,
quod quidam his versibus comple-
xus est.

*Esto quod es; quod sunt alij, sine quem-
libet esse.*

*Quod non esse potes, non etiam esse
velis.*

Magna

Magna virtus est , magna non magnis conatibus sectari.

Non est modicum , modico contentum vivere.

Non è poco , il sapersi di contentar di poco.

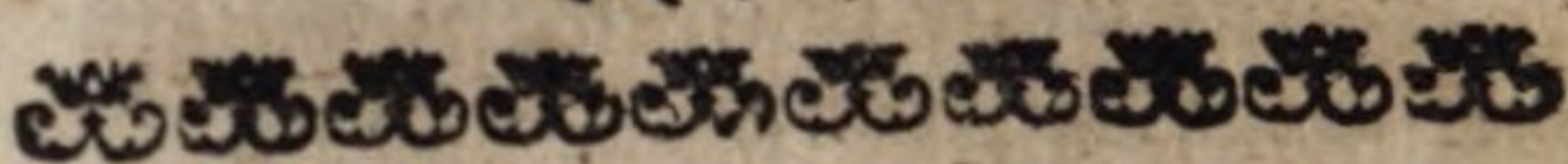
Cuor contento , gran talento.

Contentezza passa ricchezza.

Huic dictamini quia non obtemperarunt Græci , qui Anno mundi 3630. Siciliam instigante Alcibiade bello adorti sunt , ideo opes eorum hostili ferro concisæ fuerunt : amissis militum quadraginta millibus , captis navibus 130. captivis duobus Nicia & Demosthene , reliquis in Latumias & servitutem abreptis.

Discant , qui invadunt aliena , se casuros suis , nullamque gravioresse jacturam , quam augmentum cupiditatis.

CAPUT XLIII.

*De futurorum prævidentia
& providentia ad officium
Principis requisita.*

DUO sunt Officij Principalis veluti cardines, *Prævidentia* & *Providentia*. Utraque est malorum *Medicina præservativa*: Sed posterior paratu difficilior, quàm prior. *Facile est Videre, difficile prævidere, difficilissimum providere*. Nemo tamen meliùs *providet* malis, quàm qui *prævidet* mala. *Cosa prevista, mezza provista.*

Omiffio *Providentiæ* subsequam habet *pœnitentiam*. Sed optabilior est *Providentia*, quàm *Pœnitentia*. Sicut enim melius est non cadere, quàm post lapsum *resurgere*; ita præstabilius est *providere*, ne pœniteas, quàm *pœnitere*, quia non providisti.

CAPUT XLIV.

Principes debere esse patientes monitionum.

APem propter aculeum non odisti, sed propter fructum mellis foves & nutris; cur igitur aculeatas Monitorum tuorum voces odisti? Dolendum est sanè, in Aulis Principum gratiores esse adultores, quàm monitores.

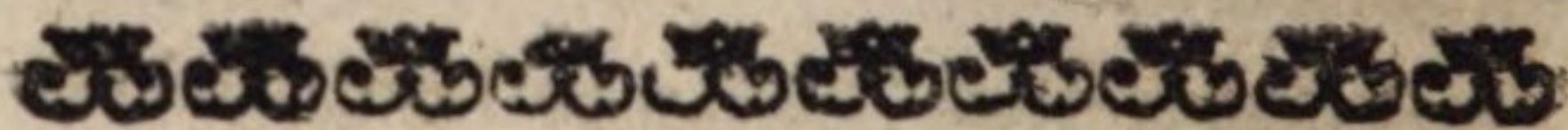
In Aula pauci sunt Principis monitores, qui doceant, sed multi adultores, qui noceant.

Nam pauci sunt, qui imitari audeant animosum illud facinus Mecœnatis; qui, cùm aliquando Augustus Imperator multos esset morte damnaturus, nec Mecœnas propter circumstantium coronam ad eum per-rumpere posset, inscripsit schedulæ hæc verba:

SURGE TANDEM CARNIFEX,
eamq; in Augusti sinum projecit. Quâ

lectâ , Augustus statim surrexit , dimisitque quos erat interfectorus, *Dio Cassius.*

Valde commendatur à scriptoribus historiæ Gallicanæ prudentissima pietas S. Ludovici , qui hoc monito filium successorem instruxit : *Ita te gerito , ut Confessarij & familiares tui possint te liberè admonere mali quod feceris ; Siquidem Natura humana in his rebus , quæ ad voluptatem pertinent , ad id sapius inclinatur , quod sibi detrimento esse solet , atque id unum profuturum putat , quod ipsa cupit perficere.*

CAPUT XLV.

*Fraudulentam astutiam
Principibus dedecorsam
esse.*

M Agnoperè dedecet Principes animus fallax & dolosus , si præsertim vulpina astutia cum voluntate nocendi conjuncta sit. Principem oportet

oportet ita esse syncerum & fidelem, ut decipere non velit : ita prudentem & circumspectum, ut decipi non possit. *Decipere malignitatis, decipi simplicitatis est.*

Lex Christiana, uti candorem animi & columbinam simplicitatem suadet & approbat, ita duplicitatem dolosamque astutiam, tanquam veræ prudentiæ inimicam, damnat & prohibet. Et sanè fraudulenta astutia non rarò infelices fortitur exitus. Quemadmodum enim ij omnes, qui animo sunt candido & syncero, versantur in amorib⁹ omnium, & plenis rerum successibus lætantur; ita è contrario qui callidi sunt, & neſtendis dolis student, incurrunt odia cæterorum hominum, multisq; sinistrae fortunæ jaculis confossi, malitiosæ calliditatis pœnas luunt.

Achitophel post tot fraudū laqueos aliis injectos, tandem & ipso collo proprio iniecit laqueum, quo contaminatam animam infelici morte extrusit.

Jugurtha Romanorum triumphis ludibrio fuit.

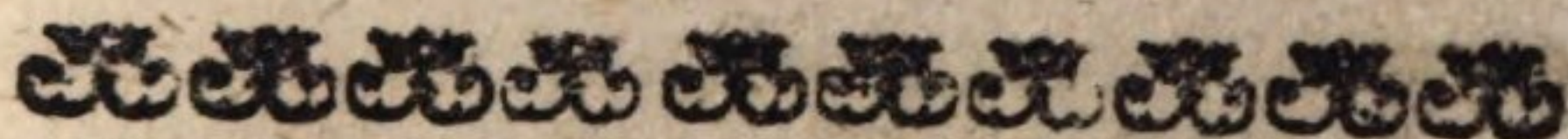
Tiberium proprius heres suffocavit.

Andronicus Imperator, qui pupillum patrè deceptum interemerat, effosis oculis, & dirum in modum lacertus à populo, vitam finit.

Ludovicus Sfortia, cùm tutelæ specie Mediolanensem Principatum usurpasset, spe potiundæ Apuliæ, Gallos in Italiam accivit, ut Alphonsi sibi imminentis arma diverteret. Mox idem, quos evocarat socios, pessimis artibus prodidit, præcipuus dolorum omnium eâ ætate in Europa faber. Sed tandem potestate exutus, spoliatus libertate, in arce Lochiensi conclusus, per decennium pœnas veritati dedit, & extremum spiritum exhausit in carcere.

Complures alij amplexi sunt artes & strophas Tiberianas, Herodianas, Macchiavellicas: hoc est, subdolas, versipelles, pseudopoliticas;
qua-

quarum premium fuit vita anceps, spes
lubrica, certus metus, incerta consilia,
mors calamitosa, longum supplicium,
posteritas aut nulla, aut brevis.

CAPUT XLVI.

*Prudentem simulationem
non esse illaudabilem in viris
Principibus.*

Non ego omnes Principum alio-
rumque Politicorum simulatio-
nes & dissimulationes damnaverim;
cum non rarò tam prudenter usurpen-
tur, quàm periculosè negliguntur.

*Aulicæ Prudentiæ centrum est simu-
latio & dissimulatio.*

*Pleraque Politicorum stratagemata
perficiuntur dissimulando quod est, &
simulando quod non est.*

Simulatione profectò nonnun-
quam est opus, ut nec videre, nec au-
dire te sentiant alij, quæ tamen vides
& audis.

Magna prudentia est, simulare nonnunquam cecitatem in visis, & surditatem in auditis, juxta proverbium Arabibus usitatum: Esto inter homines surdus audiens, cecus videns, mutus loquens.

In Historia Florentina refertur, quòd, cùm Joannis Viscontij Milites, qui Pisis in præsidio collocati erant, civium contumeliis irritatorum factione urbe pulsati essent; Galeatius increpando militum proterviã, laudandòque cives, quòd necessitate adacti militum injurias ulti essent, Pisas retinuerit. Quæ urbs, nisi prudens simulatio intercessisset, confestim ad Hostes Florentinos defecisset.

Non est itaque probandus rigor ille Stoicorum, qui nusquam & nunquam simulandum viro cordato putant. Enimverò præclarissimos viros simulatione nonnunquam usos esse, complures testantur historiae. Simulavit Abraham in Conjuge Sororem, & Jacob in seipso fratrem Esau. Simulavit

lavit David stultitiam, & Christus ipse
se finxit longius ire. Lucæ 24. Notæ
 sunt simulationes & dissimulationes
 Magni Athanasij, quibus ille non se-
 mel feliciter usus fuit. Laudabiliter u-
 surparunt easdem Senatores Romani,
 ne profundas Tiberij Cæsaris machina-
 tiones, fraudes, insidias scire videren-
 tur, damno suo, emolumento nullo
 alieno, néve exasperarent commotum
 Imperatoris animum, & occasionem
 darent ad deteriora flectendi.

Et quis obsecro aut imperet hac
 ætate prudenter, aut vivat hac tempe-
 state feliciter, si, quidquid occurre-
 rit, effundere cogatur, quacunque
 fortunarum, gloriæ, aut sanguinis ja-
 ctura? quis, cum de universa Repu-
 blica agitur, aut de conjugum, libe-
 rorum, opum incolumitate, non pu-
 ret nocitura regi posse? Jam si quis
 ferrum in alium paret, cogárne prode-
 re rogatus latentem, ut extrahatur è
 latebris jugulandus? nemo sanè, qui
 fatuus non sit, consilio suo hæc appro-
 baverit.

Por-

Porro licet vir prudens simulare & dissimulare nonnunquam & possit, & debeat, cum aut privatum, aut publicum bonum id exigit; minimè tamen laudandi sunt illi, qui simulationibus tam frequentibus utuntur, ut nihil certi promittere tibi ab eorum candore possis; adeoque nescias, sentiant quod dicunt, an secus. Ostentant illi se velle, quod nolunt; nolle, quod volunt, ambire, quod averfantur; averfari, quod ambiunt. damnant improbos, ipsi improbissimi: laudant probos, probitatis ignari: pietatē vultu præferunt, omnis impietatis mancipia: aliud ore promunt, aliud mente recondunt, sexcentis clavibus occlusâ, nulli unquam recludendâ: quos cum tenere te arbitraberis, elabentur; quoque strinxeris magis, elabentur magis, lubricitate prorsus serpentinâ.

His omnibus tamen detestabiliiores sunt illi Pseudopolitici, quorum est cum malevolentia conjuncta, studioque nocendi imbuta, simulationis & dissimulationis calliditas.

Rem

Rem declarabit apologus, ex fac-
tiis Poggianis desumptus.

Fortè gallo gallinaceo auctore, atq;
duce, arborem excelsam gallinæ con-
scenderant, cùm famelica vulpes ac-
cedens, gallum placidè salutat: &
quid tu, inquit, in sublimi agis? an
tu nondum illa bona nova, nova toti
animantium generi salutifera accepi-
sti? Neutiquam, ait gallus: velim ea
ex ore tuo, si citra molestiam tuam
feri possit, percipere. Volo te par-
ticipem facere magnæ lætitiæ, ait Vul-
pes. Actus est conventus omnium,
animantium, in eoque factum decre-
tum de concordia & pace inter ea
sempiternâ: ita ut deinceps nihil cui-
quam ab alio insidiarum, injuriarum-
que timendum sit. Quamobrem cum
uxoribus & filiabus tuis descendas, ut
hoc gaudium communiter agitemus.
Sensit artem gallus, & artem arte elu-
dens, lætum, ait, mihi que acceptum
affers nuntium. Quibus dictis surri-
gens collum, ac sese altiùs in pedes ex-
tollens

tollens , prospectumque longiorem cum admiratione simulans , quærente vulpe, quid videret, duos, inquit , canes bene magnos, patulo rictu adven-
tantes conspicio. Hic vulpes , valete vos : mihi à fuga petenda est salus, antequam canes adsint. Ac mox se in pedes conjicit. Tum gallus , cur hinc fugis ? quid pace inter animantes conclusâ metuis ? Cui vulpes respectans, ait : ast mihi non constat , utrum isti duo canes conventui interfuerint , & senatusconsultum audiverint. Sic ars deluditur arte. *L'inganno trova l'inganno.*

In hac vulpecula Pogiana adumbratam cerno indolem Pseudopoliticorum, qui amant amicitias simulatas , sibi soli lucrosas, & cum aliorum interitu conjunctas.

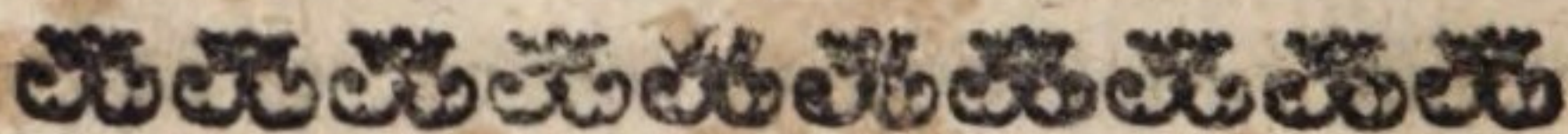
Quòd si hæc hominum portenta è propinquo intueri cupias , ingredi quorundam Principum malè ordinatas pejùs moratas Aulas : ubi cernes fidem à perfidia exclusam , candorem animi

animi à duplicitate prostratum, simplicitatem columbinam ab astutiâ vulpinâ eliminatam. Datam fidem fallere, mille licet juramentis firmatam, inter eos quoddam elegantiae genus est. Si quis veritati studeat, censetur esse ingenij simplicioris, quàm aulam, aulicósque mores deceat. Fallere, socium circumvenire, pecuniam malis artibus parare, sua prodigere, aliena rapere, falsis sociorum delationibus, ad majora conscendere, aliorum everfionibus se luâque stabilire, sacra in profanorum subsidia evocare, ea demum consummata Aulicorû laus est. Ubi videris prolixè omnia obsequia deferentem, & verbis byssinis aureos montes pollicentem, alia omnia cogitata, amicum ore refert, fors hostem animo circumfert. Erit, qui tibi semihoræ spatio millies dicant, *servitore, servitore*: & tantùm *servit ore, servit ore*.

Jam quid ego memorem larvam hypocriticam, sub qua hi Personati impro-

pro-

probitatis Architecti non levia tegere
nituntur facinora. Prætexunt illi ju-
stitiam, & est tyrannis. Prætendunt
necessitatem, & est libido. Ajunt sibi
propositum esse bonum publicum, &
quærunt privatum. Jactant œcono-
micam prudentiam, & est avara tena-
citas. Exhibent speciem auctoritatis
conservandæ, & est Sathanica super-
bia. Confingunt sexcentos titulos
virtutum, & latent mille portenta vi-
tiorum.

CAP. XLVII.

*Quòd Fidelitas in Promissis
deceat Principem.*

U Sitatum inter Hispanos fertur
proverbium, ut si quis contra a-
nimi sententiam aliquid promittat,
dicant esse *palabras de cumplimiento*:
id est, *verba honoraria*, præsertim si à
Viro

Viro Principe proferantur ; cum ejus honori parum sint consentanea.

Qui non præstat quod promisit, reprehensionem meretur, si est oblitus: magis etiam, si non oblitus. Oblitum fuisse, vix amici est: non præstare, cum recorderis, prorsus inimici est.

Chi promette, in debito si mette.

Il promettere è la vigilia del dare.

At dicunt, qui infideles sunt in promissis: *Dominorum est promittere, rusticorum servare.*

Ego autem dixerim: *Si dominorum est promittere, rusticorum erit non servare.*

CAP. XLVIII.

Quòd Perfidia dedeceat Principem.

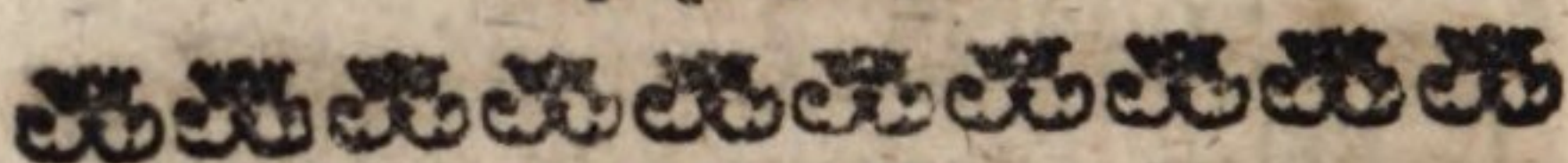
Perfidia Principum uti Deo hominibúsque exosa est, ita persæpe divinam humanámque experitur ultionem.

Re-

Refert Antonius Bonfinius. *lib. 26. de rebus Hungar. decat. 3.* compositis inter Uladislauum Regem Hungariæ, & Amurathem Turcarum Imperatorem rebus omnibus, Hungarum violato fœdere bellum intulisse Turcis; eorûmque Imperatorem, cùm suos in prælio non sine magna clade fugari conspiceretur, ad ulciscendam Christianorum perfidiam, vindicandûmque jus malè rescissæ pacis, deprompsisse è sinu codicem, quo formula fœderis cum Hungaro initi continebatur, sublatísque in cœlum oculis, his ipsis, quæ subjicio, verbis Christum compellasse: *Hæc sunt Jesu Christe fœdera, quæ Christiani tui mecum pepigerunt, per numen tuum sanctè jurarunt, datâque sub nomine tuo fidem violarunt, perfidè Deum suum abnegarunt. nunc Christe, si Deus es (ut ajunt) & nos halucinamur, tuas meâsq; injurias ulciscere.* Vix hæc protulerat, cùm repentè mutatâ belli aleâ, Turcæ animos resumpserunt, prælium redintegrarunt, & conjectis in
fugam

fugam Hungaris, trucidatoque Rege
Ulislao, memorabilem victoriam
reportarunt.

Carolus Audax Dux Burgundiæ
cùm Lotharingiam occupasset, 250.
Helvetios fide circumventos suspen-
dio necavit, ac deinde arcem Gran-
seium obsidione cinxit, quam præsi-
dio tenebant 300. Helvetij: qui cùm
fame & nitrati pulveris inopiâ com-
pulsî deditionem fecissent, eâ condi-
tione, ut cum suis reculis incolumes
abire sinerentur, hostis perfidus eo-
rum alios ex arboribus suspendendos,
alios funi annexos, seriatim crudelissi-
mè in vicino lacu submergendos cura-
vit: non tamen impunè, quando tertio
pòst die Helvetij cum valido exercitu
aggressi, eum in fugam verterunt, &
captis castris Burgundicis, prædâ in-
genti, decies centenis aureo-
rum millibus æstimatâ,
potiti sunt.

CAP. XLIX.

*Quòd clementia Principis
severitate miscenda sit.*

Non est alia virtus, quæ magis deceat Principem, quàm Clementia. Hæc est munimentum inexpugnabile, quæ tutum reddit Imperium. Malus Princeps invisus est, quia timeatur : & timeri vult, quia invisus est. Quem verò metuunt subditi, odierunt, & quem quisque odit, perisecupit.

Interdum supplicibus supplicium à Principe, Christianâ mansuetudine imbuto, condonandum est : neque semper delinquentium pœnâ, sed pœnitentiâ sæpius contentum esse oportet ; cùm gloriosius Principi sit, reatum, quàm rem de medio sustulisse.

*Turpia sunt Principi multa supplicia,
sicut Medico multa funera.*

Et nonne melius est, populo per clemen-

men-

mentiam dare causam *respirandi*, quàm
per tyrannidem præbere occasionem
conspirandi?

Omne imperium meliùs collatis
beneficiis, quàm illatis suppliciis sta-
bilitur. Beneficium enim nihil est
aliud, quàm quoddam ab amore im-
pressum vestigium, quod dum cernit
subditus, illico amanti Domino col-
lum submittit.

*Sopra l' amore de' popoli si stabilisce
l' imperio. Chi seppe con arte pigliar il do-
minio de gli animi, non havrà fatica nel
maneggio del resto.*

Tutto, puo, chi è Padrone de cuori.

*In regno felicitis regiminis clementia est
moneta, quâ emuntur omnia à Princi-
pibus.*

Oportet tamen clementiam Princi-
pis esse moderatam, & velut oxymel
ex dulci melle lenitatis, atque acri ace-
to severitatis temperatam.

*Nimia clementia non est Regis Vir-
tus, sed Regni Virus.*

Bonitas nimis magna, est bonitas minus magna.

Non est ille bonus, qui ne malis quidem malus est.

Indurata perversorum hominum malitia non *ferenda*, sed *ferienda* est; non tamen sine congruo temperamento: ut nec nimia asperitate exulcerentur, nec nimia benignitate solvantur subditorum animi.

In Insulis fortunatis, quas Canarias appellant, reperiuntur poma citrea, quorum alterum altero includitur: & alterum acrem, alterum dulcem habet medullam, teste Bedraddino in eo libello, quem de animi relaxatione, per sensus corporis percipienda, conscripsit.

Hujusmodi duplicem fructum, alterum acrem severitatis, non modò in Principibus, sed etiam in substitutis eorum Officialibus requisivit Imperator Trajanus: qui proinde his pro symbolo dare solebat *Fulmen super pul-*

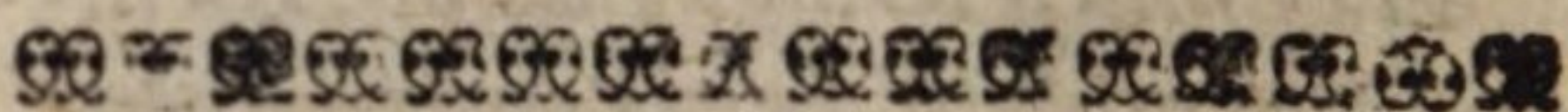
pulvillum, cum lemmate, *lenis severitas*.

Hæc *lenis severitas* Principi, corruptos Reipublicæ mores emendaturo, prorsus necessaria est: ne, dum corruptum membrum altiùs secatur, detruncetur corpus, quod curandum, non perdendum erat.

Anno 1638. supplicium uni Cofacorum crudâ severitate illatum, totam gentem efferavit. Instaurata rebellio, inflatûmque classicum tanto furore, quantus in plures annos etiamnû lævit.

Si Dux Albanus Gubernator Belgij severitatem clementiâ temperâisset, non fuisset subsequuta illa secessio, quæ fœderatos Hollandorum Ordines peperit, & nobilissimas Belgij Provincias à Monarchia Hispanica abstraxit. Itaque Rectores populorum sæpe revocent in memoriam illud symbolum, quo delectabatur Henricus Auceps Imperator: *Sit Princeps piger ad pœnas, ad præmia velox*. Princeps denique sit instar apis, quæ ubique mella

fundit, aculeum verò non nisi necessitate coacta stringit.

CAPUT L.

*Invigilandum esse Principi,
ut Civitates, praesertim majores,
prudenter gubernen-
tur.*

ANtisthenes existimavit eam Civitatem esse malè ordinatam & interitui proximam, in quā boni à malis discerni non possunt.

Carolus V. Imperator conjecturam malæ civitatis desumpsisse fertur à mala dispositione & ordinatione horologiorum, templorum & platearum.

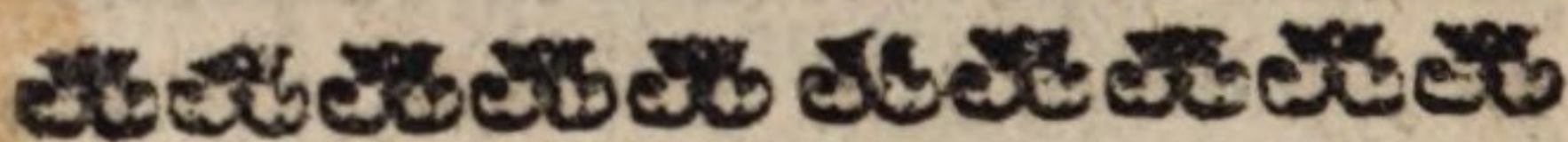
Aliorum fuit opinio, luxum vestitum & conviviorum esse ægræ Civitatis indicia.

Nonnulli censent eas civitates vituperio dignas esse; in quibus sunt multi Me-

ti Medici & Jurisperiti: adduntque id profligatae in Republica disciplinae indubitatum esse argumentum. Atque hanc suam opinionem confirmant constitutione Antonini Pij Imperatoris, jubentis, ut minores civitates tantum quinque Medicos, Majores septem, Maximae autem, hoc est, Metropolitanæ urbes, decem habere possint. In Eadem opinione versatur Guazzus, qui *lib. de Civil. Conversat.* sic scribit: *Malum est indicium & presagium civitatis, quæ multis Medicis & Judicibus abundat. Alterum enim ex defectu propriae Virtutis, alterum ex crapula & otio originem trahit.*

Ego verò eam civitatem dixerim esse illaudabilem, quæ bono regimine destituitur. *Magna civitas Magnum malum, si Regimen malum.* Quapropter Principes dent operam, ut civitates, tanquam primaria Reipublicæ membra, singulari prudentiâ gubernentur: gubernabuntur autem, si ijs de idoneis moderatoribus prospe-

Etum fuerit. *Illa civitas est laudabilis, in qua sunt tria bona P. Nimirum bonus Pastor, bonus Prætor, bonus Præceptor. Dictum Caroli V. Imperat.*

CAP. LI.

*Quòd Regimen Principis
Amoris potius, quam Timoris
esse debeat.*

Metus est infidus benevolentiae
Magister, & invitus obedientiae
Minister.

Malè itaque Timore, vel solo, vel
prædominante, gubernantur subditi.

Necesse est, ut multos timeat,
quem multi timent.

*Chi in presenza ti teme, in assenza
noce.*

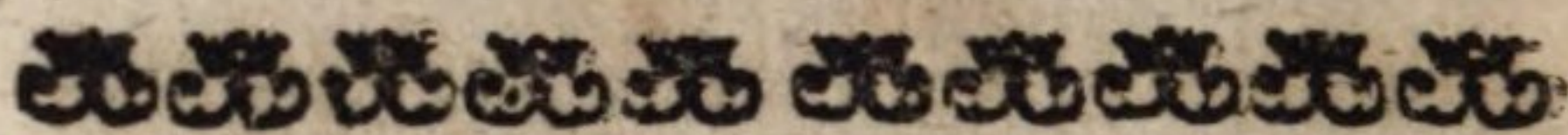
Regentibus major ab amore, quàm
à timore securitas.

Hujus rei exemplum insigne cerni-

tur in Eberhardo Duce Wirtenbergenſi, qui, teſte Nauclero, ſuis ſubditis, quòd amore potiùs, quàm timore eos regeret, gratiſſimus fuit, & in hac parte laudis ſibi maxime placuit. Cùm enim aliquando intereſſet ſolemni conventui Principum Germaniæ; aliis ſuarum regionum dotes efferentibus, hoc uno ſe alijs antecellere jactabat, quod in cujuſvis ſubditorum ſuorum gremio vel in vaſtiſſima ſolitudine ſomnum tutò capere poſſet.

Jam ſicut bono Principi non ſunt timendi ſubditi, ita è contrario nec bonus Princeps timendus eſt ſubditis.

Cùm Alexander M. interrogaveſſet Diogenem Cynicum, an ipſum metueret? reſpondit Diogenes: *Quid es, bonum an malum?* reſpondente Alexandro, *Bonum*; dixit Diogenes: *Quis timet bonum*: Atque ita docuit, Regem non eſſe metuendum, niſi ſe malum eſſe profite-
retur.

CAPUT LII.

*Quòd metus Principi è sub-
ditis incussus prudenter dissi-
mulandus sit.*

SI Princeps habeat subditos arro-
gantes, temerarios ac refractarios,
caveat ne animi paveſcenris ſigna edat,
& ex timore, nimiam erga pertinaces
indulgentiam utatur. Valido hic freno
opus eſt. Induenda pellis leonina; exu-
enda ovina; ne dilaceretur à canibus
ut ovis, qui canes coercere potuiſſet
ut leo.

Inſpiciant Principes exemplum Ca-
roli Regis Angliæ, qui ob nimiam
flacceſcentis animi mollitiem, timidi-
tatem & conniventiam, ab inſoleſcen-
te & arrogante Parlamento contem-
ptus, bello impetitus, captus, & An-
no 1649. 30. Januarij, ſubjecta ſecu-
ri Cervice Regiâ, trucidatus fuit. Cùm
è con-

è contrario, qui ei in regimine succes-
sit, Tyrannus Cromwellius, armis
& severitate metuendus, per guber-
nationij rigidioris nervum, dignita-
tem suam usque ad finem vitæ illæsam
conservaverit: ac re ipsa docuerit, re-
belles subditorum animos non enervi
& emasculatâ, sed acri severitate in of-
ficio continendos esse. Nam si Prin-
ceps (verba sunt Taciti Politicorum
Principis) aut nimîâ lenitate dulcis,
se & læsam Majestatem negligit, aut
salutarem severitatem inani clementiæ
specie remittit ac humilem se exhibet,
meritò contemnitur, cùm se ipsum
priùs contemserit. Verissimum est il-
lud Senecæ: *Authoritatem tolle, &
omnis Imperij contextus in partes multas
dissiliet.*

Non est itaque prudentis Principis,
edere signa timoris, à Proceribus ali-
isve subditis incussi.

*Prudentes Principes dum maximè ti-
ment, timorem maximè dissimulant.*

Quin potiùs illis debet esse timen-

us Princeps, qui à Principe timeri cupiunt. Nolunt enim generosi Principes terrore ac minis vinci, inquit Tacitus, *Annal.* 29. Plerumque sibi ipsis exitium machinantur, quicumque suis Heris terrori esse cupiunt; præsertim si res ita comparata sit, ut minæ, quæ intentantur, & terrores, qui incutiuntur, destruere fortunam Principis, & convellere securitatem publicam videantur.

Talis fuit illa Comitum S. Pauli Conestabilis Galliaë vāsanīa, quā ipse Regis odium, & postremò sibi exitium accersivit. Describit eam Cominæus 3. *Comment.* II. § 12.

Idem Henrico Guisio accidit; quem non antè Henricus III. Rex Galliaë metuere desiit, quàm jussu suo cæsum in Comitibus Blesensibus viderit. *Thuanus*,

Nicolaus Piccinius, cū meritorum suorum confidentiā, à Philippo Vicecomite Placentiam laborum præmium peteret: additis minis, abitu-

rum

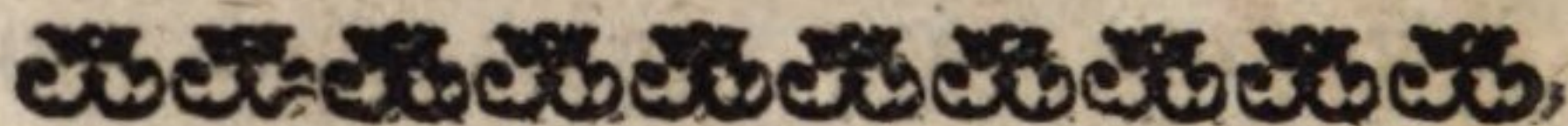
rum se à servitio , nisi votis annueret; maluit Vice-Comes cum Francisco Sfortia genero suo (tum hoste) in gratiam redire, quàm amico tam arroganti morem gerere.

Galpar Colignius, factionis suæ nomine Francisco II. Regi Galliaë libellum supplicem obtulit, à nemine subscriptum; publicè protestatus, à centum quinquaginta millibus hominum, ubi opus fuerit subscriptione manus propriæ signatum iri. Quæ jactabunda insolentia non modò Regi, ac Regni Moderatoribus Guisiis metum nullum incutere visa est; sed indignationem potiùs auxit: quæ deinde Carolo Fratre Gallis imperante, in exitium Cædémq; Colignij erupit.

Plura ejusmodi tragica exempla suppeditat Gallia, quæ Thuanus, Gramondus aliique Gallicanaë Historiæ scriptores commemorant.

Inter recentiora est illud Bironij, qui, quia Henrico IV. Regi Galliarum clam metum injicere conatus fuit,

temeritatem hanc supplicio capitali
expiavit.

CAP. LIII.

*Princeps sit eximus cultor
Justitiæ.*

Felicitatem esse genuinam Justitiæ
sobolem, hoc ingenioso dictami-
ne declaravit Numenius Stoicus:
*Rex est opus Dei, lex est opus Regis, ju-
stitia est opus legis, felicitas est opus ju-
stitiæ.*

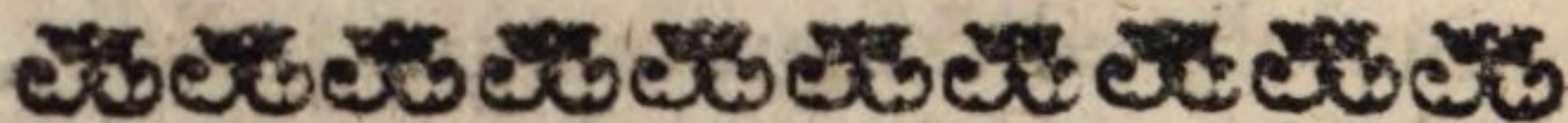
E contrario propter injustitias (in-
quit Gregor. Tholosanus *lib. 10. de
Repub. cap. 2.*) transferuntur regna de
gente in gentem, Regiæ Domus &
clarissimæ Familiæ extinguuntur, &
sæpe populus unâ cum suo Principe
corrui. Idipsum confirmans Sopho-
cles ait: *Ubi injuria prævalent, & quis-
que quod libet facit, eam urbem existi-
ma mox præcipitem ruituram.*

Ita-

Itaque Reges & Principes ab omni specie injustitiæ, tanquam à certa dignitatis suæ perniciæ abstineant; sibi-que persuadeant, lancem Justitiæ nec amore, nec odio, sed solâ æquitatis trutinâ librandam esse.

Ad hanc trutinam respexerunt olim: Judices Curia Pariensis: qui, cum Ludovicus XI. Francorum Rex iniqua nonnulla edicta promulgari jussisset, constanter voluntati Regiæ obstiterunt: spretis minis & periculo capitis, quod, nisi Regi parerent, imminebat: Etenim Lancastrius Curia Præses, purpuratorum Judicium coronâ stipatus, Regem adiit, non ut culpam deprecaretur, sed ut mortem pateretur; cum diceret, se suosque Collegas mortem malle, quàm legis promulgationem pati. Quâ insigni constantiâ ac fortitudine perterritus Rex, legem abrogari, ac rescriptum lacerari jussit: pollicitus, se nulla deinceps edicta laturum, quæ Curia improbaret. *Ex Bodino.*

Major justitiæ cura eluxit in S. Ludovico Rege Gallia: qui, ut ab omni non modo injustitia, sed etiam periculo injustitiæ quàm longissimè recederet, inter alia multa sanctissima præcepta, etiam hoc filio suo dedit, ut in causis dubiis, ipsum & subditos concernentibus, semper contra se pronuntiaret.

CAPUT LIV.

Princeps sit Vindex scelerum.

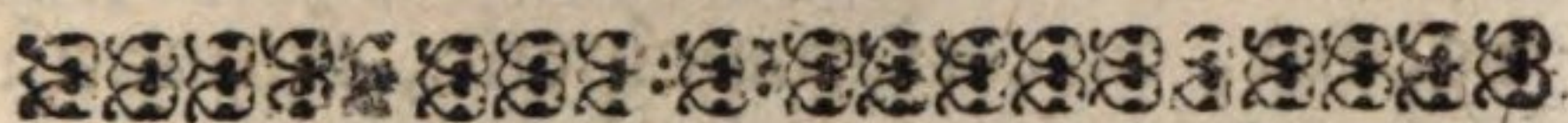
VÆ Reipublicæ, in cujus viscera scelerum impunitas, per damnablem Principis conniventiam, irrepsit.

Malum est, habere Principem, sub quo nihil ulli liceat: pejus, habere eum, sub quo omnibus omnia liceant.

Ruinam Regni mox interituri quatuor hæc signa prognostica, politicorum judicio, præcedere solent: Immanis luxus & luxuria, Religionis mutatio,

tio, factiones & dissidia inter optima-
tes, scelerum licentia atque impunitas.

*Non censeo felicem Rempublicam
stantibus mœnibus, ruentibus moribus.*
Dictum Scipionis.

CAPUT LV.

*Accusatores ac delatores à
Principe coërcendos esse.*

SÆpe Principes, dum acculatores
nimium fovent, iniquitati nimium
favent.

Multi enim aut cupiditate Vindi-
ctæ, aut spe privati commodi ad accu-
sandum impelluntur.

In captura halecum, bellua quædam
marina, à nautis *Hille*, ab Olao Magno
Helius nuncupata, cum invitissima
conspiciat haleces retibus implicatas,
quasi malleo ferit navim piscatoriam,
monitura nautas, ut elevent retia jam
satis repleta, quò fiat ipsa illarum ha-
lecum particeps, quæ nautarum ma-

nus effugerint. *Nicolans Tulpinus in quadam Epistola ad amicum.*

Ita quidam iniqui accusatores deferunt alios ad tribunalia Principum, monentque ac suadent, ut eos in jus vocent, carceri mancipient, sententiâ judiciali plectant: non quidem amore justitiæ, aut boni communis, *verum ut captorum spoliis ditentur opimis.*

Itaque Principes non præbeant faciles aures accusatoribus, nisi claris solidisque probationibus instructi fuerint.

Melior est excusatio, quàm accusatio, ubi deest probatio.

Cephidus accusator acerrimus, apud Julianum Imperatorem accusabat Numerium furti. Cùm autem objecta probatione destituta negarentur, accusator irâ percitus exclamavit: Ecquis nocens poterit esse unquam, si negare sufficiat? Cui Julianus, bellissimè dictum retorquens: Ecquis, inquit, innocens poterit esse unquam, si accusare sufficiat?

Marcus Cato notissimæ vir integritatis, à Populo Romano *Prudens* appellatus, maximis Romanorum odiis exercitus est. Nam quadragies sexies accusatus, velut reus causam dixit, semperque absolutus est.

Aristophanes Atheniensis, teste Æschine, malevolorum odio quinquies & nonagies vocatus fuit in judicium, sed semper abiit victor.

CAPUT LVI.

Adulatores ex Aulis Principum proscribendos esse.

A Dulatio est meretrix Aulica, cujus blanditiis sæpius, quàm hostium violentiâ opes Principum everse fuerunt.

Adulatores enim non utilitatem Principis, sed proprium commodum, cum incommodo Principis conjunctum, quærunt.

Adulationis principium est prava cupiditas.

piditas, medium inanis laudatio, finis proprium commodum.

Nam ad hunc scopum tot byssina adulatorum verba collimant.

Adulationis unctio est donorum emunctio.

Adulatoris laus est speciosa fraus. Laudat adulator, sed non est verus amator.

Quia non te, sed tua quærit.

Move la coda il cane, non per te, mà per il pane.

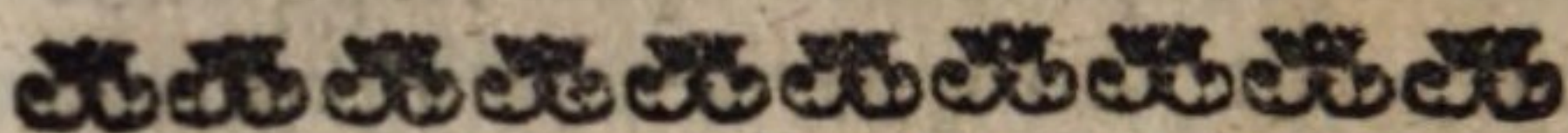
Nocentissimam istam, & ex ipsis tartari faucibus in exitium Principum emissam pestem agnoscens Serenissimus Albertus Dux Bavariae, Serenissimi Electoris Ferdinandi hodie Boicam Regentis Abavus, inter alias præceptiones & futurorum consiliorum actionumque Regulas, ab Ernesto filio, postea Electore Coloniensi; tunc verò studiorum causâ Romæ degente servandas, hanc etiam hisce verbis præscripsit: Mandamus, inquit, ut nullus ad colloquium filii nostri admittatur ex iis hominibus

minibus, qui suis alloquiis, suggestio-
ne, aut alio quovis modo tenerum
animum inficere atque corrumpere
possent. Inter quos primo loco sunt
perniciosissimi adulatores, qui tam-
quam præsens venenum fundentes,
cane pejùs & angue sunt vitandi. *Hæc*
Serenissimus Albertus.

Unde censent sanioris mentis Po-
litici, hoc pessimum genus hominum
in Republica nequaquam tolerari de-
bere.

Tria hominum genera è Repu-
blica expelli debent (inquit Socrates)
Adulator in palatio, pulchra
Meretrix in prostibulo, cupidus sacer-
dos in templo, falsus Judex in tri-
bunali, fraudulentus Mercator
in foro.

CAPUT LVII.

*Conspirationum & seditio-
num compressio matura Princi-
pi necessaria est.*

AD conspirationes & seditiones
præ aliis proclives sunt, primò
ambitiosi: *Quibus non tam jucundum
est, multos post se videre, quàm gra-
ve, aliquem ante se.* Seneca Epistol.
74. Secundò occulti & versipelles.
*Neque enim fidum esse potest multiplex
& tortuosum ingenium.* Cicero de
amicitia. Tertiò fraudulentum amici.
Nulle (inquit Marcus Tullius I. in
Verrem) *sunt occultiores insidiae, quàm
ea, quæ latent in simulatione officii.*
Marco Tullio consentit Xenophon
Græcus scriptor, qui ait: *A nullis
plus insidiarum Regibus tenditur, quàm
ab his, qui se simulant amare maximè.*
Quartò homines mobilis & inquieti
ingenii: *quibus* (ut Salustius I. Histor.
loqui-

loquitur) *quies in seditionibus; in pace turba sunt.*

Siquidem isti, honores, quos quietâ Republicâ desperant, perturbatâ consequi se posse arbitrantur.

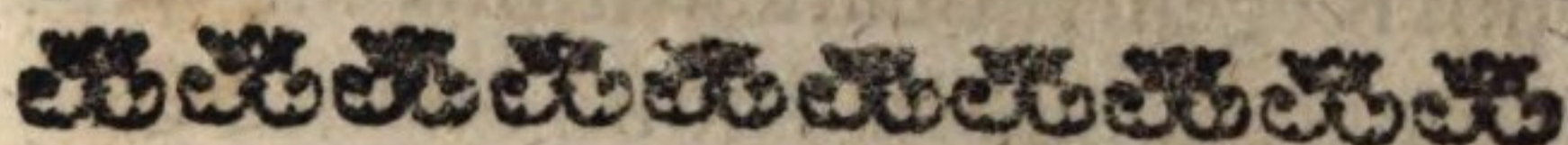
Cicer. 2. in Catilin. Quinto homines pecuniarum cupidi. Unde Carolus V. Imperator (si fides habenda sit Thuano lib. 13. histor.) Ferdinandum Gonzagam, quod in avaritiæ suspicionem venisset, Imperij Mediolanensis administratione submovit; & insuper auctor Philippo filio fuit, ut eo consultore in magnis negotiis uteretur: sibi enim ipsius prudentiam, & in consiliis dandis sagacitatem abundè perspectam esse; cæterum ne ei provinciam ullam administrandam, aut munus aliquod committeret.

Itaque si hujus farinæ homines, avaritiâ quandoque, vel ambitione, aut alio affectu pravo in transversum acti, conspirationem adversus Principem inierint, aut seditionem concitaverint; ad officium Principis pertinebit, exclusâ omni morâ antequam flam-

flamma sub doloſo cinere gliscens, in plenum erumpat incendium, convenientibus remediis malo occurrere. Neque ſpernenda principia, quòd vel leviora, vel adhuc remota appareant. *Primis eventibus aut metum, aut fiduciam gignunt*, ut loquitur Tacitus; at ſenſim ita creſcunt, ut eis poſtea nulla vi reſiſti poſſit. Seriùs Romani opponere ſe Cæſari voluerunt, cùm jam armis leges evertiſſet. *Feſtinandum itaque, antequam creſcat invalida adhuc conjuratio paucorum.* Tacitus lib. i. hiſt. Eſt quidem efficax remedium, prima rebellantium Capita in diverſas factionum partes diſtrahere; ſed majoris prudentiæ eſt damna prævertere, quàm iis poſtea afferre remedium.

* * *

* *

CAPUT LVIII.

*Benigna meritorum remun-
ratio non negligenda Prin-
cipi.*

R Espublica duobus pedibus con-
sistit, *præmio & pœna*: alterutro
deficiente claudicat. Proclivior
debet esse Principem ad meritorum
præmia, quàm ad demeritorum sup-
plicia. Obsequia præmio langue-
scunt negato, vigescunt collato. Nam
sub ingrato Principe nihil magnum
geritur, nec ulla heroica facinora pa-
trantur. Princeps ut plurimum non
colitur ac suspicitur, quia Princeps
est, sed quia præstita sibi obsequia
remuneratur, & præmia tribuit, ma-
gna magnis, minoribus minora: uti
Philippus III. Rex Hispaniæ, Duci de
Lerma redditus annuos 72. millium
aureorum, ob nuptias in Philippi IV.
sororem & Ludovicum XII. Gallia-
rum

rum Regem procuratas, donavit. Gu-
terius de Cardenas, quòd nuptias Ca-
tholici Regis Ferdinandi cum Isabella
conciliaffet, urbes duas cum dominiis
vicinis præmii loco accepit.

Quòd si Princeps remunerationem
debitam negligat, negligentia hujus-
modi in ipsius Principis ac Reipubli-
cæ detrimentum redundat.

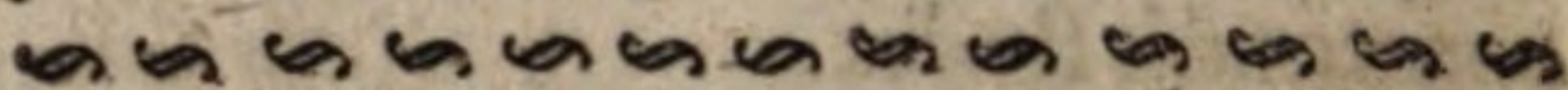
Cùm Martinus Schenckius, cele-
bris in Exercitu Hispanico contra Ba-
tavos militante Capitaneus, sæpe rem
præclare contra hostē gessisset, præfer-
tim in prælio Herdenbergensi, in oc-
cupatione Bredæ, Noviomagi &c. &
nulla meritorum præmia reportasset;
ab Hispanis se contemptum ratus,
ad Hollandos defecit; quibus mi-
litans, ingentia Hispanis damna in-
tulit.

Solymanus Turcarum Impera-
tor dicere solebat, Principem uno Mi-
nistro non nisi semel uti debere. Nam
fides Ministri (ajebat ipse) eò usque
syncera est, quò Domini gratiam
asse-

afsecutus fuerit: hac obtentâ non ampliùs bono Principis, sed Proprijs commodis studet.

Fatendum tamen est, hujus infidelitatis causam nonnunquam ab ipsis Principibus ortum ducere, quorum ingratitude efficit, ut Ministri negotia eò flectant, unde sibi meritorum præmiatrix utilitas promanare possit. Cùm enim Principes non nisi dum pluit, penulâ uti velint: & focum, quo se hybernis mensibus fovebant, æstate redeunte negligant; hoc est, cùm non ultra limites propriæ indigentiae & utilitatis Ministrorum operâ uti velint: Illi quoque demandata sibi negotia ita nonnunquam gerunt, ut Dominus eorum operâ nunquam carere possit: aut sicut piscator cùm se satis opulentum cernit, damnat ingratum laborem, retia rumpit, scapham compurit; ita qui in aulis rem fecerunt, malunt ad otium secedere, fruique partis, quàm sterilibus imposterum

officijs Principum suam operam impendere.

CAPUT LIX.

Moderatum Potentiæ desiderium permittitur Principi.

Mirandum est Principes quosdam, tametsi florentissimorum regnorum Domini sint, ijs tamen minime contentos, semper nova belli agitare consilia, semper quietem suam & alienam turbare, semper de mittendis sub jugum nationibus exteris cogitare: cum non ignorent, Imperia in extraneos exercita, aut minime diuturna aut certe ingentibus impensis periculisque obnoxia esse. *Alienigenam dominum nemo patitur lubens.*

Perfectò Hispaniarum Rex, Italicarum Provinciarum dominium, non nisi plurimâ arte Politica, immensâ pecuniæ vi, & perpetuis militum, castel-

castellorumque praesidiis conservat. Neque tamen efficere potest, quò minus jam à Gallis, indefessis Hispanicae potentiae aemulis: jam ab ipsis Italiae Principibus, vel aperta vi, vel arcanis artibus laceffatur.

Omniū tutissima sunt mediocria, omniūque decrescunt minimè, quae crescunt minimè.

Exemplum cernis in Helvetiorum Republica: quæ tam expers ambitionis, quàm amans libertatis, tuendorum potiùs, quàm promovendorum finium cupida, non tam suis montibus, quàm Votorum modo circumsepta, alienā hactenus ambitionem fregit, dum suam compressit.

Potentia non semper intenditur, dum extenditur.

Legent hoc fortè, sed non credent, nonnulli Principes, quorum omnes curæ in eo versantur, ut villas villis, oppidis oppida, Urbes Urbibus, Provincijs Provincias, ad cumulum inanis, & brevi exspiraturæ felicitatis, adjiciant.

Perpendant hi ambitiosi Principes : Monarchiam, quam tot votis ardentibus expedunt, nihil esse aliud teste & iudice Sapientissimo Principe Maximiliano Electore Bavariae, quàm tria Suspiria : *Obtinendi, amittendi, retinendi*. Et, quid obsecro *Suspirijs* est levius ? imò quid gravius ? Sub gravissimo Monarchiae onere *suspirant* Reges & Principes, & nihilominus ad majora *aspirant*.

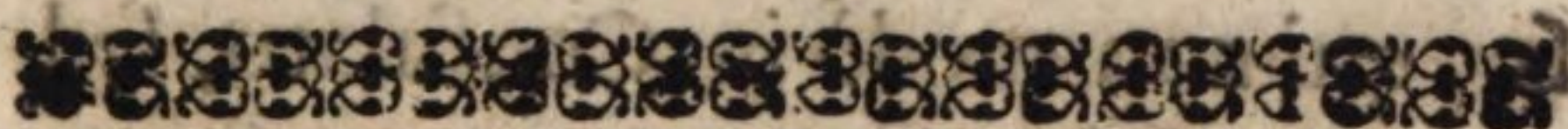
Suspirant Reges sub adepti pondere honoris, & tamen exoptant Majus honoris onus. Et quia semper ad majora *aspirant*, ideo semper *suspirant*, & nunquam *respirant*.

Porro tria sunt, quæ hoc onus Monarchiae maximè aggravant, quia illud maximè exosum reddunt. 1. Ingenita omnibus cupido libertatis. 2. Ipsa Monarchiae potentia, cui facile invident alij. 3. Monarcharum partim experta, partim formidata insolentia in subditos, vicinos, &c.

Ex

*Ex lib. 3. Herodoti, in oratione Ottanis
contra Monarchiam.*

Circumscribant igitur Reges & Principes ambitionem suam mediocri potentia cancellis, malintque de Imperio Viribus *Artis* conservando, quàm spiculis *Martis* amplificando, cogitationem suscipere.

CAPUT LX.

*Regimen Activum, non ex-
cluso Passivo, decet Prin-
cipem.*

Tutissimum est regimen acti-
vum, non excluso passivo, opti-
mèque regit activè, qui simul etiam
regitur passivè. E contrario ut im-
prudenter, sic infelicitè regunt illi
Principes, qui à suo regimine activo
secludunt passivum; eò quòd Mo-
narchico imbuti spiritu, ita soli re-
gnare cupiant ut nullis, præterquam
proprii consilij ductu utantur.

Talis fuit Hieron Siciliae Rex, quem non aliam ob causam interfectum fuisse ajunt, nisi quòd rectè monentiũ consilia contemneret, Senatus auctoritatem pessumdaret, leges, quas vellet, pro sua libidine violaret.

Eodem errore peccavit Julius Cæsar, qui non modò in Consulatu, sed etiam in Dictatura nunquam Senatũ consilio usus fuit. At meminisse debuerat, Tarquinium Regem Romanorum ejectum fuisse, quòd spre-
tâ Senatũs auctoritate, suo arbitratu omnia gesserit.

Impegit denique etiam in hunc scopulum Ludovicus XI. Gallorum Rex, qui nulla de re Senatum consu-
lebat. Sed tandem damno suo res-
piscens Carolum filium ita institui
voluit, ut literas ipse non addisceret
præter hanc unicam sententiam :
Qui nescit dissimulare, nescit regnare ;
atque ita necessitate adactus, alic-
nis potiùs consilijs, quàm suis sa-
pere.

père , atque negotia gerere consue-
sceret.

*Non multum sapiunt , qui à se ipsis
Consilium capiunt.*

Chi solo si consiglia, solo si pente.

Rectè Siracides monet Ecclesiast.

32. *Fili sine consilio nihil facias, & post fa-
ctam non pœnitebis.* Et sapientissimus
Salomon Proverb. 3. *Ne sis sapiens apud
temetipsum.* Cæcutimus enim circa
propria placita, & (ut Curtius lib. 7.
ait) *in suo quisque negotio habetior est
quàm in alieno : turbata enim sunt con-
silia eorum, qui sibi suadent.*

Appositissimè ad rem præsentem
loquens D. Chrysostom. homil. 9. de
laud. D. Pauli: *Licet, inquit, mirum in
modum sapiens sis, & prospicias ea quæ
oportet, attamen homo es & Consiliario
tibi opus est : & nonnunquam evenit ,
ut sapiens non videat quod oportet , &
minor , & hebetior clarè & cautè ea
prospiciat.* Sapiens ille Moyses, qui
tanta miracula operatus est, non ani-
madvertit rem, quam mortalium

plerique considerant: socer autem ejus, homo barbarus & obscurus statim animadvertit. Itaque Consiliariis omnes opus habent, etiamsi Moyse conferris possint. Multa enim sunt, quæ magni & admirabiles viri ignorant, quæ tamen parvi & abjecti scire solent.

Itaq; Consiliorum & Consiliariorum necessitas negari non potest.

Aberrat operatio, cui viam non monstrat ratio.

Un buon consiglio val più che cen' omani.

Sed ne in discernendis bonis consilijs & Consiliarijs ab ineptis halucinemur, regulæ aliquot sunt necessariae.

Prima. Consilium non debet esse generis feminini.

Quid turpius quàm sedisse olim feminam in Senatu Romano?

Le Donne hanno vesti lunghe, è corto intelletto.

Secunda. Sicuti vina vetula & edentula magis conducunt corpori phy-

physico, quàm horna: ita consilia
Senilia plus profunt corpori Politico,
quàm Juvenilia.

*Senex vinum, sanum vinum: Se-
nex vir, sanum consilium.*

Tertia. Illud est optimum consi-
lium, cujus inventor non differt ab
executore.

*Nemo melius consilium dat, quàm
qui ipse facturus est. Livius.*

Quarta. Consilia sint multa, sed
non multorum.

*Multorum manus, paucorum consi-
lium. Symbolum Ludov. IV. Imper.*

*Quid fieri debeat, tractato cum mul-
tis: Quid verò facturus sis, cum pau-
cissimis & fidelissimis vel potius ipse te-
cum. Vegetius.*

Quinta. Maturum est consilium,
cui assederint timor & cunctatio.

In consiliis sis testudo, in factis aquila.

Præcipitis consilij affecula est pœnitentia.

Sexta Ubi est multa consideratio,
ibi est optima consultatio.

Omne opus trinâ consideratione de-

bet preveniri: an liceat, deceat, expediat.

Septima. Bonum consilium facit bona scientia, & bona conscientia.

Illi sunt boni Consiliarij, qui non plus habent ad suadendum scientie, quàm ad bene suadendum conscientie.

Octava. Consilia tam diu tuta, quam diu tecta.

Nulla consilia meliora sunt, quàm quæ ignoravit adversarius antequam facias. Vegetius.

In Insulis Balearibus hæc olim consuetudo recepta fuit, ut quoties de arcano aliquo vellent deliberare Senatores, in campum exirent, ibique foveam effoderent; versùs quàm inclinabant ora, & vota invicem consiliâque communicabant: finitâ verò consultatione, foveam illam terrâ replebant, atque reliquo campo complanabant. Innuebant nimirum, consilia sub silentio sepe- lienda esse.

Nona.

Nona. Perinde noxium est consilio malo acquiescere, & bono non acquiescere.

Veritatem hujus dictaminis grandi malo suo experti sunt duo Almeidae, Lusitani Heroes, Franciscus & Laurentius: ille Pater, hic Filius.

Franciscus Indiae Prætor, rerum gestarum gloriâ clarissimus, domum revocatus à Rege Lusitaniae, cum à Promontorio Bonæ spei non procul abesset, aquationem facere constituit. Quidam è Lusitanis in oppidum, quod inde quatuor millibus passuum aberat, concessit. Hi hominem bene exceptum dimiserunt, & ingenti ariete in amicitiae signum donârunt. Almeida illum cum alijs duodecim socijs in oppidum remisit, ut oves & boves coëmerent. Incolæ eos ad epulas invitarunt, & muneribus, quæ telus illa profert, affectos, cum gregibus, quos emerant, dimiserunt. In via factus est illis obviam homo quidam cum arietibus,

ut eos cum muneribus commutaret. Hic quidam ex Lusitanis : hunc, inquit, per vim abducamus ad Almeida, ut cum vestibus excultus ad suos redierit, eos nobis, arctiore familiaritate conglutinet. Is cum impeteretur, clamorem ingentem sustulit. Oppidani festinanter occurrunt, hominem è Lusitanorum manibus extorquent, eos saxis & lapidibus malè mulctant, & gregibus etiam spoliant. Hi reversi, ne id eis fraudi esse posset, rem longè aliter atque acciderat, Almeidae retulerunt, eoque rem suis perversis suasionibus deduxerunt, ut Almeida malo suorum consilio obtemperans, cum eà gente bellum suscipiendum decerneret. Itaque mediâ nocte, cum centum militibus egressus, in oppidum ante lucem pervenit. Oppidani continuò opem sublati clamoribus implorant. Accurrunt undique permulti cum faccis è corio crudo confectis, in quibus vim

vim lapidum congefferant ; ut Lusitanos , qui jam cum præda redibant, opprimerent. Gestabant præterea jacula innumerabilia, non longa, quibus erant cuspides hamatæ trium palmorum longitudine præfixæ. Cùmq; essent summâ celeritate præditi , facillimè poterant coniectis faxis & jaculis cursu sese proripere, & rursus eâdem celeritate in Lusitanos incurfare : quos æstus adurebat, lassitudo conficiebat, ita ut vix plantas in arena altissimâ altius impressas evelleret. Almeida jaculo guttur transfixus procubuit, genibus in terram flexis, & oculis sublatis manus in cælum tendens : Vir probitate & liberalitate, rebusq; gestis immortalitate dignis admirandus. Mirandum sanè ac deplorandum est, talem ac tantum virum, cujus in bello Granatensi tam clara virtus extiterat, qui maximos in India exercitus fuderat, qui Imperatoris Ægypti opes fregerat, qui multis

Regibus frœnū iniecerat , temerario
suasu & ausu suorum inductum , à
paucis hominibus , nudis & inermi-
bus , non procul à belluarum feritate
distantibus , occisum , & eorum pe-
dibus conculcatum esse : Quinque
& sexaginta Lusitani in ea pugna
interfecti sunt : in quibus erant Du-
ces undecim , qui maximis in rebus
suam probaverant strenuitatem.
Creditum est , illos , quòd se insolenti-
tùs in prosperis successibus extulif-
sent , & victoriâ nimis crudeliter usi
fuissent , eas pœnas divino iudicio
pertulisse. *Orosius lib. 6. rerum Em-*
manuelis.

Laurentius Francisci Filius, con-
siliij boni non acceptati, uti Pater
mali acceptati pœnas dedit. Is mul-
tis victorijs clarissimus , tandem in
portuChaulensi contra classemCam-
pforis Præfecti Ægyptij , pugnans ,
sagittâ confixus fuit. Qui illi
aderant , cùm hortarentur , ut ,
quando æstus adversus esset , &
ideò

ideo minimè posset in hostium na-
 ves invehì, regrederetur. Quòd
 consilium ille juvenili audaciâ mo-
 tûs, accipere nolens, aliâ rursus fa-
 gittâ vulneratus, à prælio tamen
 non destitit, donec quinque hostium
 triremes cepit, reliquas fugavit Na-
 varchi, cum illum viderent faucium,
 magnâque militum partem vulne-
 ribus impeditam, cum hortabantur,
 ne cum hostium prostrata nave con-
 grederetur; sed eam, & alias tor-
 mentis eminus usque eò verberaret,
 dum omnes deprimeret. Id consi-
 lium Laurentius aspernatus est;
 cum diceret, naves hostiles esse ma-
 gnas, & omnibus rebus instructas,
 adeoque melius esse eas omnes capi,
 quàm demergi. Sequenti die cum
 hostium classis se collegisset, Lusita-
 ni post mediam noctem clam vela fa-
 ciunt. Hostes insequuntur, præto-
 riâmq; navem, quæ agmen cogebat,
 emissis telis remorantur, eamque unâ
 multæ circumveniunt. Quæ tormēti
 majoris

majoris globo perforata, aquæ magnam vim intra sentinam admisit : cujus pondere gravata, clavo dirigi nequaquam poterat. Fuit Laurentius à suis admonitus, ut in paronem ad eam rem paratum desiliret, quò posset ad suos confugere. Quo salubri consilio graviter ille offensus, minimè sibi decorum fore dixit id periculum devitare, in quo commilitones suos desereret. Erant tunc in navì septuaginta homines vulnerati, & triginta tantùm sani. Hostes, cùm cernerent, quàm acri animo Lusitani se ad resistendum pararent, eminus tantùm rem gerebant : crebris tormentorum ictibus omnia personantibus. Laurentius hortator & spectator aderat, & omnibus rebus occurrebat, optimique Imperatoris officioungebatur. Tandem cùm feritur illius pilæ ictu dilaceratum esset, se in sellâ ad navis malum collocari præcepit, & inde animo maximo imperans, suos hortabatur,

batur, ut virtutem factis egregijs ostenderent. Hæc maximis vocibus admonentem alia pila in pectus emissa interemit. *Oforius lib. 5. rerum Emmanuel.*

*****:*****

CAPUT LXI.

Regimen Passivum, non excluso Activo, suadetur Principi.

Eorum Principum regimen est passivum, non excluso activo, qui reguntur & regunt: Eorum verò *Passivum, excluso Activo*, qui Regiminis aut ignari, aut pertæsi, non regunt ipsi alios, sed reguntur ab alijs, atque omnia per vicarios gerunt: ac proinde in vicarijs tantum & ministris inclarescunt, ac ditescunt.

Velle omnia facere manibus alienis, curare curis alienis, audire auribus alienis, ignavi, & rempublicam perdituri Principis indicium est.

Mi-

Miserrimum est Regnum ; ubi hæ Principis voces audiuntur : *Videte , ut rectè omnia curentur : Facite prout vobis melius videbitur : Hæc Vestra cura commissa sunt.*

Hujusmodi Principes non sunt absimiles cuidam Prælato , omnia per Vicarios facienti, in quem non-nemo sic lusit.

Ad noctis horas per Vicarium surgis, Horas diurnas per Vicarium cantas, Animas tuorum per Vicarium pascis, Animas vinclis per Vicarium solvis, Convexa cæli per Vicarium vises.

Optimè regit ille Princeps, qui & regit & regitur : regit Imperio , regitur Consilio.

Regere , & non regi , præsumptionis : regi & non regere , infirmitatis : regere pariter & regi, perfectæ virtutis est.

Hæc duo proinde cordatus & magnanimus Princeps ita conjungat , ut alterum ab altero nocituro divortio sejungi non patiatur.

Qua

Qua in re præclarè se gessit Ste-
phanus Batorius Rex Poloniæ. Qui
cùm à suis contemptui haberetur,
talibus capistris frænari insolens,
quâ erat animi fortitudine, generosè
denunciavit sceptri reverentiam fa-
stidientibus, liberum se hominem
natum; nec victûs, nec amictûs,
antequam in Poloniam veniret, in-
digum, ab ipsis vocatum, invita-
tum, rogatum venisse, atq; ab eo-
rum manibus coronam capiti suo
impositam; jam igitur non pictum
nec fictum, sed verum Poloniæ Re-
gem se esse, qui regnare & possit &
velit, quique ipsos imperandi
Præceptores pati
nolit.

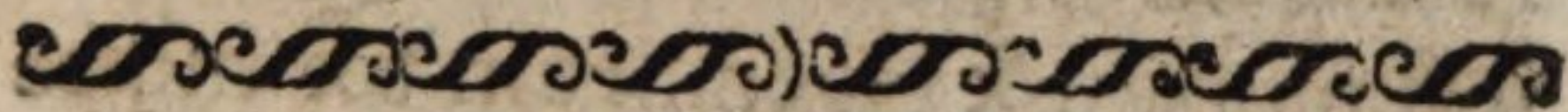
CAPUT LXII.

*Ministri prioris Principis
prudenter reinentur à Suc-
cessore.*

SI prioris Principis Consiliarij & Ministri sint viri prudentia, fide, morumque integritate spectabiles, imprudenter à novo Principe amoventur : propterea quòd illi rebus gerendis jam exerciti, & prioris gubernationis magis gnari sint, quàm qui noviter officijs admoventur. *Ne derelinquas amicum antiquum ; novus enim non erit similis illi. Ecclesiast. 19.*

Ludovicus XI. Rex Galliae, quòd relictis sibi à Patre Consiliarijs minùs credidisset, eorumque salutaribus monitis atque consilijs non obtemperasset, in eas redactus fuit angustias, ut proximè abfuerit à perniciè, & Coronæ Regiæ amissione : exorto eam ob causam atroci bello, quod

quod *Commune bonum* appellabatur. Unde Ludovicus suomet periculo sapere doctus, ante mortem Carolum filium à mutatione veterum Consiliariorum gravi oratione dehortatus est.

CAPUT LXIII.

Ineptos Consiliarios & perversos Judices à Principe removendos esse.

CUm fatius sit non admove-
re officijs peccaturos, quàm ubi pe-
caverint, amovere; ad prudentiam
Principis pertinebit, ante electio-
nem Officialium (præsertim Consi-
liariorum) accuratâ mentis indagi-
ne, maturóque judicio, aptos ab ine-
ptis discernere.

Porro inter ineptos Consiliarios
meritò inprimis numerantur illi,
qui sibi ipsis malè consulunt. Nam
qui rebus proprijs malè prospexerit,
num-

nunquam ille benè consuluerit alienis.

Deinde à munere Consiliarij Politicorum quorundam iudicio (recto, an pravo?) rejiciuntur extranei, ob 4. causas 1. quia tales solent turbare statum reipublicæ. 2. Quia rarò ipsi morum & ingeniorum totiùsque Reipublicæ periti sunt. 3. Quia, ut non desit ipsis peritia, sæpè tamen deest affectus & fides: & plerùmque ad commodum suum, aut arbitrium Principis videbis pleràq; ab ijs referri. 4. Quia usu comperitum est, consilia externa ferè esse infauſta. Ita sentiunt illi, sed ideò minùs prudenter, quòd acerbitalent sententiæ suæ nullis mitigent exceptionibus.

Tertia classis eorum est, quorum intentio cùm pravitate aliquà infecta sit, tantò tamen artificio eam contogunt, ut vix ab oculatissimis Principibus satis perspici possit. Et sanè non levium in Republica malorum

lorum fons est, quòd Principes in Concilijs non satis attendant, & perpendant, ad quam metam singulorum consiliariorum vota & suffragia colliment. Sæpè enim illi in consultationibus non publicum (quod Princeps intendit, & æquitas suadet) sed privatum quærunt commodum.

Misera est illius Principis conditio, qui iudicio proprio destitutus, consiliariorum in diversa tendentium dissentientibus consilijs distractus, neque fidem cujusque, neque occultos fines, favore, odio, ambitione, avaritiâ corruptos, discernere atque intelligere potest. Hanc bonorum consiliorum pestem, nec cautissimi Principes unquã satis coercuere.

Exemplis res innotescet. Ludovico XI. Gallia Regi bellum contra Carolum Burgundia Ducem suadebat Comes S. Pauli, speciosis sanè argumentis, sed consultori, quàm Regi utilioribus. Nam minorem in pace aucto-

auctoritatem, in bello summam Comes potentiam, quadringentorum equitum cataphractorum stipendium, & triginta millia Francorum in pensionem annuam habiturus erat.

Post pugnam ad Tarum in Italia commissam, in Concilio Caroli Regis Galliae quærebatur, pax an bellum placeret? Et quanquam omnia Gallis adversa pacem suaderent, Trivultius tamen & Ferrariae Dux bellum præferebant: Ille odio in Ludovicum Sfortiam: Hic spe recuperandi, quæ à Venetis sibi erepta querebatur, impulsus.

Georgius Cardinalis Ambosius Ludovici XII. Regis Galliae arma, in perniciem Alexandri VI. Pontificis & Cæsaris Borgiae parata, suis consilijs divertit: privato beneficio sibi Papam obligaturus, & per famam defensi patrocínio suo statûs Ecclesiastici, ad Pontificiam dignitatem sibi paraturus aditû. *Gnecchiard. l. 5. hist.*

Inter

Inter Belgicorum motuum initia, cum in Aula Hispanica de modo reducendi Batavos, qui à Rege Hispaniæ delciverant, præfente Rege disceptaretur: Proceres in duas oppositas sententias distrahebantur. Rodericus Dux Feriæ & Bernardus Freneda pacem: Dux Albanus & Cardinalis Granvellanus bellum suadebant. At omnes eò collimabant, ut suam quisque potentiam, excluso æmulo, conservaret. Nimirum Ducis de Feria, hominis in Aula dominantis, consilium erat pacificum; ne, si pax bello turbata esset, negotiorum arbitria essent penes alium rerum bellicarum peritum, & sua ipsi potentia, quæ pace duntaxat nitebatur, aut penitus periret, aut certè plurimum minueretur. Similia Freneda, artes aulicas edoctus, & miti vir ingenio cogitabat. At verò Dux Albanus arma spirabat, vehementi vir ingenio, & qui sibi summum armorum imperium commitendum certò noverat.

Haecenus de ineptis Consiliariis. Quod attinet ad perversos Judices, omnino Reipublicæ interest, eos aut tribunalibus nunquam admoveri, aut admotos quamprimum removeri. Etenim corruptâ per corruptos & corruptores Judices in aliquo Regno Justitiâ, omnem pariter in eo felicitatem corrumpi necesse est. Cùm enim Justitia sit Regnorum Imperiorumq; basis: hac per fraudes nequitiâsque perversorum Judicum corruente, quo obsecro fulcro impulsa in ruinam Reipublicæ prosperitas sustinebitur?

Perversi autem sunt Judices, qui cùm habeant centum manus ad capienda munera, unicam tantùm habent aurem ad audiendum.

Qui statuit aliquid parte inauditâ alterâ, æquum licet statuerit, æquus tamen non est.

Perversi Judices sunt, qui festinatis præcipitatisque sententiis de morte vitæque hominis decernunt. Contra quos Cæsar dictator agebat, de vita & spi-

& spiritu hominis, qui divinitatis pars est, laturum sententiam, diu multumque cunctari debere; nec præcipiti studio, cum factum sit irrevocabile, agitari.

Nunquam tardum existimari debet, quod est omnium ultimum.

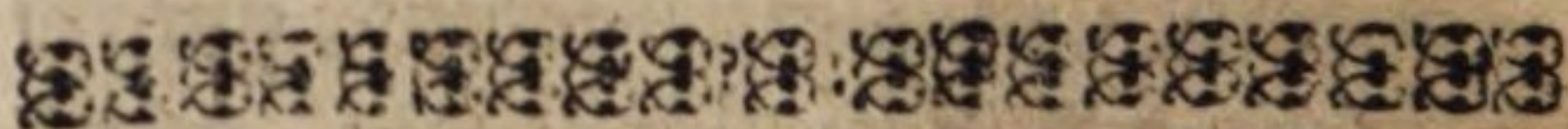
Laudandus Mauritius Imperator, qui tardissimus erat ad irrogandam capitis pœnam; quòd delicta pœnitentiâ, quàm supplicio sanari melius putaret.

Perversi Judices censentur, qui vel Actori, vel Reo plus favent, quàm æquitas causæ permittat.

Actori in principio litis, Reo in fine, utrique in medio favetur.

Perversi denique Judices sunt, qui dum se ab amore æqui bonique aver-
tunt, justitiam pervertunt. Hi au-
diant (& contremiscant) illam Sa-
pientiæ 6. comminatoriam allocutio-
nem: *Audite Reges & intelligite: disci-
te Iudices finium terræ. Præbete aures
vos qui continetis multitudines, & pla-*

cetis vobis in turbis nationum ; quoniam data est à Domino potestas vobis , & virtus ab altissimo , qui interrogabit opera vestra & cogitationes scrutabitur ; quoniam cum essetis Ministri Regni illius , non rectè judicastis , nec custoditis legem Iustitiae , neque secundum voluntatem Dei ambulatis. Horrendè & citò apparebit vobis , quoniam iudicium durissimum in his , qui praesunt , fiet. Exiguo enim conceditur misericordia ; potentes autem potenter tormenta patientur.

CAPUT LXIV.

Rationabile esse , ut Princeps majorem indigenarum , quàm exterorum in distributione honorum & Officiorum rationem habeat.

T Ametsi spiritus nationalitatis , utpote laudans vel vituperans nationem , & non propter rationem , in viro Principe nequaquam laudandus sit

fit (cùm boni viri, uti & boni vini, non sit inquirenda origo: & serenissimæ Christianæ Reginae Sueciæ iudicio, duæ tantùm sint nationes in mundo: una proborum, altera improborum) prudenter tamen censent politici, extraneos, cùm de promotione ad honores & officia agitur, indigenis à Principe nequaquam esse præferendos. Nihil enim esse potest hac ataxiâ potentius ad invidiam, civiumque indignationem, atque pericula seditionum: ut superiore sæculo accidit in Regno Castellæ imperante Carolo V. qui externos, posthabitis indigenis, illi Regno præfecerat. Existimant enim Subditi sibi injuriam irrogari, si ab exteris mandata accipiant, aut inter eos præcipuæ dignitates distribuantur. Quid enim istud est aliud, quàm palàm ostendere, deesse in regno proprio viros ad officia idoneos?

Mihi placet prudens iudicium Antonij Perezij, qui *in jure publico* de hoc argumento sic loquitur: Si leges fun-

damentales Regni peregrinos rejiciant, iis standum est: si verò nihil disponant, sunt illi nonnunquam admittendi, in quibus singularis viget virtus & prudentia: sed id cum modo, ne tandem in peregrinorum potestatem Regnum deveniat. Quibus tamen antepponendi indigenæ idonei; quia charitas ordinata à se incipit. Durum & crudelitati proximum esset, sitientibus agris propriis, ad aliorum usum ex tuis prædiis aquam propagari, ut ait Claudius Imperator *L. 6. de servis*. Haftenus Perezius.

CAPUT LXV.

*Non expedire, ut Princeps
vendat officia Reipublica, præ-
sertim Indicialia.*

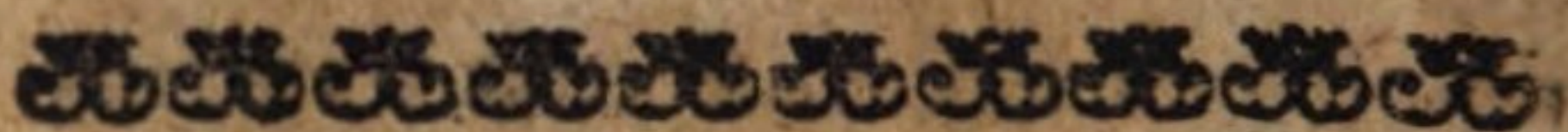
Periculosæ sunt officiorum, præsertim judicialium, nundinationes.

nes. Verendum est enim, ne, qui
potestatem sententiæ emit, senten-
tiam ipsam divendat.

Aliter sentit Gallia, in qua ex ven-
ditionibus officiorum 20. annorum
spatio in ærarium Regium 46. millio-
nes Coronatorum illati fuere. Quam
Venditionem Galli legitime fieri ar-
bitrantur exemplo Venetorum, qui
cùm in bellum contra Ludovicum
XII. Regem Galliaë gestum quinque
milliones ducatorum insumpsissent,
ut exhaustum ærarium denuò reple-
rent, officia publica & Magistratus
vendiderunt: unde 90. Milliones (si
vera narrat scriptor turbarum
Galliaë) compara-
runt.

* * *

* *

CAPUT LXVI.

*Consilia de rebus agendis à
Principe occultanda, & ante
tempus non evulganda
esse.*

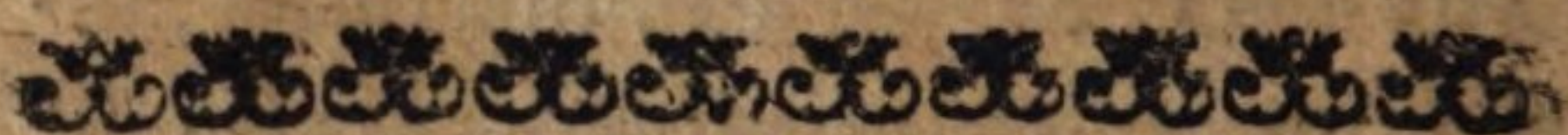
Consilia de negotiis alicujus mo-
menti tam diu occultanda sunt,
donec negotium vel ad exitum, vel
certè eò usque perductum fuerit, ut
jam impediri non possit. Nam aliàs
multi, sive amore & spe commodi
allecti, sive timore incommodi per-
terrefacti, vel invidiâ & æmulatione
permoti, conatibus obsistent; imò
vim totam consilij adversus auctorem
illius convertent.

Quemadmodum cuniculi subter-
ranei, magni aliàs in re bellica usûs
(si effectum sortiantur) detecti plu-
rimùm suismet auctoribus obesse so-
lent; ita Principum Consilia in vul-
gus,

gus edita, & non eâ, quâ decet, religione secreti occultata, hostes instruunt, & his potius, quàm ipsis consiliorum auctoribus profunt.

Inter omnia Reipublicæ Venetæ præclarissima instituta, quibus illa in hunc usque diem, raro Aristocratici Imperij exemplo, viget florétque; non aliud mirabilius esse Boccalinus asserit, quàm quòd præcipua negotia Senatui Rogatorum, qui plusquàm ducentis & quinquaginta Nobilibus constat, consultanda & expedienda permittat; & tamen summum horum omnium, simillimūque oblivioni silentium, cum summa fide conjunctum, experiatur.

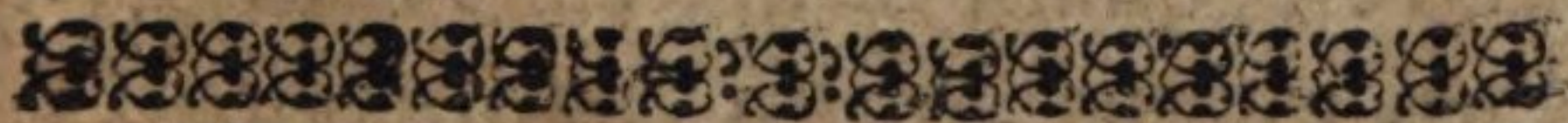
CAPUT LXVII.

*Non expedire, ut Princeps
in Concilio præproperè sen-
tentiam suam manifestet.*

DUm res aliqua in consultationem adducitur, non expedit Principem, quid sentiat, manifestare, antequam Consiliarij omnes sententiam suam exposuerint; ne ipsis assentiendi necessitas imponatur, Tacitus. 4. Annal. & loquendi libertas, quæ consiliorum est anima, eripiatur. *Silere autem* (inquit Polybius lib. 9. in princ.) *non linguâ tantum oportet, sed multo magis mente. Multi enim sermone tantum celantes, ipso aspectu & vultu revelârunt sua decreta: Propterea quòd vultus atque frons sit animi ianua, quæ significat voluntatem abditam atque retrusam.* Cicero de petit. Consul.

Imperator Tiberius dicere solebat,
ut feri-

ut scriptum reliquit Dio Cassius lib. 57. Principis animum nemini cognitum esse debere, eumque intellectum magnorum esse causam malorum: præsertim si de negotio gravi in Concilio disceptetur. Unde Polybius in narratione rerum gestarum à Philippo Macedonum Rege lib. 4. encomij loco ait: *Post omnes Rex sententiam dixit.*

CAPUT LXVIII.

Arcana Statûs non esse à Principe propalanda.

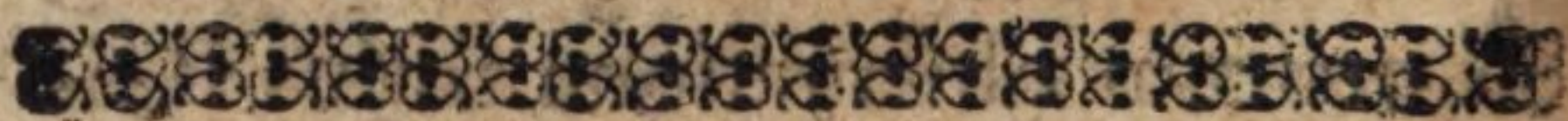
OMnia Imperia habent sua, quibus innituntur fundamenta, iisque accommodatas leges ac regulas, in quarum observatione totius Reipublicæ salus consistit. Atque hæc vocantur *Arcana Status*: quæ nemini nota esse convenit, nisi Principibus, & qui secreti Senatus pars sunt.

Hujusmodi secreta Imperij administrant.

nistrandi mandata dedit Carolus V.
Cæsar Filio suo Philippo II. & Hic
Philippo III.

Cleomenes Spartanus, teste Plutar-
cho in Vita illius, quòd Ægyptii regni
arcana perdidicisset, in illo ipso Regno
jussu Ministrorum Regiorum occisus
est.

Apud Venetos nullum majus piacu-
lum est, quàm nimia cum Senatori-
bus, quibus *Arcana Statûs* perspecta
sunt, familiaritas. Nolunt enim illi (&
sapientissimo sanè consilio) ab exter-
nis suæ Reipublicæ secreta explorari.
Malunt haberi rustici, inhumani, con-
temptores, quàm Reipublicæ suæ ar-
cana vulgari.

CAPUT LXIX.

*Quòd Divisio Imperij à Prin-
cipe vitanda sit.*

Prudentes Reges & Principes ple-
rumq; omnes Arithmeticæ Politi-
cæ spe-

cæ species (præsertim *Additionem* & *Multiplicationem*) & addiscunt facile , & exercent libenter , præter *Disiunctionem* Imperij & potentiaæ.

Anno 1501. Ferdinandus Hispaniæ , & Ludovicus Galliæ Rex , de dividendo Regno Neapolitano deliberarunt. Sed res intra deliberationem (rectius dixerim , simulationem) stetit. Nam impatiens societatis cupido regnandi , Arte Hispanicâ Gallum Regno depulit : & virtute Consalvi armante Ferdinandi Regis consilia , præclarissimum Regnum , magno Galliæ vulnere accessit Hispaniæ. Hic est illæ Consalvus , qui per 200. Urbes & 70. oppida Regi suo comparata , Magni cognomentum adeptus est. Qui tamen æmulorum appetitus invidiâ tandem domi suæ doloris vehementia conturbavit.

CAPUT LXX.

*De Arte medica, quâ periti
Principes morbis Reipublicæ
mederi solent.*

Irritati populi curandi sunt à Prin-
cipibus velut icti à tarantula.

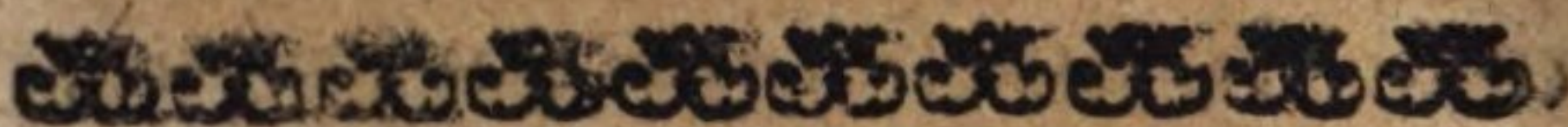
Hoc dictamen sequentibus verbis
declarat Danæus in Aphorismis Po-
iticiis. Is, inquit, qui læsus est à ta-
rantula (cujus punctura effugit visum)
jacet humi velut corpus mortuum, o-
culos & vultum inflammatum quasi
igne ostendens. Experientia docuit,
nullis medicamentis morbum hunc
tollì posse, nisi musicâ Utricularij.
Hic accersitus canere fistulâ incipien-
do, accuratè observat, quem mo-
tum corpore facturus sit læsus. Si
videt corpus immobile, mutat tonos
musicales: mox alios aliósque & di-
versos; nec cessat cantare diversimo-
dè, donec videat ægrotum incipere
habe-

habere aliquem sensum , movendo paulatim extremitates digitorum in manibus & pedibus : unde Utricularius conjectat , istum tonum esse accommodatum morbo illi abigendo. Fortius igitur insistit cantare illo tono , nec quicquam mutat , aut variat. Hac musicâ excitatus ægrotus, recipit spiritus, & quasi rumperet fortia quædam vincula , incipit robustè & furiosè movere pedes , crura, brachia, manus & totum corpus. Mox cum impetu è lectu profiliens , ac si daemonibus corpus haberet repletum , incipit saltare integrum diem , adjunctos sibi quosdam habens saltum adjuvantes singulis diebus : qui non cessant, sed incumbunt isti operi , donec ægrotus veneno per motum istum penitus concocto, se sentiat à morbo liberatum.

Hoc modo beneficus Princeps & prudens Politicus conetur invenire aptum tonum & salutarem curam , morbis illis gravibus , quibuscum

Respu.

Respublica conflictatur, tollendis;
 alioquin si ferro & igne velit curare
 malum, quod lenibus remediis curan-
 dum est; non tollet morbum in Re-
 publica, sed malo suo eum augebit.
Huc usque Danans.

CAP. LXXI.

*Prudens accommodatio ad in-
 genia subditorum est lauda-
 bilis in Principe.*

Ille Princeps in regimine suo utitur
 ingenio, qui se subditorum suorum
 accommodat genio.

Hoc enim Deus ipse in gubernatio-
 ne mundi facere solet: ut observat
 Lipsius lib. 2. de constantia cap. 9. ubi
 ait: *Vides Hetrusca ingenia nimis alta,
 inquieta & excitata: Deus ea Principe
 coërcet; Helvetiorum sedata & mitia:
 libertatem indulget; Venetorum media:
 medium dat Regimen, scilicet Aristocra-
 citum.*

Præ-

Præterea Princeps consideret, & velut ex alto speculetur, quænam ingenia subditorum suorum sint magna, quæ exigua: quæ generosa, quæ abjecta & ignava. Ingenia generosa per *Verba*, abjecta & ignava per *Verbera*: illa *monendo* hæc *minando* gubernantur. Ingenia exigua, vel mediocria, facili negotio reguntur: secus magna & excelsa.

Magna Ingenia sunt magnis similia navigiis, quæ merguntur faciliùs quòd magna sint, nisi gubernaculo pareant. Itaque Princeps cautè utatur operâ eorum Ministrorum, qui Ingenio Magnò, Virtute non Magnâ præditi sunt.

CAPUT LXXII.

*Conservatio amicitia inter
Agnatos suadetur Principi.*

Boni Principes amicitiam cum suis Agnatis & Consanguineis magno studio

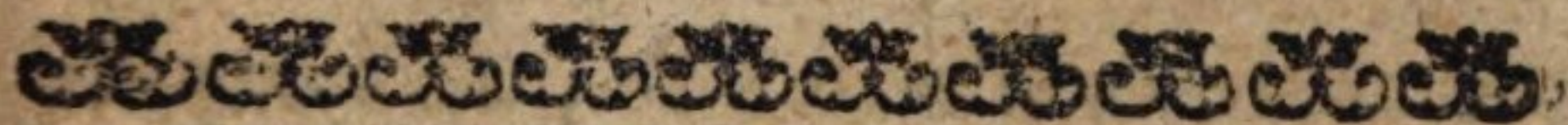
studio conservare conantur illæsam.
Quòd si verò eventu aliquo sinistro
(ut nihil est in rebus humanis fir-
mum) violata fuerit, de eadem quam-
primum reconcilianda & redinte-
granda anxie solliciti sunt. Sicut e-
nim ex unitis humoribus bona cor-
poris valetudo, ita ex Agnatorum
amicitia firma sceptri securitas pro-
manat.

Hinc Jacobus Magnæ Britannia
Rex, in Basilico suo amicitiam Fra-
trum Primogenito impensè commen-
dat. Cyrus quoque Cambyfi filio
suo sapienter suavit, ut agnatos & pro-
pinquos humaniter tractaret, ad evi-
tandam discordiam, quæ plerumque
inter Principes Consanguineos non
sine sanguine terminatur.

*Non è peggior lite, che tra sangue è
sangue.*

Inde enim oriuntur bella civilia
(inquit Sprengerus in Bono Princi-
pe) quæ solis exteris emolumentum
afferunt. Testis est Gallia, quæ ex di-
scor-

discordia inter Regem & proximos Agnatos, vulgo *des Princes du sang*, non raro in maxima pericula coniecta, & plurimis incommodis affecta est.

CAP. LXXIII.

*Cauta sociorum electio est
actus Principalis Ingenij.*

NON est tibi eligendus in socium, qui tuus esse possit, cum libuerit, Dominus.

Impacta est in hunc scopulum fortuna Joannis Palæologi, qui Anno Christi 1360. fœdus iniit cum Amurathe III. Turcarum Imperatore. Sed turpissimæ societatis justissima pœna fuit, servitus Palæologi, qui Amurathis factus est vectigalis: titulo Socij in conditionem servi commutato.

CAP. LXXIV.

*Prudens auxiliorum petitio,
vel oblatorum admissio, ad bonum
Principis regimen spectat.*

Magnâ opus est prudentiâ in auxiliis vel petendis, vel admittendis.

Quidam sunt auxiliores in spe, & predatores in re.

Ita Seleucienſes à Parthis, Cari à Cyro, Rhegini à Romanis, Meſſanenſes ab iſdem, Carthaginiſes à Gallis, Hiſpanis, Liguribus, Balearibus, Græcis: Britanni ab Anglo-Saxonibus, Hieroſolymitani à Saladino, Hiberni ab Anglis, Itali à Gallis & Arragoniſis, Conſtantinopolitani à Turcis, Belgæ à Gallis, alij deniq; ab alijs, à quibus auxilia ſperabant, aut oppreſſi, aut inſidiis appetiti fuere. Vide itaque, ne is, qui venit ad

te.

te velut auxiliator, sit re ipsa vitæ tuæ infidiator.

Audi fabellam Homericam. Mus felis sibi insidiantis ungues devitans, fuga ad lacûs ripam sese contulerat, ibique sitim pariter ac fatigationem haustâ aquâ levaturus constiterat: quem ubi rana conspicata esset, genûsque muris non ignobile, atque etiam periculum vitæ impendens didicisset, aquarum illi hospitium, dorsumque, quo veheretur, amicè obtulit. Nec detrectavit Mus obsequium. Excipitur itaque mollibus Ranæ humeris, ferturque primo, insolita natatione lætus. Verùm ubi spargi aqua vento, ranâque nonnunquam subsidere natatu altiùs cepisset, ac tandem hydrus ipsi infestus apparuisset, repentè rana sese ad tutiorem lacûs recessum recipere cepit; cùm musculus serâ facti pœnitentiâ opem vectricis suæ inclamare, obluetari fluctibus, mergi aquis, rursumque victor emergere; donec madido gravanté-

vantéque pilo, ac viribus sensim fractis, undisque vincentibus, hausta aqua animam interciperet.

Ita nonnunquam accidit inter homines, uti qui inani fiduciâ patrocinium alterius vel imploraverant, vel oblatum acceptaverant, versâ deinde Patroni benevolentiam in malevolentiam, aut interveniente casu aliquo sinistro, pro speratâ salute incurrant perniciem, quam formidaverant.

Id accidit Pompejo, cum post pugnam & cladem Pharsalicam se in Ægyptum contulisset, ubi ab Achillâ Servo Ægyptio interfectus est.

Illud denique sapientissimorum Politicorum consilium est, à Principe potentiore, sine multis cautelis, magnâque circumspeditione, non esse petendum auxilium.

Docet nos hoc apologus, quo Hymerensibus olim ostendit Stesichorus, inconsultè ab illis Phalaris potentioris Principis protectionem admissam esse.

Equus, ait ille, pristinâ adhuc in protis libertate fruens, nullique jugo, aut habenæ obnoxius, dolebat infesta suis pascuis cervorum agmina imminere, & optimos quosque bolos præcerpere. Quare submovendi huius consortij avidus, hominem adit, oratque adversûs cervos ut sibi præstet suppetias. Non detrectat Homo. Itur in consilium, quâ ratione id optimè impetretur, ut ne tam impunè in pascua irrumpant cervorum agmina? ac denique placuit, ut armatum suis hominem telis equus in dorsum acciperet, atque habenas ore admitteret, quo consultam ab homine viam, directus ipse à prudentiore Magistro capelceret. Ita adversûs cervos felici expeditione processum est, partim fugatis, partim in prædam abstractis feris. Sed equo deinde pristinam libertatem roganti; negavit homo id sibi fas videri: æquum enim esse, ut qui tam utilem ipsi navasset operam homo, rursus eodem ad suum commodo-

modum fruatur. Unde sub admissis
inconsultè habenis equo imposterum
serviendum fuit: exemplo posteritati
relictò, non facilè potentioris Do-
mini opem, nisi circumspectè admo-
dum esse admittendam.

CAP. LXXV.

*Quòd electio mediorum &
executio intentioni finis à Princi-
pe constituti correspondere
debeat.*

FAcile est Principem aliquid ani-
mo designare faciendum, sed id
per idoneam electionem mediorum
executioni demandare, sæpe est ad-
modum difficile.

*Multa designamus voluntate, quæ
non perficimus facultate.*

*E più facile volere, che volare. Ita-
que ad prudentiam Principis, & Con-
siliariorum sagacem industriam per-
tine.*

tinebit, ita procedere in via *Intentionis*,
ut non aberrant à via *Executionis*: in
qua Politicorum iudicio, bonorum
consiliorum vis & efficacia potissi-
mum consistit.

*Consulere & non exequi, est concipere
& non parere.*

CAP. LXXVI.

*Periculosa & dubij eventus
negotia per Ministros, & non
per Principem expedienda
esse.*

Non solent Principes prudentiæ
laude inclyti, personalem im-
pendere operam ijs negotijs expedien-
dis, quæ cum sint gravia & ardua,
non carent insuper periculo, execu-
tioni annexo, & ancipiti eventui sub-
jecta sunt. Cum enim ea sit Princi-
pum fortuna atque conditio; ut ne-
gotia, quæ sunt præcipua majorisque

momenti, ad famam dirigere debeant: æquum est, eos non nisi tuta, & cum certa gloria conjuncta, sibi sumere expedienda; ardua verò, periculosa, & dubitabili successui obnoxia, Ministris atque Legatis permittere; ut si cœpta non successerint, non Principis infelicitas, sed Ministri imprudentia appareat.

CAPUT LXXVII.

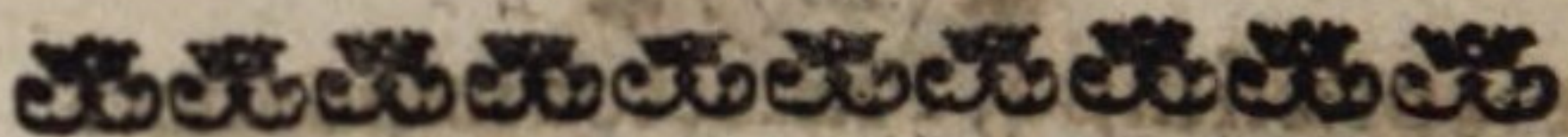
Quòd Præfectura immediata & personaliter per Principem, non verò mediatè per substitutos Ministros conferenda sint.

O Status Cardinalis in Epistolis, imprudens quorundam Principum consilium improbat; qui non per se immediatè, sed per Provinciarum præsides, Civitatibus Rectores

res, præfidijsq; Præfectos imponunt.
Hoc enim est munus Principis: ad
quem pertinet, gratiosa per se, odiosa
per suos distribuere. Nam aliàs si hic
ordo invertatur, paulatim odium
Principi, benevolentia Ministris con-
ciliabitur: quorum alterum Principis
dignitati, alterum securitati contra-
rium est.

Quo in genere, ut in plerisque aliis
regnandi capitibus, graviter erravit
Henricus III. Gallorum Rex: qui,
cùm Maximarum Provinciarum ad-
ministrationem gratiosis in Aula ho-
minibus tradidisset; ijsdem etiam, ut
civitatribus, quos vellent Judices, ar-
cibúsque Tribunos ac Centuriones
præficerent, potestatem fecit.

CAP. LXXVIII.

Quòd Conventuum publicorum, seu Comitiorum prudens ordinatio & directio ad Principem spectet.

IN Comitiiis cogendis Majestas, in ordinandis ac dirigendis prudentia Principis relucet.

Porro ad prudentem Comitiorum ordinationem ac directionem requiritur imprimis, ut qui illis interfunt, ad scopum boni publici, exclusis inutilium actionum ambagibus, colliment: ne cogamur credere verum esse, quod non ita pridem de Comitiiis Ratisbonensibus dixit quidam Politicus: *In protestatione convenimus, conveniendo compotamus, compotando consulimus, consulendo confundimus, confundendo concludimus, conclusa rejicimus, & salutem patriæ non consideramus.*

Duo insuper in magnis Comitijis sunt præ aliis necessaria : annonæ abundantia , & animorum concordantia.

Eluxerunt hæc duo in Comitijis illis Polonicis , quibus Henricus Andium Dux in Regem Poloniæ electus fuit. Cùm enim eo tempore centum millia Equitum intra quatuor milliariũ spatium circa urbem Warfaviensem diversarentur, quadraginta ampliùs dies non pabulum equis , non vinum hominibus , non carnes , non pisces , non cætera esculenta defuêre : quòdque palmarium est , & fidem penè superat, nullæ simultates , aut rixæ toto eo tempore in tam numerosa nobilitate auditæ sunt.

In Comitijis Germanicis duo M.M. Multitudo & Mutabilitas : & duo P. P. Prolixitas & Prodigalitas vitanda sunt.

De multitudine Comitiorum Germanicorum scripsit Æneas Sylvius *Epist.* 72. in hæc verba : *Omnes Ger-*

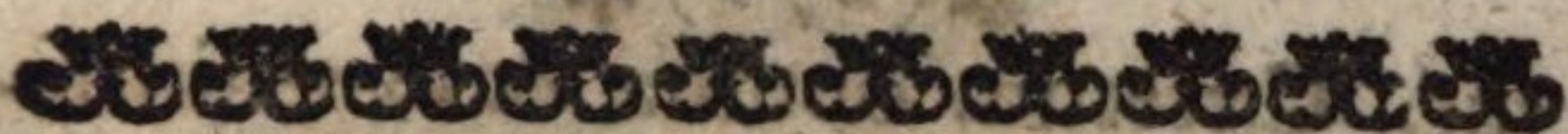
manorum dieta sunt facunda, & qualibet in Ventre habet aliam. Estque credibile (quia femininum est nomen) libenter impregnari dietas ac parturire.

De Mutabilitate Comitiorum nostrorum dixit Carolus V. Imperator, teste Lipsio *in Notis ad lib. 8. Politic. cap. 5.* Sicut viperæ Matres tollunt, ita Comitiorum Germanicorum posteriora decreta tollunt priora.

Prodigalitatem denotat Conviviorum luxus & frequentia.

Prolixitatem efficiunt immodicæ & intempestivæ controversiæ de sessionibus: de quibus Joannes Samoiscius Magnus Poloniæ Cancellarius: *Germani, inquit, in suis Comitibus ferè nihil aliud agunt, quàm ut sessionibus digladiantur.*

CAP. LXXIX.

*Quòd fœdera peritè à Prin-
cipibus tractanda sint.*

Fœdera prudenter & peritè tractan-
tur à Principibus : Primò , si ea
fanciant cum illis , de quorum fide &
constantia , ac proinde de ipsorum fir-
mitate fœderum prudenter dubitari
non potest.

Cæterùm hujusmodi fœdera non
censentur ea , quæ inter Reges &
Reipublicas seu civitates ineuntur.
Hæc enim non sunt admodùm tuta &
firma ; propterea quòd Regum & li-
berarum civitatum res inter se naturâ
suâ pugnent , ut scriptum reliquit Po-
lybius : & rara sit Regum liberarum-
que civitatum concordia , ut asseruit
Demosthenes.

Secundò , si mutabilitati fœderum
congruenti aliquo remedio consula-

M 4 tur.

tur. Cæterum optima & expeditissima ratio conservandi fœdera illibata hæc est; ut ab ijs, qui fœdera paciscuntur, commune aliquod concilium, quod de eorum inter se controversiis postea cognoscat & judicet, communi consensu constituatur. *Fuit id observatum olim in fœderibus Atheniensium & Lacedæmoniorum.*

Tertiò, si fœdera paciscentes non nimiam in ijs fiduciam collocent; sed potiùs sibi persuadeant, in eorum firmitate fortunam suam tutò fundari non posse.

Fœderibus tantum inest efficacix, quantum mutabilis contrahentium voluntas permittit. Sæpe illa quàm facilè coalescunt, tam leviter rursus dissolvuntur.

A fœdere illo, quod inter Anglos & Hispanos contra Regem Gallix apud *Guicciardinum lib. ii.* conflatum erat, post acquisitum Navarrae regnum, resiliit Ferdinandus Hispanus, nec adigi potuit ullo modo,

do, ut arma sua Anglis ultrà jungeret.

Cùm Clemens VII. Pontifex, Franciscus Rex Galliae, ac Respublica Veneta, sociatis armis libertatem tueri, ac nimiae Caesaris potentiae obsistere decrevissent; nullus initio erat, qui tanto copiarum militarium terrâ marique apparatu, brevi Italiam in pristinum statum restituentem non arbitraretur: re ipsâ tamen & experienciâ, ut sæpe aliàs, ita tunc quoque compertum est, fœdera plus auctoritate & famâ, quàm viribus pollere. Nam præter Laudem Pompejam occupatam & Cremonam deditione receptam, nihil memoratu dignum est gestum: quòd auxiliorum dilatione nihil satis tutò tentari posset.

A fœdere illo, quod inter Pontificem Max. Hispaniarum Regem & Rempublicam Venetam adversùm Turcas initum est, primi omnium Veneti, quòd Hispanum suas tantùm utilitates consecrari suspicarentur,

M s

reces-

recesserunt. Quo facto ingens illa ad Naupactum victoria nihil omnino rei Christianæ profuit: & nostri, acquisitis navibus, regna amiserunt.

Et sanè non infrequenter Venetorum Respublica, non obstantibus fœderum vinculis, arbitrata est, fortunæ cursum propter incolumitatem publicam, obliquandum esse: ne navis Reipublicæ allisa scopulis naufragaretur, ut observat Forstnerus in notis Politicis ad Tacitum.

Docet id quoque Paulus Paruta Eques & Procurator S. Marci *lib. 5. histor. Vener.* ubi Dominicum Trevisanum, prudentissimum Reipublicæ Senatorem & S. Marci Procuratorem his verbis in senatu perorantem inducit: Cogimur parere necessitati temporum, & sæpe mutare voluntatem, propositum, amicos & inimicos, suspectam habere omnem externam potentiam, timere multa, fidere paucis, & perpetuâ vigilantia aliorum actiones observare, ut ad illas insti-

instituantur nostras : habentes in ista
inconstantia unum constantissimum
propositum , conservationem statûs
nostri, & magnitudinem Reipublicæ.

Trevifano adstipulatur Leonardus
Hemus, homo gravis & prudens,
variisque tam domi, quàm foris pro
salute patriæ negotijs exercitus. Ejus
hæc sunt apud citatum Parutam *lib. 8.*
Histor. verba. Non dubitavimus ac-
cedere modò huic, modò alijs, quo-
modo nobis suadebat temporum ra-
tio & utilitas nostra. Tertius deci-
mus nunc annus est, cùm Regi Fran-
cisco fœdere juncti sumus. Verùm
crescentibus Cæsareanarum partium
viribus in Italia, nec comparentibus
Francicis auxiliis; ita ut impossibile
videretur impetum hostis sustinere,
Cæsaris fortunæ cessimus : secuti con-
siliū, quod nobis suggererat secu-
ritas rerum nostrarum, Cæsaris desi-
derijs morem gerentes, residuum co-
piarum Gallicarum Italiâ ejecimus.
Verùm paulò pòst resurgente Galli-

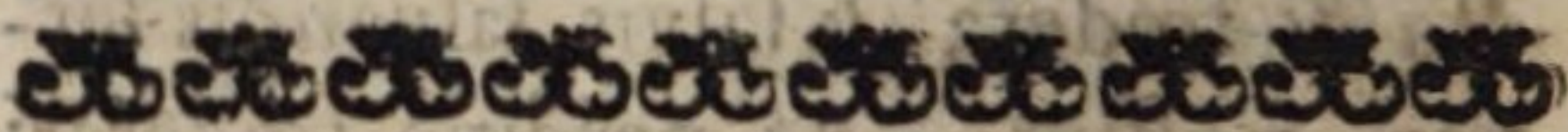
câ factione , cùm ipse Franciscus
Galliæ Rex expeditionem suo ductu
adornaret ; relicto quod cum Cæsare
nobis intercedebat , fœdere , veterem
cum Gallo amicitiam confirmavimus :
cui cùm adversè omnia , & præter
opinionem successissent , dissipato ex-
ercitu ipsóque Rege capto , ut Victo-
ris impotentia tempestivè obviàm
iremus , denuò cum Cæsare pacti fu-
mus. Cujus magnitudo atque poten-
tia cùm inciperet esse suspecta ; ut pri-
mùm in Rege Franciæ jam tunc libe-
rato experiendorum armorum cupi-
dinem advertimus , socios nos illis
præbuimus , exigendis ex Italia Cæ-
sareanis. Hæc non omnino duorum
annorum spatio gesta sunt. Et certè
sapiens fuit consilium servire tempori-
bus ; eo enim Rempublicam servavi-
mus , eique cum dignitate pacem re-
stituimus. Hæc Hemus.

Henricus IV. Galliæ Rex , cùm
jam eò deducta res esset , ut pacem
cùm Hispanis faceret , Anglis impe-
dire

dire volentibus, fidemque datam re-
poscentibus, respondit : Reges non
aliter solere inter se pacem ac fœdera
facere, quàm cum hac tacitâ con-
ditione : ut quod rebus suis utile est,
semper amplectantur : quod perni-
ciosum est, cautè devitent. Itaque
à se exigì non debere, ut bellum pe-
riculosi eventûs cum iisdem pacem
rebus suis salutarem habere malit. *Of-
fatus in Epistolis.*

Laudabile quidem est servare pa-
cta & fœdera, si salvis salvandis ser-
vari possint. At perditis fœderati-
onibus, & nullâ nostrâ ope reparandis,
sejungere causam, & sibi consulere li-
cet. Stulta fides est, quæ tuum ami-
cum servare non potest, & te ipsum
peffundat : præsertim si nihil sit,
quod illum tibi formidabilem reddat.
Cæterum tutissima reddit fœdera me-
tus mutui. Quippe qui ea rumpere
vult, dum ambigit, an superior esse
possit, metuitque vindictam Socii,
absterretur.

Denique id universim de fœderibus dici potest, quòd incerta & anceps eorum sit conditio; sive illa cum vicinis, sive cum longè dissitis inean-
tur. Priora enim sæpe insidiosa & periculosa (præsertim si fœderatus potentiâ prævaleat) posteriora plerumque infructuosa sunt; cum vix unquam auxilia necessaria in tempore transmittantur. Quod Itali significanter exprimunt hoc adagio: *L'acqua lontana non mai spegne fuoco vicino.*

CAPUT LXXX.

Monomachias, sive duella à Principibus Christianis nequaquam toleranda esse.

INter nocentissimas Christianæ Reipublicæ pestes, meritò numeratur feralis illa, & penitus rabiosa duellorum consuetudo, quæ cum tanto boni publici privatiq̃ue detri-
men-

mento conjuncta est, ut si illius incommoda accuratè perpenderent Principes, fieri non posset, quin ad eam efficacissimis remediis tollendam impellerentur.

Eateor equidem, non omnia prorsus duella, quacunque ex causa vel oblata, vel acceptata, esse impietatis condemnanda; quia etiam David cum Goliath decertavit duello, quod erat licitum & sanctum; tum quia instigante DEO initum: tum quia auctoritate Regis Saulis ad necessariam Reipublicæ defensionem susceptum. Subinde enim licet bellum vertere in duellum, cùm id publicæ auctoritate fit, ut unius cæde multorum strages redimantur. Sic Romani bellum cum Albanis, verterunt in duellum trium Horatiorum cum tribus Curiatii, utrimque tergeminis Fratribus. Similiratione S. Wenceslaus Rex Bohemiæ, à Radislao Duce Curmiensi Bohemiam invadente provocatus ad duellum, illud accepavit,

vit, ut bellum duello, & populi periculum suo discrimine redimeret. Deo igitur suppliciter invocato, equum vir sanctus conscendit; & mox ejus adversarius vidit illi ab Angelo hastam porrigi, se verò ab eodem hac voce moneri, *Noli ferire.* Quo viso perterritus ex equo desiliit, & ad pedes Sancti procidit veniam petens: quem ad parcendum, quàm ad ulciscendum paratiorem invenit.

Alia est ratio duellorum, quæ privatâ auctoritate, ad privatæ injuriæ vindictam, capeffuntur; hæc enim planè sunt vetita & inconcessa, nec à Principibus concedenda.

Sed nolo de hoc argumento quidquam ex meo sensu proferre. Habet enim modernus mundus impatientissimas aures, ad audiendum in hac materia veritatem: possétque videri periculosum, contra tot millia armatorum, in seipsos crudelium, ingratam proferre sententiam. Dixi, *tot millia*; quia constat ex Theophi-
lo

lo Raynando *lib. 5. de virtutibus*, in sola Gallia intra annos 30. tot cecidisse in duello, quot suffecissent ad numerosissimum exercitum conflandum, ipsosque Turcas Christiani nominis hostes vexandos. Audiamus igitur, quid sentiant de hoc puncto alij me multò sapientiores.

Cornelius à Lapide, vir sapientissimus, & editis in scripturam sacram commentariis eruditissimis illustris, in Cap. 47. Ecclesiastici vocat duella planè illicita, injusta & scelerata, idèoque gravissimis pœnis à sacris Canonibus castigata.

A Concilio Valentino appellantur duellantes *Latrones cruenti, & homicidæ nequissimi*; prout observat Theophilus supra citatus.

Concilium Tridentinum *sess. 25. c. 19.* loquitur in hæc verba: Detestabilis duellorum usus, fabricante diabolo introductus, ut cruentâ corporum morte animarum etiam perniciem lucretur, ex Christiano orbe
peni-

penitus exterminetur. Imperator, Reges, Duces, Principes, Marchiones, Comites, & quocunque alio nomine domini temporales, qui locum ad Monomachiam in terris suis inter Christianos concesserint, eo ipso sint excommunicati, ac jurisdictione, & dominio Civitatis, castri, aut loci, in quo, vel apud quem duellum fieri permiserint, quod ab Ecclesia obtinent, privati intelligantur; & si feudalia sint, directis Dominis statim acquirantur. Qui vero pugnam commiserint; & qui eorum Patrini vocantur, Excommunicationis, ac omnium bonorum proscriptionis, ac perpetuæ infamiæ poenam incurrant; & ut homicidæ, juxta sacros Canones, puniri debeant, & si in ipso conflictu decesserint, perpetuò careant Ecclesiasticâ sepulturâ. Illi etiam, qui consilium in causa duelli, tam in Jure, quàm facto dederint, aut alia quacunque ratione ad id suaserint, nec non spectatores, ex-

com-

communicationis, ac perpetuæ maledictionis vinculo teneantur: non obstante quocunque privilegio, seu pravâ consuetudine, etiam immemorabili. Hucusque Tridentinum Concilium.

Nicolaus Caussin, vir probitatis doctrinæque spectatissimæ, duella (inquit in *Aula sancta tom. 1. lib. 1.*) naturam hominis in omnimodam bestialitatem transferunt. Erutum è terræ visceribus ferrum quodammodo rubore suffunditur, dum se ad talem carnificinam videt adhiberi, & manu hominum exacui ad homines trucidandos. Hi miserandi homines, jam propter interpretationem unius voculæ, jam ex mera & futili cordis levitate, verbis aut scripto ad duellum se provocant; pugnae locum designant; arbitros, certaminis fautores, & ut vulgò nuncupantur, paternos deligunt; orant, & exorant succedaneos, seu secundarios; qui cum sint animo tranquillo, & minimè accenso, probè animadvertunt, quòd se

se vitæ periculo exponere contra hominem, qui se nunquam offenderit, imò nec innotuerit quidem, sit factum hominis cerebro destituti; nihilominus tamen eunt, tyrannicè tracti legibus vanissimi respectûs, qui alio non nititur fundamento, quàm stultâ hominum imaginatione. Speciem quidem exteriorem hominis nil formidantis præseferunt, at verò cor interioris consideratione præsentis periculi timore incredibili concutitur. Locum secretiorem velut veneficæ inquirunt, & nonnunquam ad splendorem lunæ hoc detestabile facinus perpetrant: non considerantes, quòd eos Deus tot oculis intueatur, quod lucent in firmamento sidera. Furor iste plusquam bestialis pro fine habet mortem corporis, æternam, & irreparabilem animæ jacturam, Dei inevitabilem iram, Principum & Magistratum manifestam indignationem, legum minas & fulmina, Justorum execrationem, ac rapidè cæli terræq; maledictionem.

Conan-

Conantur illi, nescio qua honoris defendendi necessitate, inexcusabile hoc crimen quodammodo excusare, & veluti cohonestare; sed falluntur cæci, & se aliosque miserrimè fallunt. Longè alia honoris tuendi ratio ab homine Christiano iniri & potest, & debet. In quem finem, duplicem à provocatis ad duellum doctrinam considerari velim.

Prima est, quam tradit Dominicus Bannez vir doctissimus, & primi subfelli Theologis accensendus. Ne te abdas tenebris (inquit hic auctor) sed ambules in publico, non caperatâ, & contractâ sed exporrectâ & explicatâ fronte. Et si contigerit adversarios tuos tantæ esse temeritatis, ut te aggreantur, fac tunc ut te paratum inveniant ad justam tibi defensionem, quam lex naturæ cuilibet permittit.

Sed huic doctrinæ non acquiescit mundus. Responde ergo provocan-

vocanti ad duellum , quod Augustus Cæsar respondit M. Antonio , cum ab eo ad singulare certamen , seu duellum provocaretur. Is Antonio denunciari curavit , quod ubi rerum suarum desperatione ad eam redactus fuerit rabiem , ut vitam oderit , alias se tunc inquisitarum vias moriendi honestiores isto cruento furore.

Quid ad hæc ô Nobiles ? nonne & Augustus , qui oblatum duellum recusavit , nobilis fuit ? Quod si dicas , illud Augusti responsum homine timido dignum esse : ajo ego , timidum illum interim primum mundi constituisse Imperium ; Antonium verò , qui eum ad duellum provocaverat , cum tota sua generositate , in sinu & brachiis feminae obiisse inglorium.

Altera doctrina est S. Ephræfasyri , citati ab Aloysio Novarino *Opusc. Vari Tom. VII. Epist. 42.* Ex qua duellantes , qui se necessariâ honoris sui

fui defensione excusare solent, liqui-
dò intelligent, in quo verus Christia-
norum honor, & genuina gloria con-
sistat. Gloria Christianorum (inquit
sanctus ille) Dei præceptum est. Glo-
ria Christianorum, Apostolorum &
Prophetarum doctrina est. Gloria
Christianorum, humilitas animi est,
spiritalis paupertas, atque obedientia.
Gloria Christianorum, psalmodia
cum compunctione. Gloria Chri-
stianorum, pœnitentia cum lacrymis.
Gloria Christianorum, mansuetudo
& quies, omnibûsque se submitte-
re, ac reverentiam tribuere. Glo-
ria Christianorum est, dicere socio:
peccavi tibi, ignosce mihi. Gloria
Christianorum, advenarum & pere-
grinorum est receptaculum, atque
compassio. Gloria Christianorum
& salus est, semper mensâ suâ paupe-
res, orphanos, advenâsque excipere;
hanc etenim domum Christus suâ
præsentia nunquam destituet. Glo-
ria Christianorum est, non sinere so-
lem

lem occidere super iracundiam suam,
neque in inimicitia adversus aliquem
obdormiscere. Gloria Christianorum,
atque corona est, tribulationes suf-
ferre, & non indignari.

Hucusque Sanctus Ephræfasyrus
de vera Christianorum gloria: quam
si duellantes præ oculis haberent, &
pro scopo sibi præfigerent, de duellis,
sub vanissimo honoris sui conservan-
di prætextu, ne cogitationem quidem
lusciperent.

*Non est Christiana generositas, sed
insana ferocitas, omnes de puncto hono-
ris exortas controversias acumine
gladij velle expun-
gere.*

CAPUT LXXI.

De peritia Artis militaris Principibus necessaria.

Cum duo sint Regnorum vincu-
la adamantina, *Arma & Leges*;
non oportet Reges & Principes re-
rum bellicarum esse rudes & impe-
ritos. Constat autem ars militaris
permultis præceptionibus ac regulis,
ab ijs qui se rei Polemicæ Magistros
profitentur, traditis: ex quibus non-
nullas huic opusculo inferendas cen-
sui.

Regula 1. Princeps sit pacis amans,
dum bella gerit: bellorum providus,
dum pacem colit.

Regula 2. Nimia belli appetentia
amore pacis refrænanda est. Quam-
diu enim in pace vivere licet, non est
decorum Principi, ut arma sumat.
Hoc dictum semper in ore habebat
Martianus Imperator, pacis aman-
tissimus, cujus symbolum fuit: *Pax*
N. bello.

bello melior. Valeat igitur, & ad immanes Scythias relegetur symbolum illud Caracallæ: *Omnis in ferro salus.*

Si melior est una uncia pacis, quàm decem libræ victoriæ (ut ait Cardinalis Bellarminus) quanto melior erit una uncia pacis, quàm centum unciæ belli?

Tantò laudabilius est pace bellum avertere, quàm bello pacem quærere; quantò gloriosius est, in semente, quàm in segete mala excindere.

E meglio conservar la pace, che farla.

Regula. 3. De quovis bello suscipiendo prudenter & diu deliberandum est; præsertim de eo, quod est & longinquum, & periculosum; id est, quod adversus validum ac bellicosum hostem, & à nobis procul remotum, gerendum est. *Ex lib. 6. Thucydidis.*

Regula 4. Quidquid ex æquitate & justitia faciendum est, licèt sæpe non ex dignitate Reipublicæ fieri vide-

deatur, nihilominus faciendum est, ut bellum, & imminens ex bello calamitas evitetur. *Thucydides loc. cit.*

Regula 5. Oportet Principem antequam bellum decernat, metiri vires suas, ne potentio-rem laceſſat, non ſine honoris bonorūque fortunæ detrimento. Quā in re videtur erraſſe Dux Sabaudia, quando uſus (reſti-
tius dixerim, abuſus) ſymbolo ſuo OPORTUNE, aggreſſus eſt Regnum Gallia viris & viribus longè potentius. At Rex Gallia Henricus IV. cuſā monetā, cuius altera facies inſcriptum exhibebat hoc vocabulum OPORTUNIUS, docuit non eſſe viri prudentis, fortio-rem ſe provocare.

Non eſt tutum eos ledere, quos perdere non poſſis.

Regula 6. Cū bellum perarō eum finem habeat, qui ſperabatur, ut ait Thucydides in oratione ad Lacedaemonios, oportet Principes bella ge-

sturos cogitare, quis eorum exitus prudenter vel sperari possit, vel timeri debeat: neq; tantum de hoste invadendo, sed etiam de evadendo, deliberare.

Quod utinam præstitisset quondam Archidux Austriæ Leopoldus, qui habito cum Proceribus suis consilio, de invadendis Helvetis, & ad obedientiam revocandis, morionem suum, qui præsens omnia audiverat, percunctatus est, num consilia inita placerent? non placent mihi, respondit morio, quia omnes vestræ sententiæ ad invadendum spectant, nullus autem de evadendo mentionem facit. Præfagitio fuit, quam eventus ipse comprobavit; Dux enim cum suis occubuit.

Regula 7. Bellum aut inferimus, aut illatum repellimus ac propulsamus. Hoc Reipublicæ conservatio, illò Imperij propagatio quæritur. Ad illud spe impellimur, ad hoc metu cogimur. — Hoc semper justum pi-
umque

umque est, & naturæ consentaneum, quæ vim vi repellendam suadet: Illud sæpe injustum, quia causæ, quibus restam gravis cohonestetur, frequenter defunt.

Regula 8. Arma & leges fraternizant; quia arma legibus, & leges armis indigent. Itaque Principes inter arma legum, & inter leges armorum meminerint.

Regula 9. Arma sunt ingloria, quæ non suscipiuntur pro DEI gloria.

Quod agnoscens Henricus IV. Rex Galliarum cognomento Magnus, Anno 1061. dexteræ filioli sui Ludovici XIII. recens nati capulum gladii inserens, DEUM exercituum precatus est, ut eo olim ad propagationem gloriæ suæ uteretur. *Bucelinus in Annal. Gallia.*

Regula 10. Non pietate minùs, quàm armis pugnatur in hostes.

Agnovit hoc Turcarum Imperator cum dixit: *Ferdinandus* (hujus nominis Secundus, Roman. Impe-

rator) sanctus est, Deus cum illo est, & pro illo pugnat Refert Avancinus tract. de virtut. Leopoldi Guilielmi Proleg. i.

Regula 11. Fortissimum in bello munimentum est fiducia in ope divina.

Veritatem hujus Regulæ Leopoldus Guilielmus Ferdinandi III. Frater chirographo suo contestari voluit, quando illo ipso die quo Cæsaris nomine primum arma suscepit, hanc suæ virtutis tesseram hierothecæ de collo pendulæ inclusit: *Jesu quem timebo, quando tu non tantum mecum es, sed & meus es.* Idem laudatissimus Princeps, monentibus, ut adversus glandes plumbeas loricâ pectus præmuniret respondit, *loricæ nostra DEUS est.*

Regula 12. Auxilij divini implo-ratio, est optima ad victoriam præparatio.

Incluserat Serenissimus Leopoldus Archidux Augustissimi Imperatoris nostri Leopoldi Patruus, intra
mæ-

mœnia Neoburgi ad fines Bohemiæ
Slangium, militiæ Suecicæ Ductorem,
cum numeroſo milite. Inſiſtebat
magnâ violentiâ mœnibus, ut ho-
ſtem ad deditiōem compelleret;
ſed nondum pertinaciam expugna-
bat. Imminebat tempus aſſultui
deputatum, cū Archidux ad ſuos
converſus: *Miſſæ, inquit, ſacrificium*
audiamus, & Deus vecordem reddet
inimicum. Mirum dictu! ubi pri-
mū ſacra hoſtia præſentibus ſpe-
ctanda in altum ſublata fuit, audi-
tum è mœnibus deditiōis ſignum:
ad quod Sereniſſimus Archidux piè:
Sic hoſtes vincendi ſunt.

Regula 13. In formando exercitu à
ventre incipiendum eſt.

Ita ſenſit Colignius Admiralius
Galliæ, qui hoc dicto indicare vo-
luit, exercitui ante omnia de com-
meatu providendum eſſe. *Thuanus*
lib. hiſt. 42.

Regula 14. Gloria militaris non ce-
dendo, ſed cædendo: non feriando,

sed feriendo : non fugiendo, sed fugando comparatur.

Regula 15. In bello lima ferri est aurum; & ferrum hebescit, quod ab auro non acuitur.

Regula 16. In bello locus medius est optimus; quia fortes tenent locum medium inter timidos & audaces.

Regula 17. In bello plus operatur largitio argenti, quam explosio tormenti.

En martel d'argento rompe le porte de ferre.

Regula 18. In bello maximarum momenta rerum saepe momento temporis avertuntur & pereunt. Itaque celeritate opus est.

Anno 1620. Maximilianus Bavariae Dux, quinque dierum spatio superioris Austriae Proceribus concessa, intra quos velint necne mandatis Caesareis parere, deliberarent; interim non elapsis adhuc illis quinque diebus, exercitum ad Provinciae limites

limites admovit : quâ celeritate percussos ad omnia obedientes Austriacos habuit.

Comes Mauritius Hollandicarum Copiarum Ductor, Anno 1591. Zutphaniam, Daventriam, Hulstam, Delfziel, Noviomagum, urbes egregiis propugnaculis munitas, paucorum spatio mensium in potestatem redegit : ut proinde non immerito *Aquila volans, & Fulmineus terror Belgij* fuerit cognominatus.

Regula 19. In bello contra viros potius quàm contra muros dimicandum est.

Francisci Sfortiæ bellicosissimi Ducis sententia fuit, devicto hostili exercitu debellatum esse : at expugnatis Urbibus atque castellis, sæpe bellum longè majus superfuisse.

Regula 20. Patientia & constantia sunt duo Maxima ad bellum feliciter gerendum præsidia.

Cùm Anno 1550. sub auspiciis Mauritij Ducis Saxoniae Magdebur-

gum obsedisset Carolus V. Impêrator, Urbs hæc licet in magnas redacta esset angustias, patientiâ tamen & constantiâ rem eo deduxerunt Magdeburgenses ut impetratis gratissimis pacis articulis, victores evaserint atque in gratiam ab Imperio recepti fuerint.

Regula 21. Felix belli eventus non tam quantitate militum, quàm qualitate obtinetur.

Roswurm egregius Polemarchus, septem Germanorum Militum milibus stipatus, quinquaginta Turcarum millia in fugam egit.

Alexander M. domiturus orbem terrarum, eduxit in aciem triginta millia peditum, & quatuor vel quinque millia equitum. Hac tam parvâ manu universum terrarum orbem uerum sit admirabilius, vicerit, an aggredi ausus fuerit, incertum est; cùm ad tam periculosum bellum delegerit Alexander non juvenes robustos, ætate primâ florentes, sed

sed veteranos, & plerosque etiam emeritæ militiæ, qui cum Patre Patriisque militaverant: ut non tam milites, quàm Magistros militiæ electos putares. Ordines quoque nemo nisi sexagenarius duxit: ut si principia castrorum vidisses, Senatum te alicujus priscae Reipublicæ conspexisse diceres. Itaque nemo in prælio fugam, sed victoriam cogitabat; nec in pedibus cuiquā spes, sed in laceratis erat. Ex adverso Rex Persarum Darius Alexandri adversarius, sexcenta millia militum æmulo suo opposuit: quæ non minùs arte Alexandri, quam virtute Macedonum terga verterunt.

Regula 22. Opulentum ærarium ad bellum est necessarium.

Bellum enim inexhaustus pecuniæ gurgis est: cui explendo non aurei Persarum montes, non fodinæ auri & argenti utriusque Indiæ suffecerint. Unde quidam Capitaneus Sebastiano Regi Lusitaniæ,

tanīæ , cūm de expeditione in Barbariam suscipienda ageretur , ad id bellum tres torrentes requiri dixit. *Unum virorum, alteram comineatum, tertium pecuniarum.* Et Joannes Jacobus Trivultius Magni nominis Capitaneus, rogatus, quæ res in bello necessariae essent? respondit tres omnino necessarias esse: *pecunias, pecunias, pecunias.*

Atque hinc intelligere licet (inquit Klockius *de ærario lib. 1. cap. 1.*) quanta plurimorum Principum sit incogitantia , qui tempore pacis nihil collegerunt pecuniæ , nihil seposuerunt ; sed omnia, quæ subditi volentes & nolentes contribuerunt, dilapidando perdiderunt, in res nihili profuderunt ; jam verò belli tempore vel solitas ad rapinas convertuntur, & subditos prorsus deglubunt & excoriant: pellileoninæ plerumque vulpinam & vulpinæ leoninam asfuentes ; vel certè tantum æris alieni colligunt, ut solvendo non sint. Ita klockius.

Re-

Regula 23. Bella sustinent magis opes superfluae, quàm violentae contributiones. *Ex lib Thucydidis.*

Regula 24. Bella consilio, pecuniae vi, & resistendo magis, quàm aggrediendo conficiuntur. *Dictum Periclis.*

Regula 25. Bella vicinorum potentum, aut à vicinis quietis statim extinguenda sunt; aut certè illi ipsi tandem ad eadem trahentur bella vel invitati, iisdemque magis involventur. Sic tota Graecia implicata fuit bello à Corinthijs & Corcyrensisibus primum commoto.

Regula 26. Quando eodem tempore duo à diversis Principibus bella imminet, non est utrumque simul suscipiendum; sed cum eo, qui se aequiorem praebet, prius paciscendum est, & ex parte metus tollendus. Sic Romani cum Carthagenisibus foedus iniêrunt ingruente tumultu Gallico. Sic Gustavus Rex Sueciae Germaniae illaturus bellum, prius inducias sex annorum composuit

foit cum Polonis , quæ postea accensione 26. annorum auctæ fuerunt.

Regula 27. Polemarcho magnum & longinquum bellum gesturo , nullus hostilis locus ipsi infestus à tergo relinquendus est.

Ita Gustavus Rex Sueciæ in Germaniam superiorem moturus , prius Pomeraniam , Marchiam , Saxoniam subegit. E contrario Lautrechius Dux militiæ Gallicanæ, quia Neapolim adortus est, relicto post se inexpugnato Mediolano , Ticinum postea & Lombardiam perdidit.

Regula 28. Belli Ducem non oportet consumere tempus in occupandis parvis oppidis & castellis, sed primariam Urbem in hostico primum aggredi.

Ita prudentissimè Maximilianus Bavarix Dux, bello aggressurus Bohemos, qui à Rege suo Ferdinando desciverant , recto tramite Pragam perfectus est: quam Regni Bohemici Metropolim, commisso prope illam prælio,

prælio , relatâque victoriâ ; relictis minoribus Bohemiæ Civitatibus eodem diem mox expugnavit.

Erravit è contrario Comes Stabuli Galliæ Disdignarius , qui cum Genuam expugnare debuisset , relicta illâ prius vim belli vertit in exigua quædam oppida & castella : Genuensibus interea vires colligentibus , quibus erepta est Gallis potentia urbem expugnandi.

Regula 29. Ad Prudentiam Imperatoris bellici pertinet , non temerè , sed magnâ adhibitâ cautela & circumspèctione adoriri eam gentem , in qua duæ factiones mutuis odijs dissidentes , intestinis armis hostiliter concurrunt.

Populos inter se divisos dissentientésque adoriri , successit interdum : sed sæpe etiam laceffenti nocuit.

Cogitanti mihi (inquit Forstner. *in Notis ad Tacit.*) quæ diversi eventûs causæ fuerint , succurrit : vocatos ab alterutra discordium parte prosperè
rem

rem gessisse; at suâ sponte alienam in se pugnam derivantes, suo sibi, quod ajunt, jumento malum advexisse. Quippe priori casu, & nostris alterutrius partis armis sociatis, facile est infirmiores opprimere: & ea odiorum civilium rabies est, ut partium altera, quæ externos vocat, plerumque neglectâ propriâ salute, nihil quàm æmulorum exitium quærat. Exterorum præda esse præoptant, quàm cum popularibus quietè agere: & quod suis viribus non possunt, excidio patriæ quærunt: peregrinis gentibus non magis ad bellum, quàm ad prædam & veluti patriæ possessionem accitis.

Altero verò casu, cum utramque partium externus hostem habeat, non idem sperari potest eventus. Imò probabilius est, descensuros ad consilium (quod unicum ad salutem superest) civilia odia ponendi, conjunctisque viribus eundi in hostem:

cum

cum libertati omnium strui infidias,
facile omnes advertant.

Philippus Vicecomes Mediolani
Dux, sæpius Florentinorum dissidijs
imminens, cum ultra vicies cente-
na millia nummum aureorum ex-
pendisset, nihil omnino profecit.

Hispani à Francisco Galliae Rege
in suis finibus laceffiti, confestim
rebellionem sævissimam, animosque
suo regi infensos posuere. *Guicciar-
dinus lib. 14.*

Quoties Galli inter se digladiati,
mutuis sese vulneribus confecti;
toties, cum adverterent Hispanos
inde occasionem captare res suas
agendi, proprijsque suis commodis
prospiciendi; positis odijs, contra
externum hostem conspiravere.

Tutius igitur est, dissentiente in-
ter se una gente hostili, quiescere,
dum mutuam se caede conficiant. Ita
miseri patriam viris, armis, cæteris-
que belli nervis exhaustes, tibi
pugnabunt; nec deinde superveni-
enti resistere poterunt. Sua-

Suadent quoque Cosmopolitici, ut parti debiliori occultè submittantur auxilia, non quæ finiendo, sed quæ trahendo in longum bello sufficiant. Sic Alcibiades Tiffaferni suavit, ne nimis enixè Lacedæmonios juvaret: quippe memorem esse debere, alienam se victoriam, non suam instruere: eatenus bellum sustinendum, ne inopia deferatur.

Cùm Pistorienles in Italia dissensionibus intestinis laborarent, & Florentini modò huic, modò alteri factioni faverent, brevi eò res deducta est, ut Pistorienles pertæsi tot molestiarum, sponte se suaque omnia in Florentinorū potestatem traderent.

Regula 30. Imperator in bello nihil magis timere debet, quàm ne timere videatur.

Hæc animi, pericula nulla formidantis generositas in Serenissimo Archiduce Leopoldo Gulielmo, cùm Castris Cæsareis Regijsque præesset Polemarchus, clarissimis notis eluxit,

ut

ut refert P. Avancinus in *dissertat. de Virtut. & rebus gestis Leopoldi Gulielmi.*

Cùm ad Salafeldiam quinis exercitibus hostilibus, Sueco, Hassico, Luneburgico, Gallico, Vinariensi, ipse longè inferiore stipatus numero, majoribùsque destitutus machinis, cinctus esset, suis veluti commilito semper adstitit Leopoldus, nec loco se movit, licet jam plures grandiorum globorum vi ad ejus latus occubuis-
sent; nec habitationem suam tran-
stulit, tametsi domum illam jam ter-
tius ab hoste globus perrupisset.

Pari virtute stetit ad Wolfenbitū, inter nutantes intrepidus, inter ca-
dentes erectus, sola generosæ animæ
constantia munitus. Luculentum est,
& ab attestantis auctoritate inexpu-
gnabile, Excell. Comitis Bernardi à
Martiniz supremi Bohemiæ Burggra-
vij datum elogium. Audivi, inquit
ipse, à Suecis hostibus, Serenissi-
mum Archiducem ad Wolfenbitum
(quia Exercitum non moveri loco,
belli

belli ratio exigere videbatur) eâ ipsâ
statione, in quam centum & plures
majorum balistarum jactus cecide-
runt, intrepidum adeò constituisse,
ut neclevi vel corporis, vel capitis
motu volantia fulmina declinaverit:
comitantibus verò, qui timoris quæ-
dam signa monstrâssent, dixisse:
qui pavidus est, recedat, ne suæ
ignaviæ exemplum in intrepidè
consistentes transfundat. Unde &
hostes admirati constantiam, inter
se ajebant: Aut Angelus est Archi-
dux, qui illic tam immotus consi-
stit, aut ejus statua, aut spectrum
aliquod ejus specie.

Vidit & Belgium stupenda Leo-
poldinæ fortitudinis ac magnanimi-
tatis exempla. Ad Armenteriam
abrupta vi glandis plumbeæ galeri
spirâ, ostendit quid hostis vellet, quid
Deus nollet. Ad Landracum, nec
discerptus muralis tormenti globo ad-
latus sibi assistentis Marchionis Pal-
lavicini equus, Principis animum
percel-

percelluit : nec frequentiora fulmina militaria inmissa tentorio, cum convocatis Ducibus agenda mandaret, eum commoverunt. Ad Contracum repetitis ictibus trajectum tugurium, quod incolebat, solâ stetit Archiducis constantiâ, dum ea pericula suâ non est dignatus formidine. Vicinus adeo accessit arcicui-dam, ut & ipse, & qui circum ipsum instabant operi, loquentes è mœnibus Gallos distinctè audirent, cum dicerent : En ille est Leopoldus, qui strictum manu gladium gerit. Paria ad Lendum occurrere pericula, pari virtute contempta.

Sæpe admonebarur à suis, ne se, vitamq; suam tantis periculis objiceret; quibus ipse aut illud Alberti olim Belgij Principis reponebat : *Considerent, belli Imperatorum neminem librato muralis machine globo perijsse* : aut illud dignum maximo Imperatore Carolo V. dictum
Ferd-

Ferdinando III. ad Nordlingam Victore : *Nullum è Familia Austriaca Principem , in summis etiam bellorum aestibus, balistæ majoris globo occubuisse.* Hæc Avancinus citatus :

Regula 31. Præstat belli Ducem in hostili, quàm in suo, vel Principis sui territorio cum hoste dimicare.

Ita Themistocles Atheniensium Dux contra Medos extra Græciam exercitum duxit. Hannibal ex Africa in Italiam ibat oppugnaturus Romanos, Scipio ex Italia in Africam contra Carthaginienses, Carolus V. consilio Andreae Doriæ & Antonij de Leva, cum exercitu irrupit in Galliam contra Franciscum I. Galliarum Regem, antequam in Italiam ingrederetur, bellum illaturus Cæsareanis.

Nam Princeps in suo territorio hostem expectans, cogitur suis sumptibus duos exercitus alere, & proprium & hostilem.

Deinde miles, qui hostem in sua terra aggreditur, plus animi habet, quàm

quàm qui se in sua domo ex inopinato oppressum videt.

Regula 32. Prudens belli Dux alienis consilijs alienoque ductu non temerè ducit copias in loca ignota, nisi & validus numerosusque sit exercitus, & rationem redditus planè compertam habeat, & à Duce viæ obsides acceperit. *Hac Regula usus est Demosthenes, in Aetolos suasu Messeniorum irruens.*

Regula 33. Sicut in patentibus campis nunquam ei sponte & ultro certamen suscipiendum est, qui equitata longè quàm hostis inferior est, ut cenlet Polybius; ita parvo exercitui cum magno in locorum angustijs, non verò in æqua planitie patentique campo configendum est, ne minor exercitus à maiore circumveniat.

Regula 34. Hostis superandi victoriæque reportandæ facillima ratio est, si arx & præsidium, quod habet hostis maximum, & in quo militum
anno-

annonam reposuit, capiatur. *Polybius histor. lib. 1.*

Regula 35. In prælio auxilium quantumvis exiguum ex insperato pro nobis hostibus ostentatum, vel in eos irruens, etiam illos jam victores in fugam vertit. Nam formidolosiores sunt hosti, qui pugnae interveniunt, quam qui ipsi pugnant. *Thucydides lib. 5. in Oratione Brasidae ad milites.*

Regula 36. Officium Belli Ducis est, militem, cui sua solvuntur stipendia, à rapinis, vi & concussione prohibere.

Tam strictè olim milites ex disciplina militari abstinebant à rapinis, ut memoriae tradiderit Scaurus, pomiferam arborem, quam in pedemontis castrorum fuerat complexa metatio, postero die abeunte exercitu intactam fructibus relictam. *Frontinus 4. Stratagem. cap. 3.*

Regula 37. Belli Duces sæpe meminert illius dicti, ab Albano Gubernat.

bernatore Belgij, eodémque veterano Duce prolati : *Si ut oportet castigaveris delinquentem, & premio affeceris bene meritum, fortissimis tua castra viris redundabunt.*

Regula 38. Miles à Duce suo non est facile contemnendus. Nam si strenuus est, strenuus esse desinit : si ignavus, ignavior esse incipit. Dictum Cyri.

Regula 39. In milite non est ferenda temulentia.

Inter bibaces Milites plures infundendo vinum, quàm effundendo sanguinem perierunt.

Cùm quatuor legiones Germanorum militum Romanam Carolo Borbonio Duce occupassent, vix anno vertente dimidia Legio superstes in Germaniam rediit ; cùm nullam nisi à crapula offensionem accepissent. *Guicciardinus.*

Regula 40. Duo sunt sævissimi hostes in bello, & à nullo exercitu expugnabiles, ideoq; maximè cavendi : fames & frigus. O Ex-

Expertus Id Carolus V. Imperator in Obsidione Metensi: ubi cum Exercitus ejus inediâ & frigore propemodum consumptus esset, obsidionem Urbis deferere coactus fuit.

Cum Anno 1568. instructissimus Batavorum exercitus Duce Guiljelmo Auraico prope hyemem trajecisset Mosam, & Dux Albanus omnem illi comineatum interceptisset, milites ejus partim inediâ, partim frigore valde afflicti, dissipati, ac dilapsi sunt.

Regula 41. In castrorum metatione id observandum est, ut ea fiat formâ circulari non quadratâ: Deinde ut castra vallo & fossâ semper muniantur. Id Cyro, id Romanis semper in more positum fuit: nec hi sine castris praelia gessisse leguntur. Quorum quanta fuerit in re militari utilitas, Paulus Æmilius Belli Dux clarissimus gravi oratione ad milites habitâ exposuit. Majores nostri, in-
quiebat, castra munita portum ad
omne

omnes casus exercitûs ducebant esse, unde ad pugnam exirent, quò jactati pugnae receptum haberent: & qui castris exut⁹ erat, pro victo habebatur.

Regula 42. Hoc curandum maxime, ut victi hostes castris quoque statim exuantur, & impedimentis suis spolientur, ut plena sit victoria, illique territi animum despondeant.

Julius Cæsar dicitur nullum unquam hostem fuisse, quem non castris quoque exuerit. Ita nullum perterritis spatium dabat. *Suetonius in Julio.*

Regula 43. Delectos ex toto exercitu esse oportet, qui prædam ex hoste fuso, & urbe captâ colligant ac dividant.

Ita olim prudenter faciebant Romani. Contrarium nunc imprudenter faciunt Germani.

Maximilianus Archidux Austriae cum Mahomete III. Turcarum Imperatore prælio ad Agriam An. 1595: dimicans, victoriam adeptus est:

plurimis Turcarum trucidatis; *At*
 cùm plerique militum contra Maxi-
 miliani edictũ rapinis ante tempus
 inhiarent, & in castris hostium præ-
 das agerent, Panico quodam terrore
 in fugam subitaneam sese effude-
 runt. Unde factum ut plures equo-
 rum ungulis in fuga proculcati, quàm
 ab hostibus trucidati fuerint; atque
 ita prædatores Germani non mini-
 mam victoriæ adeptæ partem amise-
 rint. Quid quòd ipsum Furcarum
 Imperatorem capere potuissent vi-
 ctore, nisi miles ruptis ordinibus,
 missisque hoste, præproperas prædæ
 manus admovisset. Itaque spolia ex
 hostibus non nisi partâ plenè victo-
 riâ legenda sunt. Idque ne priùs fiat,
 severè est in exercitu prohibendum.

Herodotus lib. 9.

Regula 44. Exploratorum opera
 Belli ducibus omnino est necessaria.

*Exploratores sunt securitatis Procura-
 tores.*

Un uomo avvisato è mezzo salvato.

Porro

Porro illi sunt optimi Explorato-
res, qui sunt maximè exercitati in
tegendis seipsis, & detegendis alijs.

*Expioratorum vita est scire, & ne-
sciri: Mors sciri, & nescire.*

Regula 45. Belli Duces, qui cu-
piunt bello ditescere, non solent vi-
ctorijs inclarescere:

Eos nonnemo hisce versiculis Sa-
tyricis insectatur:

*Ducunt, producunt longos fera bella per
annos,*

*Et verè nomen commernere Ducum,
Ducunt, adducunt argenti pondera
& auri*

*In proprios loculos, suntque manéntq;
Duces.*

Regula 46. Fortunâ in bello ma-
nifestè labente, rebúsque multùm
inclinatis, satius est, quavis tutâ con-
ditione pacem accipere, quàm viri-
bus cum valentiore pugnare. *Consti-
tium Julij Caesaris lib. 1. de bello Gallico.*

Regula 47. Pace suspectâ, aut in-
ducijs in certum tempus pactis, di-
mittere

mittere & exauctorare omnem mili-
tiam, minimè consultum est. Sic e-
nim examinatur Majestas Principis,
hoc est, ludibrijs & periculis exponi-
tur. Quamobrem prudentes Prin-
cipes minorem pecuniæ, quàm mili-
tis jacturam rati, non cuivis promi-
scuè missionem dare solent, sed ple-
rosque sub signis retentos, publicæ
securitati invigilare, & emergenti-
bus necessitatibus succurrere volunt.
Forster. in notis ad Tacitum.

Ludovicus Gonzaga (inquit Pos-
sevinus 4. *histor. Mant.*) senes &
bello inutiles milites, provisis in to-
tam vitam alimentis, ad sua dimi-
sit: Eos verò qui viridi adhuc ætate
stipendia facere volebant, præsidio
civitatribus imposuit. Qui cæteris
juniores fortioresque erant, diurno
denario, quamquam pax esset, tam-
quam bello retenti, ducendis fossis,
expurgando Mincio, dilatandis por-
tibus insudabant.

Alij, quibus ad minuendos sum-
ptus, exercitûs partem exauctorare
visum fuit, illos dimiserunt, qui ubi
opus esset, facilitè iterum sacramento
militari auctorari posse sperabantur:
retentis ijs, qui difficulter ad signa re-
dituri credebantur.

Ita post duodecennales in Belgio
inter Hispanos & Hollandes indu-
cias factas, exauctorati ab Hispanis
fuerunt omnes Germani, tanquam
mercenariæ militiæ nunquam defu-
turi: & retenti Hispani, Itali,
Burgundi atque Hi-
berni.

F I N I S.

Weber, Johann Adam,

Spiritus principalis boni Principis

Salisburgum 1674

Pol.g. 987

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10771166-1

VD17 23:285712U